Charles Oman

ORTAÇAĞ'DA SAVAŞ SANATI

sarmal

ORTAÇAĞ'DA SAVAŞ SANATI

Charles Oman

SARMAL KİTABEVİ

Yayıncı Sertifika No: 48172
ISBN: 978-625-6005-59-4

Charles Oman
Ortaçağ'da Savaş Sanatı
Çeviri: *Piyale Yazgan*
Yayına Hazırlayan: *İsmet Gülseçgin*

1. Baskı: Temmuz 2024

Baskı ve Cilt
Repar Tasarım Matbaacılık
Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad. No: 43
Yenibosna / Bahçelievler/İstanbul
Sertifika No: 40675

Sarmal Kitabevi
Çağlayanlar Sok. Marmaroom Sitesi A Blok D: 3
Maltepe - İstanbul
Tel: 0532 297 72 59

www.sarmalkitabevi.com

ORTAÇAĞ'DA SAVAŞ SANATI

Charles Oman

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. BÖLÜM: SAVAŞTA ROMA DÖNEMİNDEN ORTAÇAĞ DÖNEMİNE GEÇİŞ

(İÖ. 378-582).

Lejyon'un ortadan kalkması.-Konstantin'in yeniden örgütlenmesi.-Alman kabileleri.-Edirne Savaşı.-Theodosius'un öğretiyi kabul etmesi.-Vegetius ve dördüncü yüzyılın sonunda ordu.-Gotlar ve Hunlar.-Doğu İmparatorluğu'nun ordusu.-Süvari birlikleri çok önemli

II. BÖLÜM: ERKEN ORTAÇAĞ

(İÖ. 476-1066).

Döneme ait verilerin yetersizliği.-Altıncı yüzyılda Franklar.-Tours Savaşı.-Büyük Charles'ın orduları.-Frankların atlı olması.-Kuzeyli ve Magyarlar.-Feodalizmin yükselişi.-Anglo-Saksonlar ve savaşları.-Danimarkalılar ve Fyrdler.-Krallığın askeri önemi.-Carles Hanedanı.-Hastings Savaşı.-Durazzo Savaşı

III. BÖLÜM: BİZANSLILAR VE DÜŞMANLARI

(M.S. 582-1071).

Bizans Stratejisinin Karakteri. Bizans ordusunun mükemmelliği.-Savaş sanatının bilimsel incelenmesi.-Leo'nun 'Tactica'sı.-Franklarla savaşlar.-Türklerle.-Slavlarla.-Sarazenlerle.-Hıristiyanlık ve İslam'ın sınır savaşları.-Anadolu Temalarının savunulması.-Savunma gücü olarak süvariler.-Bizanslı subayların profesyonel ve rakipsiz karakteri § 2. Bizanslıların Silahları, Teşkilatı ve Taktikleri. Maurice tarafından Doğu İmparatorluğu Ordusu'nun yeniden düzen-

lenmesi.-Bileşimi.-Atlıların silahlanması, M.S. 600-1000.-Piyade silahlanması. -Askeri tren ve mühendisler.-Subaylar.-Süvari taktikleri.-Leo'nun ideal savaş hattı.-Askeri makineler ve önemi

IV. BÖLÜM: FEODAL SÜVARİLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ

(M.S. 1066-1346).

Feodal savaşın bilimsel olmayan doğası.-Akın akınların sonuçları.-Taktiksel düzenlemeler.-İlkel doğaları.-Stratejinin yokluğu.-Piyadelerin zayıflığı.-Disiplin getirme girişimleri.-- Paralı Askerlerin Yükselişi.--Tahkim edilmiş yerlerin üstün önemi.--Savunmanın üstünlüğü.--Ortaçağ kuşatması.--Tahkim edilmiş yerlere Saldırı ve Savunma Sanatlarının Geliştirilmesi.--Seferlerin genel karakteri.--Haçlı Seferleri

V. BÖLÜM: İSVİÇRELİLER

(MS 1315–1515)

1. Özellikleri, silahları ve teşkilatları. İsviçreliler ve eski Romalılar.-- Sistemin mükemmelliği generallerin mükemmelliğinden daha önemlidir.. – Mızrakçı birliği.--Baltacılar. – İsviçrelilerinin hareket hızları. – Savunma silahları. – İsviçre ordusunun özellikleri 2. Taktik ve stratejiler. Konfederasyon liderleri. Üç birliğin dizilişi. – Kama ve Kirpi oluşumnları 3. İsviçre askeri üstünlüğünün gelişimi. Morgarten savaşı. – Laupen savaşı. – Sempach svaşı. – Arbedo savaşı. – İsviçrelilerin manevi üstünlükleri. – Granson savaşı. – Morat savaşı. – 15. yüzyıl sonundaki savaşlar 4. İsviçrelilerin gerileme nedenleri. İsviçre taktikleri .-- Landsknecht'ler ve İsviçrelilerle rekabetleri. – İspanyol piyadesi ve palyoş. – Ravenna savaşı. – Güçlendirilmiş mevkiler. – Bicocca savaşı. – Topçu kullanımının artması. – Marignano savaşı. – İsviçre ordusunda disiplinin bozulması ve sonuçları

VI. BÖLÜM: İNGİLİZLER VE DÜŞMANLARI (MS 1272–1485)

Uzun yay ve kökeni, Normandiya'dan çok Galler'dir. – Uzun yayın arbaletle rekabeti. – I. Edward ve Falkirk savaşı. – Yay ve mızrak.-- Bannockburn savaşı ve sonuçları. Fransız şövalyeliği ve İngiliz okçuluğu. – Cressy savaşı. – Poictiers savaşı.--Du Guesclin ve İngiliz zıtları. – Agincourt savaşı. – Fransa savaşları, 1415–1453. – Formigny savaşı. – Güller savaşı. – IV. Edward ve generalliği.--Barnet and Tewkesbury.--Towton and Ferrybridge

VII. BÖLÜM: SONUÇ

Zisca ve Hussitler.-Vagon-kale ve ona bağlı taktikler.-Hussitlerin yükselişi ve düşüşü.-Lipan Savaşı.-Osmanlılar.-Yeniçerilerin örgütlenmesi ve teçhizatı.-Tımarlı süvari.-Avrupa'nın diğer ulusları.-Son sözler

GİRİŞ

Savaş sanatı en basit şekliyle 'herhangi bir komutanın karşısındaki güçleri en kötü duruma düşürmesini sağlayan sanat' olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle çok çeşitli konularla ilgilidir: Strateji ve taktik, en önemli dallardan sadece ikisidir. Disiplin, organizasyon ve silahlanma ile ilgilenmenin yanı sıra, bir ordunun fiziksel ya da ahlaki etkinliğini arttırmak için uyarlanabilecek her türlü aracı araştırmak zorundadır. Çalışmasına 'bir başkomutanda tercih edilmesi gereken yaş' ya da 'piyade askerinin ulaşması gereken ortalama boy'[1] üzerine bir tezle başlayan yazar, savaş sanatı ile, kendisini tamamen taktiksel spekülasyonlarla sınırlayan bir yazardan daha az uğraşmıyordu.

Konunun karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda, 'savaş sanatının belli bir dönemdeki durumunu tam olarak açıklamak için o dönemin sosyal ve siyasi tarihinin eksiksiz bir özetinin gerekli olacağı açıktır. Bu sanat, iki insan topluluğunun bir anlaşmazlığı güç kullanarak çözmek için öfkeyle karşılaştığı ilk günden beri ilkel bir biçimde var olmuştur. Ancak bazı dönemlerde askeri ve sosyal tarih, diğer dönemlere kıyasla çok daha sıkı bir şekilde birbirine bağlı olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda savaşlar bir halkın varoluşunda yalnızca birer bölümdür: ancak, tüm ulusal örgütlenmenin normal bir çatışma durumu varsayımı üzerine kurulduğu zamanlar olmuştur. Böyle durumlarda ırkın tarihi ile 'savaş sanatı' bir ve aynıdır. Sparta'nın ya da Eski Almanya'nın anayasasını detaylandırmak, askeri kurumların bir listesini vermekten biraz daha fazla çaba gerektirir. Diğer yandan, askeri bilimlerinin özelliklerinden bahsetmek, siyasi kurumlarının çoğundan bahsetmeyi gerektirir.

Bu iç içe geçme durumu, zamanımızın merkezi kısmını oluşturan dönemde eksiksiz şekilde vuku bulmuştur. Feodalizm, kökeninde ve gelişiminde toplumsal olduğu kadar askeri bir yöne de sahipti ve düşüşü hiçbir şekilde askeri düşüncelerden etkilenmemiş değildir. Feodalizmin tarihinin 'savaşta başlıca güç olarak ağır süvarilerin yükselişi, üstünlüğü ve çöküşü' olarak tanımlanabileceği bir bakış açısı vardır. Bir dereceye kadar bu tezin izini sürmek araştırmalarımızın konusunu oluşturacaktır. Ortaçağ'da askeri sanatın tarihini birbirine bağlı bir bütün haline getiren ipliği burada buluyoruz. Ortaçağ atlılarının zaferlerinin ilki olan Edirne ile sonuncusu olan Marignano arasında, bilimsel savaş tarihinin araştırmak üzere olduğumuz bölümleri yer almaktadır.

I. BÖLÜM
SAVAŞTA ROMA DÖNEMİNDEN ORTAÇAĞ DÖNEMİNE GEÇİŞ
M.S. 378-582.

[Edirne Savaşı'ndan Maurice'in tahta çıkışına kadar]

4. yüzyılın ortası ile 6. yüzyılın sonu arasındaki dönem, askeri tarihte bir geçiş dönemidir. Bu sürede Avrupa'da siyasi tarihin ve uygarlığın seyrini yeni bir kanala çeviren çağdaş değişimler kadar tuhaf ve eksiksiz bir dönüşümler yaşanmıştır. Her şeyde olduğu gibi savaşta da antik dünyanın kurumlarının ortadan kalktığı ve yeni bir düzenin ortaya çıktığı görülür.

Bu geçiş döneminin belirtileri ne kadar çok ve çarpıcı olursa olsun, hiçbiri Roma'nın büyüklüğünün tüm çağlarıyla yakından bağlantılı olan onurlu 'Lejyon' adının yavaş yavaş unutulmasından daha karakteristik değildir. Justinianus[2] zamanında çok sınırlı bir kabul gören bu unvan, elli yıl sonra kullanılmaz hale gelmişti. Artık tamamen ortadan kalkmış olan bir askeri etkinlik biçimini temsil ediyordu. Güç ve esnekliğin o harika bileşimi, son derece sağlam ve bir o kadar da çevik ve kullanımı kolay olan bu yapı, zamanın ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmişti. Kılıç ve ağır mızraklar, yerini daha hafif mızraklara ve yaylara bırakmıştı.

Tipik Romalı asker artık, kalkanı sol omzuna yakın duran ve kılıç kabzası aşağıya doğru inen, mızrak ormanlarını yarıp geçen ve en vahşi Kelt ya da Alman[3] saldırısı karşısında dimdik duran o güçlü lejyoner değildi. Augustus ve Trajan'ın teşkilatı Konstantin tarafından ortadan kaldırıldı ve 300 yıl boyunca kimliklerini, şereflerini ve birlik ruhunu(ésprit de corps) koruyan lejyonlar artık kendilerini tanımıyordu[4].

Konstantin, askeri birliklerin sayısını eski gücünün dörtte birine indirdiğinde ve çok sayıda yeni birlik[5] oluşturduğunda, askeri değil siyasi çıkar güdüsüyle hareket ediyordu[6]. Birliklerin silahları ve genel karakteri örgütlenmelerinden sonra da varlığını sürdürdü ve piyadeler, yani 'robur peditum', ordunun en önemli ve en kalabalık kısmı olarak kaldı. Ancak bu arada süvarileri güçlendirme ihtiyacı doğdu ve süvarilerin askeri teşkilattaki sayısı 4. yüzyıl boyunca istikrarlı bir şekilde artmaya devam etti. Konstantin'in kendisi, lejyonu tamamlayıcı 'turmae'lerden mahrum bırakarak ve atlıları daha büyük bağımsız birlikler halinde birleştirerek, onların artan önemine tanıklık etti. Görünüşe göre İmparatorluk -sonunda savaşta saldırı taktiğinden vazgeçmiş ve sadece eyaletleri korumaya odaklanmış- sınırda tehdit altındaki bir noktadan diğerine hızla geçebilecek birliklere giderek daha fazla ihtiyaç duyulduğunu fark etmişti. Almanlar, askeri makine ve teçhizatın bakımıyla yükümlü lejyonu kolayca uzaklaştırabilirdi. Bu nedenle akınlarını durdurmak için çok sayıda süvariye ihtiyaç vardı.

Ancak atlıların sayısının artmasının bir başka nedeninin daha da önemli olduğu anlaşılıyor. Roma piyadesinin düşmanları üzerindeki üstünlüğü artık önceki çağlarda olduğu kadar belirgin değildi ve bu nedenle süvarilerin desteğine eskisinden daha çok ihtiyaç duyuluyordu. Konstantin döneminin Frankları, Burgon-

yalıları ve Allemannileri, 1. yüzyılın o yarı silahlı adamlarından çok farklıydı. "Miğfer takıp ve zırh kuşanmayan, hasır kalkanları olan ve sadece ciritle[7] savaşan" vahşiler değillerdi. Artık demire bağlı tokaları, kargıları ve kısa saplama kılıçlarının ('*scramasax*') yanı sıra uzun kesici kılıçları ('*spatha*') ve ister fırlatılsın ister kullanılsın Roma zırhını delip geçen ve Roma kalkanını parçalayan ölümcül 'francisca' yani savaş baltaları vardı. Bunlar göğüs göğüse çarpışmalarda kullanılan silahlar olarak eski mızrakları (framea) o kadar geride bırakmıştı ki, imparatorluk piyadeleri bir Alman kabilesini yenmeyi hiç de kolay bulmuyordu. Aynı zamanda Roma ordusunun morali de artık eskisi gibi değildi: birlikler artık homojen değildi ve yetersiz asker arzı, sadece yardımcı kohortlara değil, lejyonlara da köleler ve barbarların askere alınmasıyla giderilmeye çalışılıyordu[8].

Cesaret konusunda eksikleri olmasa da, 4. yüzyılın birlikleri eski Roma piyadelerinin kendine güvenini ve uyumunu kaybetmişlerdi ve komutan, onları daha dikkatli şekilde idare etmeliydi. Bu durumun en açık örneği, taktik ustası Urbicius'un, lejyonerlere bol miktarda kiriş ve kazık tedarik edip her kohorta bağlı yük katırlarına yüklenmesini teklif etmesidir. Bunlar, düşman süvarileri tarafından saldırıya uğrama ihtimali olduğunda lejyonun yanlarına ve önüne dikilecekti: Romalılar bunların arkasında, herhangi bir saldırı girişiminde bulunmadan düşmanın saldırısını bekleyecekti[9]. Bu öneri imparatorluk piyadelerinin veriminin düştüğüne işaret ediyordu: Parthia ve Sarmathialı *'zırhlı süvarilerin"* saldırılarını kolaylıkla geri püskürtmeye alışkın olan önceki kuşak askerler bu taktiği küçümseyeceklerdi.

Roma piyadelerindeki bu bozulma eğilimi ve bunun sonucunda bu kolun dönemin komutanları tarafından ihmal edilmesi, bir felaketle doruğa ulaştı. Edirne Savaşı, Cannae'den beri bir

Roma ordusunun uğradığı en korkunç yenilgiydi; askeri yazar Ammianus Marcellinus tarafından yapılan katliam benzetmesi durumu gayet net ifade ediyordu. İmparator Valens, tüm üst düzey subayları[10] ve 40,000 askeriyle birlikte savaş meydanında kalmıştı; aslında Doğu ordusu neredeyse yok edilmişti ve bir daha asla eskisi gibi aynı hatlar üzerinde yeniden teşkilatlanamadı.

Edirne'nin askeri önemi açıktı; süvarilerin piyadelere karşı kazandığı bir zaferdi bu. İmparatorluk ordusu saldırısını Gotların mevzilerine doğru geliştirmişti ve iki kuvvet hararetle çarpışıyordu ki, aniden büyük bir atlı birliği Roma kanadına hücum etti. Bu, uzakta avlanmakta olan Got süvarilerinin ana gücüydü; savaş haberini alınca doğruca savaş alanına at sürmüşlerdi. Valens'in birliklerinin kanadındaki iki bölük, kendilerini yaklaşmakta olan ordunun önüne attı, fakat yenilgiye uğradı ve atların ayakları altında ezildi. Ardından Gotlar sol kanattaki piyadelerin üzerine çullandı, etraflarını sarıp merkeze doğru sürdü. Etkileri o kadar büyüktü ki, lejyonlar ve kohortlar çaresiz bir karmaşa içinde birbirlerine girdiler. Her sağlam durma çabası başarısız oldu ve birkaç dakika içinde sol, merkez ve yedek kuvvetler, ayırt edilemez bir kitleye dönüştü. İmparatorluk muhafızları, hafif birlikler, mızraklılar, *foederati* (destek kavimlerin askerleri) ve piyadeler her an daha da yakınlaşan bir baskı altında birbirlerine kenetlenmişlerdi. Roma süvarileri savaşın kaybedildiğini anladılar ve daha fazla çaba göstermeden atlarını sürdüler. Yalnız kalan piyadeler, içinde bulundukları durumun dehşetini o zaman fark ettiler: ne harekete geçebiliyor, ne de kaçabiliyorlardı, yenilmemek için direnmek zorundaydılar. Bu, daha önce Cannae'de bir kez görülmüş ve Rosbecque savaşında bir kez daha görülecek bir manza- raydı.

Askerler öyle sıkışık durumdaydı ki, darbe indirmek için kol-

larını kaldıramıyorlardı; mızraklar sağa sola saplanıyor, askerler mızraklarını dikemiyordu: bu karmaşa içinde birçok asker kaybedildi. Gotlar çaresizce kıpırdanıp duran bu titreyen kitlenin üzerine atlarını sürerek mızrak ve kılıçlarını düşmana karşı savurdular. Roma ordusunun üçte ikisi yok olduktan sonra, safların seyrelmesiyle birlikte, sağ kanattan ile süvarilerden birkaç bin kişi akın akın kaçmaya başladı[11].

Savaşın egemen gücü olarak Roma'nın ağır piyadelerinin yerini alma yeteneğini artık göstermiş olan ağır süvarilerin kazandığı ilk büyük zafer olan Edirne Savaşı böyleydi. Germen ırklarının ilki olan Gotlar, Güney Rusya bozkırlarında yaşadıkları sürede atlı bir ulus haline gelmişlerdi. Ukrayna'da yaşarken, İskitlerden Tatar ve Kazakların zamanına kadar süvarilerin beşiği olan bu toprakların etkisini hissetmişlerdi. 'At üzerinde savaşmayı yaya savaşmaktan daha onurlu bulmaya' başlamışlardı[12] ve her liderin, atlılardan oluşan bir savaş grubu vardı. İstekleri dışında imparatorlukla çatışmaya zorlandılar ve kendilerini uzun zamandır dünyaya korku salan o orduyla yüz yüze geldiler. Fakat büyük bir şok yaşandı ve Gotlar, muhtemelen kendi de şaşırarak, sağlam mızrakları ve güçlü atları sayesinde bu güçlü orduyu yarıp geçebileceklerini gördüler. Gotlar savaşta söz sahibi olmuşlardı ve Ortaçağ şövalyelerinin atasıydılar. Böylece 1000 yıl sürecek olan süvari üstünlüğünü başlatmışlardı.

Savaşın egemen gücü olarak Roma'nın ağır piyadelerinin yerini alma yeteneğini artık göstermiş olan ağır süvarilerin kazandığı ilk büyük zafer olan Edirne Savaşı böyleydi. Germen ırklarının ilki olan Gotlar, Güney Rusya bozkırlarında yaşadıkları sürede atlı bir ulus haline gelmişlerdi. Ukrayna'da yaşarken, İskitlerden Tatar ve Kazakların zamanına kadar süvarilerin beşiği olan bu toprakların etkisini hissetmişlerdi. 'At üzerinde savaş-

mayı yaya savaşmaktan daha onurlu bulmaya' başlamışlardı[12] ve her liderin, atlılardan oluşan bir savaş grubu vardı. İstekleri dışında imparatorlukla çatışmaya zorlandılar ve kendilerini uzun zamandır dünyaya korku salan o orduyla yüz yüze geldiler. Fakat büyük bir şok yaşandı ve Gotlar, muhtemelen kendi de şaşırarak, sağlam mızrakları ve güçlü atları sayesinde bu güçlü orduyu yarıp geçebileceklerini gördüler. Gotlar savaşta söz sahibi olmuşlardı ve Ortaçağ şövalyelerinin atasıydılar. Böylece 1000 yıl sürecek olan süvari üstünlüğünü başlatmışlardı.

Doğu imparatorluğunun birliklerini yeniden düzenleme görevi kendisine verilen Theodosius, Edirne savaşının askeri anlamını tam anlamıyla takdir etmiş gibi görünmektedir. Eski Roma savaş teorisini terk ederek, süvarilerin gelecekte imparatorluk ordusunun en önemli bölümünü oluşturması gerektiğine karar verdi. Yeterli sayıda süvari temin etmek için, 4. yüzyıl ile 5. yüzyılın askeri teşkilatları arasındaki sürekliliği tamamen koparacak bir önlem almak zorunda kaldı. Konstantin gibi yeni birlikler kurmadı ama hizmetine girmesi için ikna edebildiği bütün Germen liderlerini askere almaya başladı. Bu prensleri takip eden savaş grupları ulusal birliklere dâhil değildi; sadece kendi komutanlarına itaat ediyorlardı ve Roma ordusunun disiplinine yabancıydılar. Yine de imparatorluğun kaderi pratikte onlara emanet edilmişti; çünkü imparatorluk kuvvetlerinin en etkili bölümünü oluşturuyorlardı. Theodosius döneminden itibaren hükümdar, Roma dünyasında düzenin sağlanması için "destek kavimlerin (foederati)" komutanlarının sadakatini kazanmak amacıyla sürekli olarak unvanlar verip onurlandırdı ve bu sadakate bel bağlamak zorunda kaldı.

Edirne savaşından sadece altı yıl sonra, Doğu ordusunda kendi liderlerinin emrinde bulunan 40.000 Got ve diğer Alman

atlıları vardı. Yerli birlikler Romalı komutanların gözünde hemen aşağı bir konuma düştüler ve birkaç yıl sonra Theodosius'un Alman paralı askerleri, gaspçı Magnus Maximus ve oğlu Victor'u ezen iki çekişmeli savaşı kazandılar ve böylece komutanların kararlarının doğruluğu kanıtlanmış oldu. Her iki olayda da, Batı'nın Roma piyadeleri, her zaman dünyanın en iyi piyadeleri olarak kabul edilen Galya lejyonları, meşru imparatorun sancağını takip eden Germen süvarileri tarafından nihayet yere serildi[13].

Vegetius adlı bir yazarın günümüze ulaşan bir eserinde Batı eyaletlerindeki imparatorluk ordusunun durumu net olarak anlatılır. Vegetius'un eseri, kendi döneminin teşkilatıyla birinci yüzyılın teşkilatını özdeşleştirme çabasından kaçınmış olsaydı, çok daha değerli olurdu. Çünkü tamamen farklı şeyler için aynı kelimeleri kullanarak bu iki dönemi birbirine karıştırmıştır. İfadelerinden çıkarım yaparken, kendi zamanında gerçekten var olan askeri formlar yerine, sıklıkla hayalindeki ideal askeri formları verdiği de unutulmamalıdır. Örneğin, lejyonunun 6000 kişiden oluştuğu söylenir, oysa dördüncü yüzyılın sonunda lejyonun 1500 kişiyi geçmediğini biliyoruz. Eseri Valentinianus adını taşıyan imparatorlardan birine, muhtemelen ikincisine ithaf edilmiştir, çünkü (Gibbon'un III. Valentinianus lehindeki argümanlarına rağmen) çeşitli orduların birbirleriyle olan ilişkileri ve teşkilatlanma özellikleri beşinci yüzyıldan önceki bir tarihe işaret etmektedir.

Vegetius'un bahsettiği tek bir olgu bize eski Roma ağır piyadelerinin sona erdiğini söyleyebileceğimiz tarihi verir. Tahmin edilebileceği gibi, bu dönem tam olarak Edirne savaşını takip eden Doğu'daki benzer değişimle örtüşmektedir. Taktik ustasına göre, " lejyonerler kentin kuruluşundan aziz Gratianus'un saltanatına kadar, miğfer ve zırh giyerlerdi. Ancak sık sık yapılan

tören ve göstermelik savaşlar sona erdiğinde, askerler nadiren giydikleri için bu silahlar ağır gelmeye başladı. Bu nedenle imparatordan önce zırhlarını, sonra da miğferlerini atmak için izin istediler ve savunma silahlarıyla korunmadan barbarların karşısına çıktılar. O zamandan beri yaşanan felaketlere rağmen.... piyadeler bunları kullanmaya devam etmediler. Ve şimdi, Romalı asker miğfersiz, zırhsız ve hatta kalkansız (çünkü kalkan yayla birlikte kullanılamaz) bir halde düşmanın karşısına çıkarken nasıl zafer bekleyebilir[14]?'

Vegetius -çoğu zaman bir askerden çok bir hatiptir- piyade teçhizatındaki bu değişikliğin nedenini tamamen yanlış ifade etmiştir. Süvarilerin daha eksiksiz zırhlar giydiği bir dönemde, piyadelerin bunları sadece tembellik ve güçsüzlükten dolayı atıyor olması pek olası değildir. Bu değişikliğin asıl nedeni10, Romalıların atlılara karşı artık ağır piyade hattının sağlamlığıyla direnemeyeceklerini anlayıp umutsuzlukla, dikkatlerini ok ve yay kullanımına çevirmiş olmalarıydı - bin yıl sonra Cressy ve Agincourt'ta görüleceği gibi, süvarilere karşı eskisinden daha etkili bir direniş yöntemi. Vegetius'un anlattıklarının da oldukça abartılı olduğu, kendi zamanındaki lejyoner düzenini saymasından anlaşılmaktadır; ilk saf kalkan, mızrak ve zırh taşıyan adamlardan oluşuyordu (bunlara bilgiçlik taslar bir tavırla 'liderler(Principes)' diyor). İkinci saf okçulardan oluşuyordu, ancak zırh giyiyor ve mızrak da taşıyorlardı; lejyonun yalnızca geri kalan yarısı zırhı tamamen atmış ve yay dışındaki tüm silahları bırakmıştı.

Vegetius, süvarilerin öneminin hızla arttığını, fakat Doğu İmparatorluğu'nda olduğu kadar büyük ölçüde piyadelerin yerini henüz almadığını açıkça ortaya koyar. Her ne kadar onlar olmadan hiçbir ordu başarıya ulaşmayı umut edemese de ve kanatları korumak için her zaman el altında olmaları gerekse de, onun tah-

minine göre süvariler en etkili güç değildirler. Vegetius, bir antik dönem araştırmacısı olarak kendini eski Roma teşkilatına bağlı hisseder ve aslında zamanının askeri yaşamının biraz gerisinde kalmış olmalıdır. Bununla birlikte, Batı lejyonlarının mücadele etmek zorunda kaldığı başlıca düşmanlar olan Franklar ve Allemannilerin -Gotların aksine- neredeyse tamamının piyade olduğu hatırlanabilir. Roma, Got süvarilerini tam olarak tanımaya kral Alarik zamanında başladı. Bu süreçte, Konstantinopolis zaten Got süvarilerinin etkinliğini anlamış ve geçici olarak onlara maddi destek sağlamıştı. Ancak Honorius zamanında Gotlar, daha önce Balkan yarımadasında olduğu gibi İtalya'nın da korkulu rüyası haline geldiler. Mızrakları ve atlarıyla üstünlüklerini bir kez daha ispat etmişlerdi: Stilicho'nun komutası, yeniden teşkilatlanan Roma ordusunun eğitimli okçuları ve mızrakçıları, lejyonları kuşatan yerli ve yabancı birlikler, bunların hiçbiri Got hücumunu durdurmaya yetmedi. Yıllarca İtalya'da diledikleri gibi at koşturdular: İtalya'yı kendi tercihleriyle terk ettiler, çünkü dünyada onları zorla kovabilecek hiçbir ordu yoktu.

Aslında Güney Avrupa'da piyadelerin zamanı geçmişti: ordunun çekirdeği ve gücü olarak değil, çeşitli küçük amaçlar için -şehirleri garnizon yapmak ya da dağlık ülkelerde faaliyet göstermek için- var olmaya devam ettiler. Romalılar da barbarlar da tüm güçlerini süvarilerinin örgütlenmesine harcadılar. Hafif birlikler olarak hareket etme görevi bile atlıların eline geçti. Romalı askerler teçhizatlarına yayı da eklediler ve beşinci yüzyılda İmparatorluğun yerel gücü, eski düşmanı olan birinci yüzyıldaki Part devletinin yay ve mızrakla silahlanmış atlılarından oluşan gücüne benzemeye başladı. Bu atlı okçularla karışık olarak, sadece mızrakları olan foederati (destek kavim birlikleri) savaşıyordu. Chalons ovasında Hunlarla karşılaşan Aetius ve Ricimer'in or-

dusu böyleydi. Hunlar da süvarilerin gücünün bir başka göstergesiydi; sayıları, hareket hızları ve düşmanlarının yaklaşmasına izin vermeden yağdırdıkları sürekli ok yağmuru ile korku salıyorlardı. Alp Arslan'ın, Cengiz'in ve Timurlenk'in ordularının taktiklerini uyguluyorlardı. Fakat Attila'nın safında ırkları ve savaş tarzlarıyla Gotlara benzeyen Heruliler ve Gepidler, Siciriler, Lombardlar ve Rugianlar birçok tabi Alman kavmi Hunlarla birlikte yürüyordu. Taraflar Chalons'da karşılaştı. İkisi de atlı okçular ve mızraklılardan oluşuyordu, eşit silahlarla adil bir çatışma oldu. Aetius'un Frank müttefikleri açık ara savaş alanındaki en önemli piyade birliğiydi ve bunlar Roma'nın geleneksel taktiğine göre merkezde sıralanmışlardı: bir yanda Vizigot mızraklıları, diğer yanda atlı okçular ve ağır süvarilerden oluşan imparatorluk dizisi. Zafer, üstün taktiklerle değil, sadece sert çarpışmalarla kazanıldı; belirleyici nokta, Hunların Theodoric'in ağır atlıları tarafından yere serilmesiydi.

Beşinci yüzyıldaki tüm savaşların askeri içeriğini ayrıntılı olarak incelemek bizim görev alanımıza girmemektedir. Roma ordularının örgütlenmesiyle ilgili olarak birkaç söz yeterli olacaktır. Batı'da Foederati imparatorluğun tek gücü haline geldi, öyle ki sonunda liderinden biri Roma adının eski büyüsünü bozarak gerçekte olduğu kadar unvan olarak da İtalya'nın hükümdarı oldu. Doğu'da yerli birliklerin gerilemesi hiçbir zaman bu seviyeye ulaşmamıştı. I. Leo (M.S. 457-474), Batı İmparatorluğu'nun kaderinden ders alarak, Romalıların Foederati'ye oranını artırmaya karar verdi ve hayırsever Got asilzadesi Aspar'ın hayatını feda etmesini gerektirse de amacını gerçekleştirdi. Zeno (474-491) bu çalışmayı sürdürdü ve Anadolu'nun iç kesimlerindeki Isaurialıların yani yarı Romalılaşmış dağlıların askeri erdemlerinden yararlanan ilk imparator olarak dikkat çekti. Bunlar yalnızca

imparatorluk muhafızlarını oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda aralarında önemli sayıda yeni birlikler de yetiştirildi. Zeno ayrıca Ermenileri ve Doğu'daki Roma sınırının diğer sakinlerini de askere aldı ve halefi Anastasius'a barbar unsurun yerli birlikler tarafından yeterince dengelendiği bir ordu devretti.

Bu nedenle Justinianus'un muzaffer orduları iki farklı unsurdan oluşuyordu: kendi liderleri komutasında hizmet veren destek kuvvetleri ve düzenli imparatorluk birlikleri. Procopius'un yazıları bize bu iki bölümde de süvarilerin en önemli kol olduğunu göstermektedir. Asya eyaletlerinin hafif atlılarını özellikle çok metheder. Vücudu ve uzuvları zırhla kaplı, sadağı sağ tarafında ve kılıcı sol tarafında olan Romalı süvari dörtnala ilerler ve oklarını aynı kolaylıkla öne, yana ya da arkaya fırlatırdı. Heruli, ve Gepid ve Lombard prenslerinin mızraklarıyla savaşan daha ağır birlikleri, süvarileri desteklemek için ikinci hatta yürürdü. Procopius, "Antik çağa hayret ve saygıyla bakan ve modern askeri kurumlarımıza özel bir değer atfetmeyenler var: ancak en ağır ve en çarpıcı sonuçlar bu sonuncular sayesinde elde edilmiştir," diye yazar. Altıncı yüzyılda yaşayanlar, aslında benimsedikleri süvari taktikleri sisteminden gayet memnundular ve Romalı seleflerinin piyade taktiklerine tepeden bakıyorlardı.

Justinianus'un ordusu ve başarıları gerçekten de her türlü övgüye layıktı; zaferleri kendisine aitti, yenilgileri ise genellikle komutayı birçok kişi arasında paylaştırmakta ısrar eden imparatorun kötü politikasından kaynaklanıyordu - askeri verimliliği gözardı edip askeri itaati güvence altına alan bir sistem. Ancak Justinianus savunmasında, ordu teşkilatının merkezi güç için sürekli bir tehdit oluşturacak hale geldiğini ileri sürebilirdi. Germen '*comitatus* (lord savaşçıları)' sistemi, yani askerlerin kişisel bir bağla bağlı olduğu bir liderin etrafındaki 'savaş grubu', imparatorluk

kuvvetlerine derinlemesine yerleşmişti. Foederatide her zaman baskın olan bu gelenek, onlardan yerli birliklere yayılmıştı. Altıncı yüzyılda hükümdar, askerlerin komutanlarına olan sadakatlerinin daha önemli görevlerin önüne geçmesinden her zaman endişe ederdi. Belisarius'un ve hatta Narses'in etrafı, kendilerine yeminle bağlı, seçilmiş adamlardan oluşan büyük korumalarla çevriliydi. Eski generalin Gotik zaferi sırasındaki muhafızları 7000 kıdemli atlıdan oluşuyordu. Bu tür birliklerin varlığı, daha modern bir isim kullanmak gerekirse, her başarılı komutanı olası bir Wallenstein haline getiriyordu.

Bu yüzden imparator, tek bir subayın üstünlük kurmasına engel olmak için, bir ordunun komutasında birbiriyle uyuşmayan görüşlere sahip birkaç kişiyi bir araya getirir ve bu da genellikle en feci sonuçları doğururdu. İmparatorluk kuvvetlerinin '*banda*'[15] şeklinde örgütlenmesi, yani liderlerine kişisel bağlarla bağlı birlikler, altıncı yüzyılın karakteristik askeri biçimidir. Bu durumun çok yaygın olduğu, her kolordudan herhangi bir resmi unvanla değil, komutanın adıyla bahsedilmesi şeklindeki çağdaş gelenekten anlaşılmaktadır. Bu kullanım şekli eski Roma geleneklerine son derece aykırı düşüyordu.

Justinianus'un ordusunun Vandal, Pers ya da Got savaşlarındaki etkinliği (daha önce de ima edildiği gibi) neredeyse tamamen mükemmel süvarilerine bağlıydı. İster Germen, ister Doğulu olsun, karşılarındaki birlikler de atlıydı. Romalılar onlarla savaşırken galip geldiler, çünkü her durumda düşmanlarının silahlarına ve taktiklerine benzer yöntemlerle ve daha çeşitli kaynaklarla karşılık verebildiler. Perslerin atlı okçularına karşı okçu hafif süvariler, Doğululara karşı onları yere serebilecek mızraklı ağır süvariler gönderilmişti. Got ağır süvarilerine karşı gönderilen aynı mızraklılar, atlı okçularla destekleniyordu ki, Gotların bunlara

direnecek hiçbir şeyleri yoktu. Bununla birlikte, Roma ordusu farklı yapısının tüm avantajlarından yararlansa da, homojenlik eksikliğinden kaynaklanan tüm tehlikelere açıktı. Birbirinden farklı kuvvetleri sadece askeri gurur ya da başarılı bir generale duyulan güven bir arada tutuyordu. Bu nedenle, Justinianus'un saltanatının sonunda başlayan ve halefleri boyunca devam eden sıkıntılı zamanlarda, imparatorluğun tüm askeri organizasyonu parçalanmaya başladı. Theodosius'un getirdiği kadar kapsamlı bir değişiklik tekrar ele alınacaktı. M.S. 582 yılında reformcu İmparator Maurice tahta çıktı ve imparatorluk ordusunu yeni bir kalıba sokmaya başladı.

II. BÖLÜM

ORTAÇAĞ'IN İLK DÖNEMİ
M.S. 476-1066-81.

[Batı İmparatorluğu'nun Çöküşünden Hastings ve Durazzo Savaşlarına kadar]

Kuzey ve Batı Avrupa uluslarının askerlik sanatını incelemek için daha sonraki Romalıların askerlik sanatını tartışmayı bırakarak, görece aydınlık bir bölgeden, şüphe ve belirsizlik bölgesine adım atıyoruz. İmparatorluk tarihinde zaman zaman yetersiz ve eksik görünen veriler, Germen ırklarının tarihinde genellikle tamamen eksiktir. Elimizdeki bölük pörçük otoritelerden Herakleios'un Doğu seferlerinin askeri önemine dair bir tahmin çıkarmak kolay değildir; ancak Vouglé ya da Tolbiac'ta, Badbury ya da Heavenfield'da o dönemin olaylarını belirleyen özel askeri nedenlerin neler olduğunu keşfetmek kesinlikle imkânsızdır. Karanlık Çağ'da Savaş Sanatı'nın durumu, keşişlerin kayıtlarından ve ulusal şarkılardan, Bizans tarihçilerinin gelişigüzel referanslarından, tezhipli elyazmalarının tuhaf çizimlerinden ya da savaşçının mezarlığında bulunan çürümeye yüz tutmuş parçalardan çıkarılmak zorundadır.

Dönemin genel özelliklerinin askeri tarihi nispeten basit kılması büyük bir şanstır. İnsanların amaçlarını ustaca operasyonlarla ya da önemsiz avantajlardan yararlanmak yerine zorlu mücadelelerle kazanmaya çalıştıkları bir çağda stratejiye dair çok az şey olabilirdi. Taktikler, çeşitli halkların ulusal örgütlenmeleriyle kalıplara oturtulmuştu. Erken Orta Çağ döneminin asıl önemi, savaşta ana faktör olarak askeri sınıfın kurulmasıyla sonuçlanan yeni savaş biçimlerinin aşamalı evriminde ve eski sistemin çürümesi ve dolayısıyla kabilelerin silahlanmış normal bir savaş gücü haline gelmesinde yatmaktadır. Bu değişimle yakından bağlantılı olarak, savaşın dış görünüşünü eksik bir şekilde dönüştüren silah ve teçhizatta da bir değişiklik oldu. Bu geçiş dönemi, 11. yüzyılda feodal süvari, Doğu'nun Magyar atlı okçularından Batı'nın Anglo-Danimarkalı baltacılarına kadar karşısına çıkan tüm birliklere üstünlüğünü kabul ettirdiğinde sona ermiş sayılabilir. Piyadelerin süvarilere karşı direndiği 300 yıllık dönemin sonunu Hastings Savaşı getirmiştir.

Kuzeybatı Avrupa'nın Germen ulusu -Gotlar ve Lombardlar gibi- zaferlerini zırhlı süvarilerin gücüne borçlu değildi. Altıncı ve yedinci yüzyılların Frankları ve Saksonları hâlâ piyadeydi. Kuzey Almanya'nın ve Schleswig'in bozkırları ile Belçika'nın fundalıkları ve bataklıkları süvarilerin gelişmesi için Ukrayna bozkırlarından ya da Tuna vadisinin düzlükleri kadar elverişli değildi. Sidonius Apollinaris, Procopius ve Agathias tarafından bize tasvir edilen Frank, Sigambrialı atalarına hâlâ büyük ölçüde benziyordu. Onlar gibi miğfer ve vücut zırhından yoksundu; ancak birinci yüzyılda kullanılan hasırdan örme kalkanlar çok daha etkili bir savunma haline gelmişti: büyük bir demir kabartması ve kenarlığı olan sağlam bir ovaldi. Mızrağın yerini artık 'angon' almıştı --'ne çok uzun ne de çok kısa bir ok, düşmana karşı ya kargı

gibi kavranarak ya da fırlatılarak kullanılabilir[16]. Başının demiri milin aşağısına kadar uzanıyordu; 'boynunda' iki diken vardı, bu da bir yaradan ya da delinmiş bir kalkandan çıkarılmasını neredeyse imkânsız hale getiriyordu.

Ancak 'francisca', adını aldığı halkın en büyük silahıydı. Tek kanatlı bir savaş baltasıydı[17], dış yüzü kavisli ve içi derin oyuk uzun bir bıçaktan oluşan ağır bir başı vardı. Amerikan baltası gibi düşmana fırlatmak için kullanılabilmesi için ağırlaştırılmıştı. Franklar bu silahı düşman hattına yaklaşmadan hemen önce olağanüstü bir ustalıkla kullanırlardı ve çok etkili olduğu için en sevdikleri silah buydu Bir kılıç ve hançer ('scramasax') savaşçının normal teçhizatını tamamlardı; hançer 18 inç uzunluğunda geniş bir saplama bıçağı, kılıç ise yaklaşık 2½ fit uzunluğunda iki ağızlı bir kesme silahıydı.

Theodebert, Buccelin ve Lothair'in altıncı yüzyılın ortalarında İtalya'ya götürdükleri orduların donanımı böyleydi. Procopius bize ilk adı geçen kralın yanında bazı süvariler getirdiğini bildirir; ancak sayıları azdı, 90.000 kişilik bir orduda ancak birkaç yüz kişiydiler. Mızrak ve küçük yuvarlak bir kalkan taşıyorlardı ve kralın etrafında muhafız olarak görev yapıyorlardı. Varlıkları Franklar arasında yeni bir askeri hareketliliğe işaret etse de, sadece ordularında piyadelerin üstünlüğünün devam ettiğini göstermeye yarar.

M.S. 553 yılında Buccelin'in piyadeleri Casilinum savaşında Narses'in Roma ordusuyla karşılaştığında, tarihçi için ilginç bir sorun çözülmüştü. İmparatorluk birliklerinin taktik ve silah üstünlüğü eşit derecede göze çarpıyordu. Franklar tek bir büyük kol halinde, Narses'in adamlarını dizdiği yarım dairenin ortasına doğru ilerlediler. Romalı piyadeler ve Herule yardımcı birliklerinin atlarından inmiş ağır süvarileri onları önde tutuyordu, atlı

okçular yanlardan kuşattı ve Crassus'un ordusunun başına gelen kaderi onlara da yaşattı. Buccelin'in adamlarından neredeyse hiç kimse savaş meydanından kaçamadı, piyadelerin dönemi, dünyanın geri kalanı için olduğu kadar Franklar için de sona ermişti.

Dolayısıyla, altıncı yüzyıldan dokuzuncu yüzyıla kadar Frank ordularındaki süvari oranının sürekli arttığını ve buna paralel olarak savunma silahlarının kullanımının da arttığını görmek bizi şaşırtmaz. Klasik biçimli tepeli bir miğfer yaygın şekilde kullanılmaya başlar ve kısa bir süre sonra kalçalara kadar uzanan bir zırh gömleği yapılır. İmparator Büyük Charles da kollar ve kalçalar için savunmayı benimseyerek süvarilerinin silahlanmasına katkıda bulunmuştur: "coxarum exteriora in eo ferreis ambiebantur bracteolis[18].' Ancak bu koruma, at sırtındaki oturuşlarını bozduğundan şikâyet eden Frankların çoğu tarafından ilk başta reddedildi.

Tours'da Charles Martel'in ordusunda hatırı sayılır miktarda atlının görev yaptığı anlaşılmaktadır: ancak o günkü genel taktik, esas olarak süvarilerden oluşan bir ordunun taktiği değildi. Sarazenlerin hafif atlıları sayısız başarısız hücumla güçlerini tüketene kadar, Franklar bulundukları yerde sabit durup bekleyerek savaştılar[19]; sonra ileri atıldılar ve savaşa devam edecek cesarete sahip olan düşmanı bozguna uğrattılar. Büyük Charles zamanında, tüm önemli adamların, yakın adamlarıyla birlikte, at sırtında hizmet etmeye alışkın oldukları söylenir. Bununla birlikte ulusal kuvvetler, 'Kontlar'ın onlar için temin etmeleri emredilen silahların listesinden de anlaşılacağı üzere, hükümdarın büyük memurlarının ve soylularının şahsi maiyetlerinin aksine, ordunun piyadesini oluşturmaya devam ediyordu. Resmi düzenleme ve kanunlar, yerel komutanların 'savaşa götürmek zorunda oldukları adamların tam teçhizatlı olmasına dikkat etmeleri gerek-

tiğini, yani mızrak, kalkan, miğfer, zırh gömleği ('brunia'), bir yay, iki yay ipi ve on iki ok bulundurmaları gerektiğini' açıkça beyan etmektedir[20]. Dolayısıyla Franklar sekizinci yüzyılın sonunda ağır piyadeler haline gelmişlerdi: dokuzuncu yüzyılda nihayet eski taktiklerini terk edecekler ve tüm önemli operasyonları süvarilerine emanet edeceklerdi.

Bu dönüşümün, Dazlak Charles'ın (II. Charles) "*ut pagenses Franci qui caballos habent, aut habere possunt, cum suis comitibus in hostem pergant* (At sahibi olan veya olabilecek Fransız köylüleri, arkadaşlarıyla birlikte savaşa giderler.)" yasasından kaynaklandığı söylenebilir. İster var olan bir durumu onaylasın, ister yeni bir durumu başlatsın, bu emir, ülkenin savunmasının yalnızca süvari gücünün eline geçtiği dönemin karakteristik özelliğidir. Bu sonuca yol açan nedenler arasında en önemlisi, dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Frankların mücadele etmek zorunda kaldığı düşmanların karakteriydi. Batı krallığındaki Kuzeyliler ve Doğu'daki Magyarlar, yalnızca yağma peşinde koşan ve hızlı hareket ettikleri için başarılı olan yağmacılardı. Vikinglerin orduları, istila ettikleri ülkede atları ele geçirir ve daha sonra yavaş hareket eden yerel birliklerden uzaklaşıp topraklar boyunca bir aşağı bir yukarı at sürerlerdi. Macar atlı okçuları Almanya'nın kalbine kadar akınlar düzenlemiş, ancak takipten kaçmayı başarmışlardı. Bu tür saldırıları bastırmak için piyadeler hiç işe yaramıyordu; dördüncü yüzyılın Romalıları gibi Franklar da savunmada kalmak zorunda kaldıklarında süvarilerine güvenmek zorundaydılar.

Avrupa'nın askeri tarihindeki bu kriz, Büyük Charles hanedanının çökmesiyle birlikte tüm merkezi gücün parçalandığı döneme rastladı. Örgütlü bir ulusal direniş olmadığı için, imparatorluğun savunması artık yarı bağımsız hükümdarlar haline

gelen yerel kontların eline geçti. Sancaklardaki arazi sahipleri, savaş ve anarşi patlak verdiğinde korunmak için kendilerini bu küçük yöneticilere, emanet ediyorlardı'. Aynı zamanda ve aynı nedenle, yoksul özgürler de kendilerini arazi sahiplerine 'emanet ediyorlardı'. Böylece feodal hiyerarşi kuruldu ve 'kont' ya da 'dük' vasallarını ve onların atlı hizmetkârlarını savaşa götürdü ve böylece yeni bir askeri sistem ortaya çıktı.

Bu sistem siyasi açıdan ne kadar gerici olursa olsun, yine de işe yaramıştı: Magyarlar Merseberg ve Lechfeld'de bozguna uğratılmış ve Leith'in ötesine geri sürülmüştü; kısa süre sonra Hıristiyan olacak ve Avrupa topluluğunun düzenli bir üyesi haline geleceklerdi. Vikingler yağma akınlarında kontrol altına alınmış, nehir ağızlarındaki kalelerinden kovulmuş, sadece Normandiya'nın kontrolü verilmiş ve Magyarlar gibi Vikingler de bu toplumda asimile olmuşlardı. Bu zaferleri kazanan ve Avrupa'yı Kuzey ve Doğu'nun vahşiliğine ve Paganizmine geri dönmekten kurtaran güç, zırh gömlekli atlılardı. O halde çağdaşlarının ve haleflerinin onu normal bir savaşçı tipi olarak yüceltmelerine ve başka hiçbir askerlik becerisinin geliştirilmeye değer olmadığına inanmalarına şaşmalı mıydı? Feodal şövalyeliğin 400 yıl boyunca devam etmesi, Karanlık Çağların sonundaki zaferlerinin ödülüydü.

***

Manş Denizi'nin ötesinde savaş tarihinin seyri, son gelişimi dışında, Kıta topraklarında izlediği seyre paraleldir. Franklar gibi Anglo ve Saksonlar da Britanya'yı fethettiklerinde silah olarak uzun ahşap bir cirit, geniş kılıç, *seax* yani geniş saplı hançer ve bazen de savaş baltası[21] kullanan piyade askerlerinden oluşan bir

ulustu. Savunma silahı olarak sadece, büyük demir bir başlığı olan yuvarlak ahşaptan yapılmış bir kalkanları vardı. Halkalı zırhı ise çok eski dönemlerden beri bilmnelerine rağmen nadiren kullanıyorlardı. Beowulf'un 'gümüş zırhı'nı yani 'halkalı zırh'ını sadece krallar ve prensler elde edilebilirdi. 'Demirle işlenmiş yaban domuzu arması' olan miğferin de kullanımı çok sınırlıydı. Hükümdar ve savaşçıları bu tür silahlar kullansa da, yedi krallıktan oluşan bir krallığın ana savaş gücünü oluşturan zorunlu askerlik sisteminde bu silahlar yoktu.

Adadaki yurtlarında yüzyıllar boyunca saldırıya uğramayan İngilizler, eski Germen savaş geleneklerini diğer Avrupa uluslarından daha uzun bir süre sürdürdüler. Mercia ve Wessex savaş halindeyken, seferler çeşitli bölgelerin aceleyle yetiştirilmiş orduları tarafından, belediye meclis üyeleri ve reisleri önderliğinde yürütülüyordu. Dolayısıyla savaş, bu tür orduların geçici yapısından kaynaklanan düzensiz ve tutarsız bir karakter taşıyordu. Bu kadar zayıf bir askeri organizasyonla, istikrarlı ve ilerici fetih planları yapma imkânı yoktu. Çeşitli krallıklar arasındaki çatışmalar, her ne kadar şiddetli ve sürekli olsalar da, kesin bir sonuç vermedi. Dokuzuncu yüzyılda İngiltere'de birleşme eğilimi kendini göstermeye başladıysa, bunun nedeni Wessex'in askeri üstünlüğü değil, kraliyet soylarının tükenmesi ve diğer devletlerin iç işlerinin kötü gitmesiydi.

Birliğe yönelik bu eğilim artarken, tüm ada Frank imparatorluğunu temellerine kadar sarsan aynı yabancı istila fırtınasına maruz kaldı. Danimarkalılar İngiltere'ye saldırdılar ve akınlarının korkunç başarısıyla eski Töton askeri sisteminin günün ihtiyaçları için yetersiz olduğunu gösterdiler. Vikingler aslında taktik, silahlanma, eğitim ve hareket kabiliyeti bakımından karşılarına çıkan kuvvetlerden daha üstündü. Kişisel olarak Danimarkalı, saban-

dan yeni çıkmış bir çiftçiyle mücadele eden eski bir savaş grubunun üyesi, acemi bir milisle karşı karşıya gelen deneyimli bir askerdi. Profesyonel bir savaşçı olarak, İngiliz ordusunda sadece şeflerin rakip olabileceği bir teçhizatla donatılmıştı; zırh ise istisnai bir savunma aracı değil, sıradan bir donanımdı ve miğfer neredeyse evrenseldi. Öte yandan 'fyrd' yani milis kuvvetlerinin zırhı yoktu, mızrak, kılıç, sope ve balta gibi çok çeşitli slahlar kullanıyorlardı[22]. Ancak Danimarkalılar yerel askerlerin kendilerine yetişmesini bekleseydi, eşit cesaret ve sayıca üstünlük, bu teçhizat avantajlarına üstün gelebilirdi.

Ancak Vikinglerin amacı savaşmak değil yağmalamaktı: İngiliz kıyılarının bir bölgesine atlayıp 'orada āta23 bindiler' ve daha sonra arazinin dört bir yanına at sürerek ellerinden gelen tüm zararı verdiler. Ele geçirdikleri atlara sahip olmaları, onlara fyrd'in yetişemeyeceği kadar hızlı bir hareket gücü verdi: yerel birlikler istilacıların en son görüldüğü noktaya vardıklarında, bir düşman değil, sadece duman ve yıkıntılar buldular. Köşeye sıkıştıklarında -ki geri çekilmelerine rağmen bazen böyle olurdu- Danimarkalılar, İngilizlerin alışık olmadığı hendekler kullanarak içgüdüsel bir taktik yeteneği sergilediler. İstilacılar bir hendek ve siperlerin arkasında, stratejik bir noktada, savaş milis gücü (fyrd) birimlerinin gücünün azalıp dağılmasını aylarca beklerlerdi.

Mevzilerine yapılan saldırılardan hiç korkmuyorlardı: baltacıların oluşturduğu hat, İngiliz birliklerinin en şiddetli hücumlarını bile genellikle bastırmayı başarıyordu: Reading, Ethandun' dan daha karakteristik bir alandı. Yerleşik bir kampa yapılan başarılı bir saldırıya karşılık iki kanlı geri püskürtme oldu.

Otuz yıl süren felaketler eski ulusal askeri örgütlenmenin kaderini belirledi: Danimarkalıların organize savaş çetelerini karşılamak için fyrd'den daha fazlası gerekliydi. İngiltere'deki istilanın

toplumsal sonuçları, Frank imparatorluğunda gözlemlediklerimize benzer olmuştu. Her yerde özgür '*ceorl*'lar yani özgür köylüler kendilerini komşu toprak sahiplerine 'takdim' ediyorlardı. Bu bağlılığı kabul eden soylular, ülkenin savunmasından sorumlu hale gelmişti. Krallık gücü İngiltere'de Kanal'ın öte yakasına göre daha güçlü ellerdeydi, böylece yeni sistem hemen feodalizme dönüşmedi. Alfred ve Eadward, bu değişimin sonuçlarından korkmak yerine yararlanmayı bildiklerinden, bunu yeni bir askeri örgütlenmenin temeli olarak kullanmaya karar verdiler. Buna göre, beş hektar toprağı olan herkes 'Soyluların (*thegn*) hizmeti'ne tabi tutuldu ve ulusal ordu için kalıcı bir temel oluşturdu. Bu şekilde elde edilen gücü tamamlamak için, fyrd ikiye bölündü ve bunlardan biri her zaman hazır olacaktı. Bu düzenlemeler olumlu sonuçlar doğurdu: savaşın gidişatı değişti ve İngiltere onuncu yüzyılda büyük Brunanburh savaşında yeni gücünün doruğuna ulaştı ve kendini yeniden kanıtladı.

Frank soyluları gibi konumu gereği bir asker olan thegn, artık savaşın önde gelen figürü haline gelmişti: zırhlı gömlek ve çelik başlık giymiş, kılıç ve uzun sivri uçlu kalkanla silahlanmış olan 'seçilmişler çetesi' Danimarkalı baltacılarla karşılaşmaya ve onları alt etmeye hazırdı. Bununla birlikte, işgalcilerin Danelaw'a yerleşmesiyle, askeri sorunların İngilizler için artık çok daha basitleştiğini hatırlamakta fayda var. Yakılacak şehirleri ve taciz edilecek yurtları olan bir düşmana, harekâtlarının temeli deniz olan bir yağmacıya yapılması mümkün olmayan baskılar yapılabilirdi. Eadward'ın Danimarkalılara karşı, onların seleflerine karşı kullandıkları tahkim edilmiş mevziler sistemini kullanması dikkat çekicidir; kral ana kuvvetleriyle diğer bölgelerde meşgulken, yeni kalelerin(burgh) surları(stockad) Beş Şehir'in yerel *jarl*'larının*

[1] *İsveç'in güçlü soylularına verilen ad*

'heres'lerini* kontrol altında tutmaya hizmet ediyordu. Alfred'in askeri reformlarından 100 yıl sonra, Frank krallığını parçalayan feodal tehlike İngiltere'de kendini hissettirmeye başladı. Ethelred döneminin büyük sancakbeyleri, memur konumundan küçük prens konumuna geçme eğilimleri açısından Şişman Charles zamanındaki kontlara karşılık gelir. Yükselişleri, savaş için merkezi askeri organizasyonun çürümesiyle öne çıkar; ve yeni Danimarka istilaları sırasında her bir sancak kuvvetinin, komşularından herhangi bir destek almadan savaştığı ve yenildiği görülür. İngiltere büyük olasılıkla Fransa'nın kaderinden sadece Canute'un tahta çıkmasıyla kurtuldu. Bu hükümdar, eyalet valilerini tacın delegeleri olarak eski konumlarına indirgemenin yanı sıra, sadece bir kraliyet muhafızından ziyade küçük bir daimi ordu olarak adlandırılabilecek kadar çok sayıda askeri olan House-Carles'i kurarak konumunu güçlendirdi.

Bu birlikler yalnızca güçlü bir merkezi hükümetin varlığının en karakteristik göstergesi olmakla kalmıyor, aynı zamanda Anglo-Danimarka dünyasında bulunabilecek en yüksek askeri etkinliği de temsil ediyordu. Taktikleri ve silahları, uzun süre sonra karşı karşıya gelecekleri kıtanın feodal aristokrasisinden tamamen farklıydı. Devasa büyüklükte tek ağızlı bir başla donatılmış beş ayak uzunluğunda bir şaft olan uzun bir Danimarka savaş baltası taşıyorlardı. Bu silah at sırtında kullanılamayacak kadar ağırdı ve her iki kolla da kullanıldığı için göğüs göğüse çarpışmalarda kalkan kullanılmasını engelliyordu[24]. Bu silahın darbeleri muazzamdı: hiçbir kalkan ya da zırh bunlara karşı koyamazdı; hatta Hastings'de görüldüğü gibi, tek bir vuruşta bir atın kafasını koparabilirdi. House-carle'ın savunma teçhizatı Manş Denizi'nin ötesindeki toprakların süvarilerinden farklı değildi:

[2] *(anglo-sakson döneminde) işgal orduları*

onlar gibi uyluğun alt kısmına kadar uzanan hatırı sayılır uzunlukta bir zırh gömleği ve burnu da koruyan sivri uçlu çelik bir miğfer giyiyorlardı.

İngiliz baltacılarının taktikleri birliklerinkiyle aynıydı: Sıkı bir kitle halinde dizildiklerinde neredeyse her saldırıyı savuşturabilir ve her engeli aşabilirlerdi. Kişisel güçleri ve kararlılıkları, kendilerine olan güvenleri ve birlik ruhları onları en tehlikeli düşmanlar haline getiriyordu. Ancak dizilişleri, hareket yavaşlığı ve mızraklara karşı savunmasızlık gibi iki kusurla bozuluyordu. Atlılar tarafından saldırıya uğradıklarında, yakın düzenleriyle düşmanı uzak tutmak için durmak ve oldukları yerde sabit kalmak zorundaydılar. Hafif birlikler tarafından uzaktan saldırıya uğradıklarında ise, önlerinden çekilen askerlere ulaşamadıkları için dezavantajlı durumdaydılar.

Nedenleri ve sonuçları hakkında bir fikir edinmemizi sağlayacak kadar bilgi sahibi olduğumuz ilk büyük Ortaçağ savaşı olan Hastings Savaşı, bu askeri etkinlik biçiminin son denemesiydi. Fyrd'in düzensiz kitleleri ve iç kontlukların thegnleri tarafından desteklenen Kral Harold'un house-carles'i, Senlac'ın siperlerini savunmak için silahlanmıştı. İngiliz dizilişi ne kadar zorlu olursa olsun, karşısında yetenekli bir general ve elinde bu dizilişe hükmetmeye yetecek silahlar vardı. Norman şövalyeleri, hafif piyadeleri tarafından desteklenmeselerdi, zaptedilmez surların etrafında sonsuza kadar ilerleyebilirlerdi. Okçular, şövalyeler tarafından desteklenmeselerdi, genel bir hücumla kolayca sahanın dışına sürülebilirlerdi. Ancak William'ın ustaca taktikleriyle birleşen istilacı ordunun iki tümeni savaşı kazandı. Saksonlar, Waterloo[25] savaşında İngiliz askerlerinin başına gelenlerin aynısına maruz kaldı: cesur bir süvarinin aralıksız hücumları, yıkıcı bir ok atışıyla değişiyordu. Düzeninin gereklilikleri nedeniyle

olduğu yere çakılı kalmış bir piyade askeri için böyle bir çileden daha çıldırtıcı bir şey olamazdı.

Baltacılar üst üste gelen saldırıları büyük bir kararlılıkla püskürttükten sonra, ok yağmuruna daha fazla dayanamadılar. Sonunda atlılar düzensiz şekilde geri çekildi, Harold'ın birliklerinin büyük bir kısmı, düşmanın toparlanmasına fırsat vermeyecek bir ilerlemeyle savaşı bitirmeye kararlı bir şekilde peşlerinden vadiye indi. Bu hata ölümcül oldu: Normanların geri çekilmesi, meydanı terk etme isteğinin değil, Dük'ün emirlerinin sonucuydu. Süvariler döndüler, kendilerini takip eden dağınık kitlenin üzerine at sürdüler ve düşüncesizce yapılan hücumla İngiliz hattında açılan boşluğa girdiler. Durumları ne kadar çaresiz olursa olsun, İngilizler hâlâ direniyordu: Etraflarına oklar yağıyordu26, şövalyeler dağılmış ordunun düzensiz safları arasında yollarını zorluyorlardı, ancak savaş üç saat daha devam etti. Bu cesaret gösterisi sadece ölü sayısının artmasına sebep oldu: savaş kaybedilmişti ve akşam çökerken, İngiliz ordusundan sağ kalan birkaç kişi karanlığın örtüsü altında geri çekilebildikleri için mutluydular. Baltacılardan oluşan falanks taktiği, William'ın okçu ve süvari kombinasyonu tarafından kesin bir yenilgiye uğratılmıştı.

Anglo-Danimarkalıların silahı bir kez daha -anavatanından çok uzakta bir alanda- mızrak ve yayla zafere karşı çıktı. Harold'un yenilgisinden 15 yıl sonra bir başka İngiliz baltacı birliği -bazıları Senlac'ta savaşmış olabilir- bir Norman prensinin ordusuna karşı ilerliyordu. Bunlar İmparator Alexius Comnenus'un Varangian muhafızlarıydı -ünlü Πελεκυφόροι {Pelekuphóroi}-[26]. Bu prens, o sırada Robert Guiscard tarafından kuşatılmış olan Dyrrhachium'un kuşatmasını kaldırma girişiminde bulunuyordu. Norman ordusu çoktan kendi hatlarının önüne çekilmişti, Aleksius'un birlikleri ise sahaya daha yeni ulaşıyordu. Birlikleri-

nin en önde gelenleri arasında Varegler de vardı; bu birlikler hızlıca cepheye ulaşıp bir dönüş hareketi gerçekleştirebilsinler diye ata biniyorlardı. Bunu başardılar; ama düşmana yaklaştıklarında, çarpışmaya başlama hevesiyle kendilerini kaptırdılar. Yunan ordusunun ana saldırısının gelişmesini beklemeden, baltacılar atlarını arkaya gönderdiler ve Norman kanadına karşı sağlam bir kol halinde ilerlediler. Bari Kontu Amaury'nin komuta ettiği tümenin üzerine atılarak, onu atlı ve yaya olarak denize döktüler. Ne var ki başarıları saflarını dağıtmıştı ve Norman prensi, Aleksios'un ana ordusu hâlâ çok uzakta olduğu için, tüm kuvvetlerini onlara karşı çevirebildi.

Güçlü bir süvari hücumu İngilizlerin büyük bölümünün önünü kesti; geri kalanlar deniz kıyısında, terk edilmiş bir şapelin bulunduğu küçük bir tepede toplandılar. Burada Normanlar tarafından kuşatıldılar ve Senlac'a çok benzeyen ama daha küçük ölçekte bir sahne yaşandı. Atlılar ve okçular Vareglerin çoğunu yok etti, fakat geri kalanlar şapelin içinde inatla direndiler. Kampından çalı çırpı ve kereste toplayan Robert, bunları binanın etrafına yığdı ve ateşe verdi[27]. İngilizler teker teker dışarı çıktılar ve ya katledildiler, ya da alevler arasında can verdiler: tek bir kişi bile kaçamadı; savaşı başlatmak için gösterdikleri yanlış heves yüzünden tüm birlik yok oldu. 11. yüzyılın feodal düzenine karşı piyadeler tarafından yapılan son girişimin kaderi böyleydi. Artık 200 yıldan fazla bir süre boyunca benzer bir deneme yapılmayacaktı: süvarilerin üstünlüğü nihayet tesis edilmişti.

III. BÖLÜM

BİZANSLILAR VE DÜŞMANLARI[28]
M.S. 582-1071

[Maurice'in tahta çıkışından Malazgirt Savaşı'na kadar]

(1) Bizans Stratejisinin Özellikleri.

Slav ve Sarazenleri 500 yıl boyunca Doğu İmparatorluğu'nun sınırlarından uzak tutan bu ordu, kuruluş ve örgütlenme bakımından, adını ve geleneklerini miras aldığı birliklerden farklıydı. Konstantin'in 'Palatine' ve 'sınır birlikleri', Trajan'ın lejyonları kadar az benzerlik taşıyordu. Yine de en azından bir açıdan bu iki güce de benziyordu: bu ordu, zamanında dünyanın en etkili askeri birliğiydi. Modern tarihçiler onlara karşı adil davranmadı: bariz hataları yüzünden güçlü yanları gölgede kaldı ve Bizantinizm hem barışta hem de savaşta yetersizliğin eşanlamlısı olarak kabul edildi. Onların dönemini genel olarak savunmak için çok şey yazılabilir, ancak askeri yetenekleri ve kahramanlıkları küçümsenirse, güçlü bir savunma sunmak kolay olmaz.

Gibbon[29] 'Bizans orduları özünde kusurlu, zaferleri ise tesadüfiydi' der. Bu genel eleştiri gerçeklerden o kadar uzaktır ki, yenilgilerini tesadüfi, başarılarını ise normal olarak adlandırmak

çok daha doğru olacaktır. Doğu İmparatorlarının seferlerindeki felaketlerin olağan nedenleri kötü generaller, asker sayısının az olması, birliklerin yetersizliği değil, öngörülemeyen felaketlerdi. Doğrudan ya da dolaylı olarak askerlerin mükemmelliğine tanıklık eden bu askeri risalelerin her biri, bize o dönemdeki savaşların bir resmini çizer. General beceriksiz olmadıkça ya da çevresel koşullar alışılmadık derecede olumsuz olmadıkça, yazarlar her zaman zaferin İmparatorluktan yana olacağını varsayarlar. Birliklere, Wellington'un Yarımada gazileri gibi, 'her yere gidebilecekleri ve her şeyi yapabilecekleri' konusunda güvenilebilir. Nicephorus Phocas[30] '6000 ağır süvarimiz var ve Tanrı bizimle, komutanın daha fazlasına ihtiyacı yoktur' der. Benzer bir ruhla Filozof Leo, Tactica'sında, Frank ve Lombard şövalyeleri dışında, savaşçıların sayısı eşit olması şartıyla, dünyada Bizanslı zırhlı süvarilerle (*Cataphracti*) yüzleşebilecek hiçbir atlı olmadığını beyan eder. Slavlar, Türkler ya da Sarazenler adil bir hücumla yere serilebilirdi: sadece Batı'nın askerleriyle girilecek mücadelenin sonucu şüpheliydi.

Bizans ordusunun mükemmelliğinin ve etkinliğinin nedenlerini keşfetmek zor değildir. Cesarette düşmanlarına eşittiler; disiplin, organizasyon ve silahlanmada çok daha üstündüler. Hepsinden önemlisi, sadece Roma stratejisinin geleneklerine değil, aynı zamanda çağın gereklerine uyacak şekilde özenle hazırlanmış eksiksiz bir taktik sistemine de sahiptiler.

Yüzyıllar boyunca Doğu'da savaş bir sanat olarak öğrenilirken, Batı'da sadece sert bir dövüş meselesi olarak kaldı. Genç bir Frank soylusu, atına sağlam bir şekilde binebildiği, mızrağını ve kalkanını ustalıkla kullanabildiği zaman askeri eğitimini tamamlamış sayılırdı. Bizanslı asilzade, silah kullanma konusunda daha az tecrübeli olmasa da[31] Maurice'in, Leo'nun, Nicephorus Pho-

cas'ın ve kitapları sadece ismen günümüze ulaşan diğer yazarların eserlerini inceleyerek pratik bilgiye teoriyi de ekledi. Avrupa'nın iki ayrı tarafında benimsenen karşıt görüşlerin sonuçları beklenebileceği gibiydi. Batı'nın askerleri, savaşı hayatın en önemli uğraşı olarak görmelerine rağmen, taktiklerini bilmedikleri bir düşmanla karşılaştıklarında hep kaybettiler. Öte yandan Doğu'nun generalleri, Slav ya da Türk, Frank ya da Sarazen'lerle nasıl karşılaşacaklarını ve onları nasıl yeneceklerini biliyorlardı. Her durumda rakiplerinin savaş yöntemine en uygun taktiksel araçları kullanır ve bununla gurur duyarlardı.

İmparator Leo tarafından çeşitli acil durumlar için verilen talimatlar, Bizans generalinin önüne konan görevlerin çeşitliliğini ve bunların pratik bir şekilde ele alınışını göstermesi açısından etkileyicidir. Bunlar gerçekten de Konstantinopolis'te anlaşıldığı şekliyle savaş sanatının tüm sistemi için bir anahtar görevi görür.

Leo[32] şöyle der: "Franklar, geri çekilmenin her koşulda onursuzluk olduğuna inanır; bu nedenle ona savaş teklif ettiğinizde savaşacaktır. Kendiniz için mümkün olan tüm avantajları elde edene kadar bunu yapmamalısınız, çünkü süvarileri uzun mızrakları ve büyük kalkanlarıyla muazzam bir itici güçle saldırırlar. Onlarla seferi uzatarak başa çıkmalı ve mümkünse süvarilerinin ovadakinden daha az etkili olduğu tepelere yönlendirmelisiniz. Büyük bir savaş olmadan geçen birkaç haftadan sonra yorulup sıkılacak olan birlikleri savaştan bıkacak ve evlerine döneceklerdir... İleri karakollar ve keşifler konusunda son derece ihmalkâr davranırlar, bu yüzden uzakta kalan grupları ana kuvvetten kolayca ayırabilir ve kamplarına avantajlı bir şekilde saldırabilirsiniz. Kuvvetlerinde hiçbir disiplin bağı olmadığı, sadece akrabalık ya da yemin bağı olduğu için, hücuma geçtikten sonra dağılırlar; bu nedenle kaçarmış gibi yapabilir ve sonra tam dağıldıkları anda

etraflarını çevirebilirsiniz. Bununla birlikte, genel olarak, bir Frank ordusunu tek bir darbeyle yok etmeye çalışmaktansa, çarpışmalar ve uzun süren operasyonlarla yıpratmak daha kolay ve daha az maliyetlidir.

Bu talimatların özetlendiği bölümlerin iki farklı noktası vardır. Bize dokuzuncu ya da onuncu yüzyılda, feodal süvarilerin tam olarak geliştiği dönemde, bir düşmanın eleştirel eliyle çizilmiş bir Batı ordusunun resmini sunarlar. Ayrıca Bizans askeri biliminin karakteristik gücünü ve zayıflığını da gösterirler. Bir yandan Leo'nun ilkelerinin pratik ve etkili olduğunu görüyoruz; diğer yandan da imparatorluk birliklerinin normalde savunmada hareket edeceği varsayımına dayandıklarını görüyoruz ki bu da onların etkinliğini önemli ölçüde azaltacak bir sınırlamadır. Ancak bu taktikler sayesinde Doğu İmparatorları 400 yıl boyunca Lombard dükünün ya da Frank imparatorunun her saldırısına karşı İtalyan bölgelerini korumayı başarmışlardır.

Leo'nun 'Türklere' (bu isimle Macarlar ve Euxine'in (Karadeniz) kuzeyinde yaşayan kabileleri kasteder) karşı direnmek için önerdiği yöntem, Batı uluslarına karşı uygulanan yöntemden çok farklıdır. Türk ordusu, cirit ve pala taşıyan, ancak zafer için oklarına güvenen sayısız hafif atlı gruplarından oluşuyordu. Taktikleri aslında Attila'nın taktiklerinin bir tekrarı, Alp Arslan'ın ya da Batu Han'ın taktiklerinin bir habercisiydi. Türkler 'pusu kurmaya ve her türlü hileye başvururlardı' ve gözcülerini yerleştirirken gösterdikleri özenle tanınırlardı, böylece sürpriz bir saldırıya uğramazlardı. Ancak açık bir arazide Bizanslı ağır süvarilere yenilebilirlerdi, bu nedenle onlara hemen yaklaşmaları ve uzaktan ok atışı yapmamaları tavsiye ediliyordu. Sabit piyadelere karşı zayıftılar ve aslında onlara saldırmaktan kaçınıyorlardı, çünkü Bizanslı piyade okçularının yayları kendi kısa silahlarından daha

uzağa gidiyordu ve bu nedenle kendi etkili menzil sınırlarına gelmeden önce atlarının vurulma olasılığı vardı.

Zırhları kendi vücutlarını koruyordu ama atları korumuyordu; bu yüzden atsız kalabilirlerdi ve bu pozisyonda kesinlikle çare bulamayacaklardı, çünkü bozkır göçebeleri hiçbir zaman yaya olarak savaşmaya alışkın olmamışlardı. Bu nedenle Türklerle meydan savaşı yapmak arzu edilen bir şeydi; ama çabuk toparlandıkları için, onları her zaman dikkatle takip etmek ve takip sırasında birliklerin kontrolden çıkmasına izin vermemek gerekiyordu.

Bu talimatlardan Bizans piyadelerinin yetkinliğinin daha önceki lejyonlarınkinden ne kadar farklı olduğu hemen anlaşılır. Birinci yüzyılda sadece kılıç ve mızrak kullanan askerler, Partların atlı okçuları tarafından uzaktan yok ediliyorlardı. Piyadelerin ok ve yay kullanmaya başlaması işlerin çehresini değiştirmişti ve atlı okçular artık karşılıklı atışmalarda dezavantajlı durumdaydı. Bizans 'birlikleri (tagma)'nin ön safını oluşturan 'scutati[33]' yani büyük kalkan taşıyan mızrakçıları, sadece palalar ve kısa ciritlerle silahlanmış atlıları uzak tutabiliyor, Batı'nın ağır mızrakçılarına güçleri yetmiyordu, bu yüzden hücum ederek savaş kazanmayı bekleyemezlerdi. Bu nedenle Türkler, imparatorluk piyadeleriyle çatışmaktan kaçınıyor ve üstün hareket güçleriyle onların yoluna çıkmamaya çalışıyorlardı. Sadece süvariler onlara yetişebiliyordu.

Slavları yenmek için yapılan taktikler pek önemli değildi. Sırp ve Slovenlerin neredeyse hiç süvari birliği yoktu, fakat dağlara çıkıp, ulaşılması zor yerlerde mevzilenir, okçular ve mızrakçılar düşmana uzaktan saldırı düzenler, ya da mızrakçılar yan kanatlara aniden hücuma geçerdi, işte o zaman imparatorluk birlikleri için büyük bir tehlike haline geliyorlardı. Bu tür saldırılar tetikte

durarak engellenebilirdi, fakat Slavlar ovalara doğru yağma seferlerine çıktıklarında ani bir saldırıyla karşılaşırlarsa, imparatorluk süvarileri onları ele geçirip kolayca yok edebilirdi.

Öte yandan, Sarazenlerle[34] başa çıkmak için büyük bir dikkat ve beceri gerekiyordu. "," Leo[35] şöyle diyordu: "Tüm barbar uluslar arasında askeri operasyonlarında en ince düşünen ve en ihtiyatlı olan onlardır. Onlarla karşılaşmak zorunda olan komutanın tüm taktik ve strateji yeteneğini kullanması gerekecektir; eğer 'barbar ve kafir Sarazen[36]' Toroslar'ın 'Klissuras'ından bozguna uğratılarak geri sürülecekse, birlikler iyi disiplinli ve kendinden emin olmalıdır.

Halid ve Amrou'nun yedinci yüzyılda Suriye ve Mısır'ın fethine önderlik ettikleri Araplar, zaferlerini ne silahlarının üstünlüğüne ne de örgütlenmelerinin mükemmelliğine borçluydular. Kadercilerin fanatik cesareti onlara - tıpkı şu anki dindaşlarına sağladığı gibi - daha iyi silahlanmış ve daha iyi disiplinli birliklerle karşılaşmalarını sağlamıştı. Ancak yeni yurtlarına yerleştiklerinde ve güç patlamaları durulduğunda, yendikleri uluslardan bir ders almakyı da ihmal etmediler. Buna göre, Bizans ordusu Halifelerin kuvvetleri için bir model görevi gördü; Leo,[37] hem silahlarda hem de stratejide 'askeri uygulamalarının çoğunda Romalıları kopya ettiler' der. İmparatorluk generalleri gibi onlar da mızraklı süvarilerine güveniyorlardı; ancak Sarazen süvarileri başlangıçta aynı şekilde dezavantajlıydı. Ata karşı at ve insana karşı insan düsturuyla savaşan Bizanslılar daha baskındı ve son darbede Doğuluları yere serebilirlerdi.

Sarazenleri en tehlikeli düşmanlar haline getiren sadece iki şey vardı; sayıları ve olağanüstü hareket güçleri. Anadolu'ya akın yapılması planlandığında, Horasan ve Mısır arasındaki huzursuz

halklar, açgözlülük ve fanatizmin etkisiyle birleşti. Doğu'nun vahşi atlıları Anadolu'nun bereketli yaylalarını Tarsus ve Adana üzerinden işgal etmek için sürüler halinde yola çıktılar. "Bunlar düzenli birlikler değil, gönüllülerden oluşan karışık bir kalabalıktır: Zengin olanlar ırkının gururuyla, fakir olanlarsa yağma umuduyla hizmet eder. Birçoğu Tanrı'nın savaştan zevk aldığına ve kendilerine zafer vaat ettiğine inandıkları için savaşa giderler. Evde kalanlar yoksul komşularının silahlanmasına yardım ederler ve böylece iyi bir iş yaptıklarını düşünürler. Bu yüzden ordularında homojenlik yoktur, çünkü deneyimli savaşçılar ve eğitimsiz yağmacılar yan yana yürürler[38]." Toros geçitlerini geçtikten sonra, Sarazen atlılarından oluşan büyük ordu bağlantılarını koparır ve Frigya ve Kapadokya'nın dört bir yanına doğru at sürerek açık kentleri yakar, kırsal kesimi işgal eder ve yük hayvanlarını o günlerde dünyanın en zengin yerlerinden biri olan bu bölgenin ganimetleriyle doldurur.

Bizanslı generalin cesaretini gösterme vakti gelmişti: önce düşmanlarını bulmalı, sonra da onlarla savaşmalıydı. İlk görev kolay değildi, çünkü Sarazenler akınlarının ilk günlerinde inanılmaz mesafeler kat edebiliyordu. Yükünü ve yağmasını tamamlamadan yakalanması pek mümkün değildi.

Baskın haberi 'Anadolu' ya da 'Ermeni' temasının (bölgesinin) generaline ulaştığında, hemen eyaletindeki tüm yetenekli atlıları toplayıp düşmana saldırmak zorunda kaldı. Eğitimsiz adamlar ve zayıf atlar geride bırakılmıştı ve piyadeler şimdi yapılması gereken hızlı hareketlere ayak uyduramayacaktı. Buna göre Leo, Toroslar'daki 'Klissuras'ı işgal etmek için eldeki tüm yaya birliklerini gönderecekti; süvariler düşmanı yakalayamasa bile, geri çekilmesi gecikebilir ve avantajlı bir şekilde savaşamayacağı geçitlerde sıkıştırılabilirdi.

Ancak Bizanslı komutan zafer kazanmak için süvarilere güveniyordu. Düşmanın konumunu tespit etmek için hiçbir zahmetten kaçınmamalıydı: Nicephorus Phocas şöyle diyor: 'gece ya da gündüz, uyuyor, yemek yiyor ya da banyo yapıyor olsanız bile, size bir haber getiren özgür ya da köle haberciyi asla geri çevirmeyin.' Sarazen'in izi bir kez bulunduğunda, durmadan takip edilecek, gücü ve amaçları ortaya çıkarılacaktı. Eğer tüm Suriye ve Mezopotamya sadece bir akın için değil de gerçek bir istila için harekete geçmişse, general savunmaya çekilmeli ve sadece düşmanın kanatlarına yönelmeli, gruptan ayrılanları yok etmeli ve bağımsız grupların yağma yapmasını önlemeliydi. 'Doğu'nun bütün orduları yürüyüşe geçene kadar' savaşa girilmemeliydi; bu emir 25.000 ya da 30.000 kadar ağır süvariyi[39] başkomutanın emrine verecek, ama çok değerli olan zamanın kaybına mal olacaktı. Bu Sarazen 'Muhafız akınları' (bizim sınır askerlerimize benzetilebilir) nispeten seyrek meydana geliyordu: Asya'daki tüm Bizans kuvvetlerinin büyük bir savaşta düşmanla yüzleşmek için çekildiği nadiren görülüyordu. Daha tipik olan Sarazen akınları, Kilikya ve Kuzey Suriye sakinleri tarafından, Muhammed'in iç topraklarından gelen sıradan maceraperestlerin yardımıyla yapılırdı.

Bizanslı komutan onlara karşı durmak için Bizans komutanının elinde muhtemelen sadece kendi Teması'ndan 4000 ağır süvari bulunacaktı; bu kuvvetin yönetimi için Leo ayrıntılı taktiksel talimatlar verdi[40]. Komutan akıncılara yaklaştığında, onlar dönüp hücuma geçeceklerdi: bu saldırı hiç de küçümsenecek bir şey değildi. Düşmanlarıyla eşit olmasalar da, genellikle sayıca üstündüler ve her zaman büyük bir güvenle saldırıyorlardı. "Zafer umuduyla ilk başta çok cesur davranırlar; bizim darbemizle safları yarılsa bile hemen geri dönmezler[41]. Düşmanlarının gücünün

azaldığını düşündüklerinde, hep birlikte umutsuz bir çabayla hücuma geçerler[42]. Ancak bu saldırı başarısız olursa, genellikle bozguna uğrarlar, çünkü 'tüm talihsizliklerin Tanrı tarafından gönderildiğini düşünürler ve bu yüzden bir kez yenilirlerse, yenilgilerini ilahi gazabın bir işareti olarak kabul ederler ve artık kendilerini savunmaya çalışmazlar[43].' Bu nedenle Müslüman ordusu bir kez kaçmaya başladığında sonuna kadar (à l'outrance) takip edilebilirdi ve eski askeri özdeyiş olan 'Kazan, ama çok kazanma (*Vince sed ne nimis vincas*)' sözü, Bizanslı subayların göz ardı edebileceği bir uyarıydı.

Sarazenlerle yapılan bir çarpışmada başarının sırrı, 300 yıldır geliştirilmekte olan süvari taktiklerinde yatıyordu. Onuncu yüzyıla gelindiğinde bu taktikler mükemmelliğe ulaşmıştı ve deneyimli asker Nicephorus Phocas bunların etkinliğine kefil olmuştu. Bu taktiklere göre, birlikler her zaman iki ana ve bir yedek hat olarak yerleştiriliyor ve düşman etraflarını çevirmesin diye zırhlı birlikler kanatlarda ayrılıyordu. Düşman çok büyük bir hat halinde geliyordu ve birinci hat, ikinci hat ve yedek birlikler birbiri ardına karşılarına çıktıkça birbirini izleyen bu üç darbeye asla dayanamıyordu. Bizanslılar, modern askerlik biliminin kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri şu büyük kuralını çoktan keşfetmişlerdi: "Bir süvari savaşında, son yedek birliği geride tutan taraf kazanır[44].' Bu olaylarda kullanılan kesin düzen, otoritelerimiz tarafından dikkatle tanımlanmıştır, detaylandırılmaya değerdir ve Bizans ordusunun organizasyonunu ele alan bölümümüzde değinilecektir.

Sarazen istilacılarla başa çıkmanın başka yöntemleri de vardı. Bazen, büyük bir güçle saldırdığında, geri çekilen yağmacıların arkasında beklemek ve ancak Toroslardaki 'Klissuras' geçidini geçerken saldırı düzenlemek tavsiye edilirdi. Eğer piyadeler takip

eden süvarilere yardım etmek için zaten oradaysa, Sarazenler ve ganimet yüklü hayvan katarları geçitlerde sıkıştıklarında zafer neredeyse kesindi. O zaman okçular tarafından vurulabilirlerdi ve 'her şeyden çok değer verdikleri "Pharii" atlarının[45] uzaktan okla vurulduğunu gördüklerinde bir an bile durmazlardı; çünkü Sarazen, yakın çatışmaya girmediğinde atını kurtarmak için her şeyi yapardı.

Soğuk ve yağmurlu havalar, Doğulu istilacı için tatsızdı: kötü havalarda her zamanki sertliğini ve cesaretini göstermiyor ve büyük olasılıkla saldırıya uğrayabiliyordu. Ayrıca, Doğu orduları Kapadokya'nın kuzeyine geçer geçmez ülkelerine güçlü bir baskın düzenlenebilir, Kilikya ve Kuzey Suriye'yi harap ederek de çok şey yapılabilirdi. Bu yıkıcı yönteme sıkça başvurulmuştu ve iki düşmandan her birinin kendi topraklarını savunmaya çalışmadan diğerinin topraklarını yakıp yıkması, Hıristiyanlık ve İslam'ın sınır bölgelerinde yaşayanlar için çok tanıdıktı. Denizden yapılan akınlar karadan yapılan akınları tamamlıyordu. Leo şöyle der: "Kilikya'daki Sarazenler Toroslar'ın kuzeyindeki ülkeye akın etmek için geçitlerden uzaklaştıklarında, Deniz birlikleri(Cibyrrhœot Theme)'nin komutanı derhal mevcut tüm kuvvetlerle gemiye çıkmalı ve kıyılarını yakıp yıkmalıdır. Öte yandan, Pisidya'nın kıyı bölgelerine saldırmak için yelken açmışlarsa, Toroslu Klissurarklar Tarsus ve Adana topraklarını tehlikesiz bir şekilde yağmalayabilirler.'

Bu talimatlar, Bizanslı subayların yüksek becerisini açıkça göstermektedir. Leo büyük yeteneklere sahip bir adam değildi ve 'Tactica' adlı kitabı yeni bir askeri sanat inşa etmekten ziyade mevcut bir askeri sanatı kodlamayı amaçlıyordu. Yine de bu kitap, 16. yüzyıldan önce Batı Avrupa'da benzeri yazılmamış bir kitaptır. Kitabın en çarpıcı noktalarından biri, üslubunun Hıris-

tiyan âleminin geri kalanındaki çağdaş duygulardan tamamen farklı olmasıdır. Bizans'ta şövalyeliğe dair en ufak bir kıvılcım yoktur, ancak mesleki gururdan sıkça bahsedilir. Cesaret, savaşçının tek ve en önemli erdemi olarak değil, başarı elde etmek için gerekli şartlardan biri olarak kabul edilir. Leo, büyük bir muharebe olmadan zaferle sonuçlanan bir seferi savaştaki en ucuz ve en tatmin edici sonuç olarak görür. İnsanları mücadeleye atılmaya hevesli kılan savaşçı coşkuya hiç saygı duymaz: bu ona göre daha çok beyinsiz barbarların bir özelliğidir ve generallik iddiasında bulunan herhangi biri için ölümcül bir niteliktir. Taktiklere, pusulara ve sahte geri çekilmelere daha çok önem verir. Önce kendi tarafının tüm avantajlarını güvence altına almadan savaşan bir subayı küçümser. Bir tür entelektüel gururla, kuvvetlerinin sayısını ve etkinliğini gözetlemek dışında gerçek bir amacı olmayan müzakerecilerin düşmana nasıl gönderileceğine dair talimatlar verir.

En sıradan ve ahlaki tavsiyelerden biri olarak, mağlup bir generalin, düşman komutana teslim olmayı teklif etmek için (aslında niyeti olmadığı) bir elçi göndermesini, böylece geri çekilmek için zaman kazanmasını salık verir[46]. Düşman ordusunun ast subaylarına haince mektuplar göndererek ve bu mektupların başkomutanın eline geçmesini sağlayarak, onun teğmenlerinden şüphelenmesini sağlamak gibi eski bir hileye başvurmaktan da geri durmaz. Bu gibi planlar kelimenin en kötü anlamıyla 'Bizans' oyunlarıdır, ama karakterlerinin, içine yerleştirildikleri stratejik sistemin gerçek ve olağanüstü değerlerini görmemizi engellemesine izin verilmemelidir. Onuncu yüzyılda Konstantinopolis'te anlaşıldığı şekliyle 'Savaş Sanatı', dünyada var olan gerçek bilimsel değere sahip tek plandı ve 16. yüzyıla kadar rakipsizdi.

(2) Bizans Ordularının Silahları, Teşkilatı ve Taktikleri.

Bizans ordusu, kendine özgü yapısını, gerileme döneminin en önemli karakterlerinden biri olan İmparator Maurice'e borçlu olduğu söylenebilir[47]. Maurice'in yazdığı düşünülen Stratêgikon adlı askeri kitabın şans eseri korunmuş olması, Doğu'daki birliklerin yeniden düzenlenmesinin esas olarak onun sayesinde olduğunu bize göstermeye yeter. Çağdaş tarihçiler de onun reformlarından bahsederler, ancak ayrıntılara inmezler ve bize kalıcı olmalarına rağmen bu reformların askerler arasında pek sevilmediğini ifade ederler. Ancak daha sonraki yazarlar bu değişiklikleri hatalı bir şekilde, Roma sancaklarını seleflerinin hepsinden daha fazla Doğu topraklarına taşıyan, daha ünlü bir savaşçı olan Herakleios'a[48] atfetmişlerdir. Aslında Herakleios'un ordusunu yeniden yapılandıran kişi, değerli ama talihsiz imparator Maurice'ti.

Maurice'in yaptığı değişikliklerin en önemlisi, Foederati'den düzenli Roma ordusu saflarına sızmış olan Germen 'koruma askerleri (comitatus)'ne benzeyen sistemin ortadan kaldırılmasıydı. Yüzbaşı rütbesinin üzerindeki tüm subayların atanması merkezi hükümetin sorumluluğuna verilerek, askerin sadakati üstlerinden çok imparatora karşı güvence altına alınmıştı. Böylece bir ordunun ya da tümenin komutanı, kendisine devlet için tehlikeli olma fırsatı veren güç ve himayeyi artık elinde bulunduramıyordu. Askerler, imparatorluğun askeri teşkilatında bir birim olarak değil, kişisel yandaş olarak askere alan yarı bağımsız otoritelerin değil, imparatorun temsilcilerinin emri altında hizmet ediyordu.

Maurice, ordusunun disiplini ve sadakati açısından büyük yarar sağlayan bu reformu gerçekleştirmeyi başardı. Daha sonra imparatorluğun tüm kuvvetlerini tek bir örgütlenme biçimine indirgemeyi ele aldı. Justinianus'un saltanatının sonlarına doğru

başlayan ve kendini giderek daha fazla hissettirmeye devam eden devlet gelirlerindeki hızlı düşüş, görünüşe göre Roma ordusunda hizmet veren yabancı paralı askerlerin sayısında büyük bir azalmaya neden olmuştu. Aynı amaca katkıda bulunan bir diğer etken de, Lombardlar, Heruliler ve Gepidler gibi imparatorluk Foederati'sinin çoğunluğunu sağlayan uluslardan birinin başka yerlere göç etmiş olması, diğerlerinin ise yok edilmiş olmasıdır. Sonunda yabancı birliklerin sayısı öylesine azalmıştı ki, bu birlikleri ordunun geri kalanıyla aynı düzeye getirmenin askeri bir tehlikesi kalmamıştı.

Maurice tarafından getirilen yeni sistem yaklaşık 500 yıl sürecekti. Hem piyade hem de süvari için birimi βάνδον {bandon}[49] idi - 400 kişilik zayıf bir tabur ya da atlı alay, genellikle kaba bir şekilde 'comes[50]' unvanını taşıyan ama bazen daha eski bir isim olan τριβῶνος {tribônos} yani askeri lider olarak adlandırılan bir subay tarafından komuta edilirdi. Üç 'bandon' (ya da bazen τάγματα {tagmata}denir) küçük bir tugay oluştururdu ve bunlara μοῖρα {moira}, χιλιαρχία {chiliarchia} ya da δρουγγος {droungos}[51] denirdi. Üç 'drunges' Maurice tarafından tanınan en büyük askeri grubu oluşturuyordu ve bunların birleşmesiyle oluşan birim 'turma' ya da μέρος {meros} idi. Hiçbir şey Bizans askeri sisteminin terminolojisinde Latince, Yunanca ve Almanca kelimelerin ilginç bir şekilde yan yana gelmesinden daha karakteristik olamaz. Eski Roma kalıntılarının alt tabakası üzerinde, önce dördüncü ve beşinci yüzyıllarda 'Foederati' tarafından getirilen bir Germen isimleri katmanı ve son olarak da bazıları eski Makedon askeri sisteminden ödünç alınmış, bazıları da yeni icat edilmiş çok sayıda Yunanca isim buluruz.

İmparatorluğun resmi dili aslında hâlâ bir değişim halindeydi; Maurice tebaası tarafından 'Pius, Felix, Augustus[52]' olarak selam-

lanıyordu, ancak bu unvanı kullananlar çoğunlukla Yunanca konuşmaya alışkındı. İmparator 'Stratêgikon' kitabında (iki dil ayrılmaz bir şekilde birbirine karışmıştır) şöyle der: "Savaştan önce, kontlar birliklerinin karşısına geçsin ve "Δεοῦς Νοβισκοῦμ {Deous Nobiskoum}" (Deus nobiscum) diye savaş narası atsın ve askerler de cevap olarak "Κύριε, Ἐλέησον {Kyrie, Eleêson}" diye bağırsın."

Maurice'in dördüncü yüzyılda vergileri ödeyen sınıf ile ulusal orduyu oluşturan sınıf arasına konulan engeli yıkmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. "Her özgür Romalı gencin yay kullanmayı öğrenmesini ve sürekli olarak bu yay ve iki ciritle dolaşmasını istiyoruz" diye yazar. Ne var ki, bunun evrensel askerlik hizmetinin başlatılmasına yönelik ilk adım olması amaçlandıysa da, bu tasarı hiçbir zaman daha ileri götürülmedi. 300 yıl sonra Leo'nun aynı sözleri yinelediği görülür, ancak bu pratik bir çözümden ziyade dindar bir dilektir. Bununla birlikte, imparatorluk kuvvetlerinin rütbeli ve rütbesiz askerleri artık neredeyse tamamen krallığın içinde yetiştiriliyordu ve Yunanlılar hariç, sınırları içinde bulunan hemen hemen her ulus önemli sayıda asker sağlıyordu. Asya'daki Ermeniler ve İsaurialılar, Avrupa'daki 'Trakyalılar' ve 'Makedonyalılar' -ya da daha doğru bir ifadeyle yarı Romalılaşmış Slavlar- askere alma subayları tarafından en iyi kaynak olarak görülüyordu.

Tüm Bizans kurumlarının kalıcı olmasına kanıt olarak, Maurice'in düzenlemelerinin ölümünden 300 yıl sonra bile neredeyse hiç değişmemiş olarak bulunması gösterilir. Leo'nun 'Tactica' adlı eserinin silahlanma ve birliklerin düzenlenmesi ile ilgili bölümleri, selefinin 'Stratêgikon' adlı kitabındaki benzer bölümlerin yeniden düzenlenmesinden biraz daha fazlasıdır. Ağır ve hafif süvari ile piyade askerinin tanımı, birkaç terminolojik nokta dı-

şında, iki eserde de aynıdır. καβαλλάριος {kaballarios} yani ağır süvari, her iki dönemde de küçük bir sorguçla süslenmiş çelik bir miğfer ve boyundan uyluklara kadar uzanan uzun bir zırh gömleği giyerdi. Ayrıca askerler eldivenler ve çelik ayakkabılarla korunur ve genellikle zırhının üzerine hafif bir palto giyerlerdi. Subayların ve ön saflarda yer alan askerlerin atlarına çelik alınlık ve göğüslükler takarlardı. Askerin silahları geniş bir kılıç (σπάθιον {spathion}), bir hançer (παραμήριον {paramêrion}), bir süvari yayı ve sadağı ve ucuna bir kayış takılmış ve küçük bir sancakla süslenmiş uzun bir mızraktı (κοντάριον {kontarion}). Sancak, sorguç ve paltonun rengi alay sancağının rengiyle aynı olurdu fakat aynı 'turma'daki iki 'bandon'un sancağı aynı renkte değildi. Böylece hat tek tip ve düzenli bir görünüm sergiliyor, her bandon kendi alay nişanını taşıyordu. Her atlı eyerine bağlı uzun bir pelerin taşırdı; soğuk ve yağmurlu havalarda ya da gizlenmek amacıyla zırhının ışıltısını göstermekten kaçınmak istediğinde bu pelerini giyerdi[53].

Hafif süvarinin teçhizatı daha azdı; bazen sadece bir göğüslük takar, bazen de boyun ve omuzları örten hafif bir zırh pelerin giyerlerdi. Büyük bir kalkanları vardı; yayını çekmek için iki elini birden kullanması gerektiğinden, ağır süvarinin benimseyemediği bir savunmaydı bu. Hafif süvariler silah olarak mızrak ve kılıç taşırlardı.

Önem bakımından atlılardan çok daha aşağıda olan piyadeler de onlar gibi ağır ve hafif olmak üzere ikiye ayrılırdı. 'Scutati' (σκουτάτοι {skoutátoi}) yani birinci sınıftan olan birlikler, armalı çelik bir miğfer ve kısa bir zırh gömleği giyerlerdi; armaları gibi alay sancağıyla aynı renkte olan büyük, dikdörtgen bir kalkan (θύρις {thyris}) taşırlardı. Başlıca silahları kısa ama ağır bir savaş baltasıydı (τζικούριον {tzikourion} = securis); baltanın önünde

bir bıçak ve arkasında bir sivri uç bulunurdu: ayrıca bir hançerleri de vardı. Hafif piyadeler (ψιλοί {psiloi}) savunma zırhı giymezlerdi; atlıların silahından çok daha uzağa gidebilen ve bu nedenle düşman atlı okçular için çok tehlikeli olan güçlü bir yayları vardı. Yayın pek bilinmediği eyaletlerden gelen birkaç birlik ise iki ya da üç cirit (ῥιπτάρια {rhiptaria}) taşıyordu. Göğüs göğüse dövüşmek için hafif zırhlı askerlere bir balta ve bellerinde asılı duran çok küçük yuvarlak bir nişangâh verilirdi[54].

Orduya savaşçı olmayanlardan oluşan geniş bir birlik eklenmişti. Süvarilerde her dört askere bir hizmetli düşüyordu; piyadelerde ise her 16 askerin bir hizmetlisi vardı[55] ve bu hizmetli "bir el değirmeni, bir kütük kancası, bir testere, iki kürek, bir tokmak, büyük bir hasır sepet, bir tırpan ve iki kazma"[56] bulunan bir arabayı sürüyordu. Böylece her 'yüz asker[57]' için yirmi kürek ve yirmi kazma, hendek kazmak için her zaman hazırdı; bu, modern piyade bölüğünün bir benzerini bulabilse memnun olacağı bir sonuçtu. Bizans ordusunun organizasyonu o kadar mükemmeldi ki, sadece bir 'askeri konvoy' değil, taşıyıcılardan (σκριβῶνοι {skribônoi}) ve cerrahlardan oluşan bir hastane birliği bile vardı. Askerlerin hayatına verilen değer, yazıcıların, yani 'scriboni'lerin birlikler geri çekilirken getirdikleri her yaralı için bir para, yani 'nomisma[58]' almalarından anlaşılmaktadır. Savaşçı olmayan kişi ve araçların yürüyüşünü denetlemek için özel subaylar görevlendirildi. Bu topluluk, 'tuldum' (τοῦλδον {touldon}) olarak adlandırılır ve 'Tactica'nın' yazarının ilgilendiği en önemli konulardan biri olarak kabul edilir.

Maurice ve Leo'nun eserlerinin taktikle ilgili bölümleri, altıncı ve dokuzuncu yüzyıllarda, askeri sistemlerinin diğer bölümlerinde gözlemlenenden çok daha büyük bir fark olduğunu göstermektedir. Leo'nun bölümleri, doğal olarak, selefininkilerden

daha ilginç bir karaktere sahiptir. Onun yazdıklarından en önemlilerine değinebiliriz.

İlk olarak, ordunun gecelediği zamanlarda etrafına siper çekmesinden bahsedilebilir ki, bu eski Roma sistemiydi. Bir mühendis birliği (Μένσορες {Mensores} (sic)) her zaman keşif koluyla birlikte yürür ve akşam molası verildiğinde, kampın çevresini kazıklar ve iplerle çevirirdi. Ana ordu yukarı çıktığında, 'tuldum' çitin ortasına yerleştirilir, piyade 'birlikleri' Mensores'in halatları boyunca bir hendek ve set çeker, her birlik işin belli bir kısmını yapardı. Kamptan uzakta kalabalık bir piket(koruma askeri) grubu bekliyordu, böylece en karanlık gecelerde bile sürpriz bir saldırı yapmak neredeyse imkânsız hale geliyordu[59].

Bizans taktik sisteminin temel özelliği, operasyonlarda kullanılan çeşitli birimlerin küçük olmasıdır; bu da yüksek derecede disiplin ve eğitimin varlığının kesin bir işaretidir. Batılı bir ordu, her biri binlerce adamdan oluşan iki ya da üç büyük 'tabur' halinde yoluna devam ederken, eşit güçteki bir Bizans ordusu çok sayıda birime bölünürdü. Leo, tek bir 'grup'tan daha güçlü herhangi bir kolun varlığını düşünmüş gibi görünmemektedir. Bu kadar çok ayrı birlikten oluşan bir hatta düzen ve uyumun sağlanabilmesi, alt komuta kademelerindeki subayların vasat yeteneklerinin bile ne kadar yüksek olduğunun en iyi kanıtıdır. Bu 'kontlar' ve bölük komutanları yani 'moirarklar' dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda çoğunlukla Bizans aristokrasisinin saflarından seçiliyordu. Leo[60], "Ordumuza subaylık edecek yeterli sayıda varlıklı, aynı zamanda cesur ve soylu adam bulmamızı hiçbir şey engelleyemez" der. Soylulukları askerler tarafından saygı görmelerini sağlarken, zenginlikleri de ara sıra ve akıllıca verdikleri küçük hediyeler sayesinde birlikleri arasında en büyük popülariteyi kazanmalarını sağlar. Doğu İmparatorluğu'nun soylu aile-

leri arasında gerçek bir askeri ruh vardı: Skleros ve Phocas'ın, Bryennius, Kerkuas ve Comnenus'un evleri gibi evlerin ulusal orduya nesilden nesile subaylar sağladığı görülür. Soylular, Konstantinopolis'in kapılarından geçerken lüks ve entrikayı ardında bıraktı ve savaş meydanında sert bir profesyonel asker oldu[61].

Piyadeler Leo'nun eserinde çok ikincil bir rol oynar. Bu o kadar bellidir ki, taktik talimatlarının çoğunda piyadeden bahsetmeden yalnızca süvarilerin uyması gereken düzenin bir taslağını verir. Bu durum, Sarazen ya da Türk gibi hızlı hareket eden bir düşmanla karşılaşıldığında, piyadenin savaş anında büyük olasılıkla çok geride olacağı gerçeğinden kaynaklanır. Bu nedenle, Bizans taktiklerinin en tipik gelişimini göstermek amacıyla, kuvvetleri atlılardan oluşan bir düşmanla çarpışmaya girmeden önce dokuz 'grup' ya da 4000 kişiden oluşan bir 'turma'yı seçilmiştir.

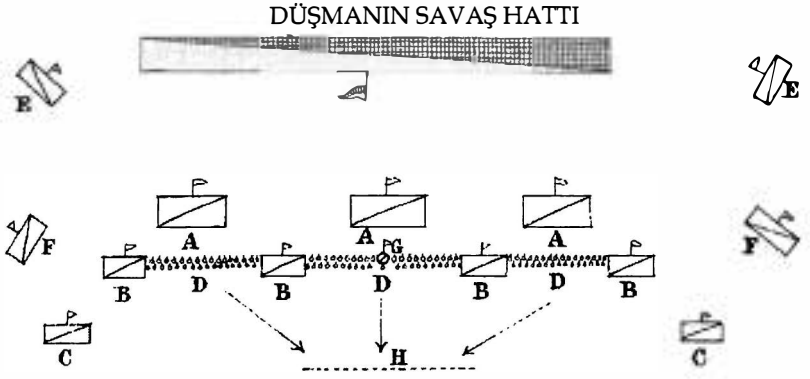
Cephe hattı, her biri yedi (ya da bazen beş) sıra halinde dizilmiş üç 'banda'dan oluşur. Bu birlikler ilk saldırıyı karşılayacaklardır. Birinci hattın arkasında, her biri on (ya da bazen sekiz) sıra halinde dizilmiş dört yarım-bandadan oluşan ikinci bir hat bulunur. Bunlar ön safların hemen arkasına değil, aralarındaki boşluklara yerleştirilir, böylece ilk saf geri püskürtülürse, yoldaşlarının üzerine değil, aralarındaki boşluklara doğru çekilebilirler. Bununla birlikte, ikinci hatta sağlamlık izlenimi yaratmak için, tek bir bandon üç parçaya bölünür ve adamları dört yarım bandonun arasındaki boşluklara ikişer kişi olarak dizilir. Bu birlikler, birinci hattın adamlarının geri çekildiğini ve ikinci hattın aralıklarına düştüğünü görünce, arkaya doğru dönmeye ve dizinin merkezinin arkasında bir destek oluşturmaya yönlendirilir. Ancak asıl yedek birlik, ikinci hattın kanatlarında, ama oldukça geride mevzilenmiş iki yarım bandadan oluşur. Az önce sözünü ettiğimiz geri çekilen bandonun dizilişi bunlarla aynı doğrultu-

dadır. Ana ordunun her kanadına 225 kişiden oluşan bir yarım bandon bağlıydı; bunlara πλαγιοφύλακες {plagiophylakes} deniyordu ve 'turma'nın kanatlarını çevirme girişimlerine direnmekle görevlendirilmişlerdi. Daha uzakta ve mümkünse siper altında, benzer güçte iki birlik daha yerleştirilmişti; bunların görevi düşmanın arkasına geçmeye çalışmak ya da en azından beklenmedik saldırılarla kanatlarını taciz etmekti: bu birliklere Ἔνεδροι {Enedroi} yani 'bekleyenler' denirdi. Komutanın pozisyonu normalde ikinci hattın ortasıydı, burada savaş hakkında daha iyi bir fikir edinebilirdi, ayrıca en öndeki birliklerin başında ölmesinden daha iyiydi.

Bu savaş düzeni her türlü övgüyü hak etmektedir. Bu düzen bir süvari savaşında zaferin anahtarı olan saldırıların art arda gelmesini sağlıyordu; Bizans kuvvetlerinin tüm itici gücü tükenmeden önce düşmana beş farklı saldırı yapılabilirdi. İkinci hattın birinci hattın aralıklarının gerisinde olması, ilk birliklerin geri püskürtülmesi haline tüm ordunun dağılması olasılığını ortadan kaldırdı. Bozguna uğrayan birliklerin arkasında, düzensiz şekilde katılacakları yakın bir hat değil, toparlanabilecekleri açık bir alan olacaktı. Son olarak, yedek ve müstakil birliklerin hücumu, düşmanın birinci ve ikinci hatların kalıntılarıyla örtülü olan merkezine değil, en açık ve savunmasız noktası olan kanadına yapılacaktı.

Bizans ordusunun mükemmel organizasyonu hakkında bir fikir daha vermek için, küçük çaplı çarpışmalarda her kolordunun iki kısma ayrıldığını ve bunlardan birinin cursores (κούρσορες {koursores}), yani 'çatışma hattını', diğerinin ise defensores (διφένσορες {diphensores}), yani 'destekleri' temsil ettiğini söyleyebiliriz. Piyade-turma söz konusu olduğunda ilki elbette okçulardan, ikincisi ise kalkancılar, yani Scutati'den oluşacaktı.

Leo'nun 'Taktiklerinin' tam bir taslağını vermek sıkıcı ve gereksiz olacaktır. Güçlerini ve bütünlüklerini göstermeye yetecek kadar bahsedilmiştir. Bu talimatları inceledikten sonra Doğu İmparatorluğu'nun askeri gücünün kalıcılığını anlamak kolaydır. Disiplinsiz Slav ve Sarazenlere karşı İmparatorluk birlikleri her zamanki gibi bilim ve disiplinin muazzam avantajlarına sahipti. Açıklanması gereken zaferlerinden ziyade yenilgileridir.

SAVAŞ DÜZENİNDE BİZANS SÜVARİ 'TURMA'SI.

A.A.A. Cephe hattı, her biri yaklaşık 450 kişiden oluşan üç 'banda'.

B.B.B.B. İkinci Hat, her biri yaklaşık 225 kişiden oluşan dört yarım 'banda'.

C.C. Yedekler, aynı güçte iki yarım 'banda'.

D.D.D. İkinci hattın aralıklarını dolduran çift sıralı bir 'bandon'.

E.E. Ενεδροι {Enedroi}, yani düşmanın kanatlarını çevirecek olan müstakil birlikler: her biri 225 ya da birlikte bir bandon.

F.F. Πλαγιοφύλακες {Plagiophylakes}, düşmanın benzer girişimlerini önlemek için görevlendirilmiş birlikler: her biri 225 ya da birlikte bir 'bandon'.

G. Komutan ve Kurmayları.

H. İkinci hat hücuma geçtiğinde D.D.D. birliklerinin geri çekileceği yer.

Bizans'ın yükseliş döneminin sonu olarak M.S. 1071 Malazgirt Savaşı'nı belirledik. Bu savaşta Romanus Diogenes'in düşüncesizliği, Asya Themaları'nın kuvvetlerinin Alp-Arslan'ın atlı okçuları tarafından yok edilmesine yol açtı. Asyatik soyluların feodal partisinin adayı olan Isaac Comnenus'un yükselişiyle işaretlenen merkezi gücün çürümesi, orduyu zaten zayıflatmış olabilir. Ancak ordu için ölümcül olan Malazgirt'in sonucuydu; çünkü Anadolu'nun iç kısımlarının Selçuklular tarafından işgal edilmesi, imparatorluğun en büyük asker toplama alanını, 500 yıldır Doğu ordusunun çekirdeğini oluşturan cesur İsauryalıların ve Ermenilerin topraklarını elinden aldı.

Bizans askeri ilişkilerinde çoğu yazarın fark etmeye tenezzül etmediği tek nokta olan ünlü 'Yunan ateşi' hakkında uzun bir açıklama yapmadığımız görülecektir. Eğer bunu ihmal ettiysek, bunun nedeni, 'kuşatmalar' ve deniz savaşlarındaki önemi büyük olsa da, sonuçta savaşın küçük bir kısmını etkilediği ve Bizans başarısının bir nedeni olarak üzerinde durduğumuz mükemmel stratejik ve taktik sistemle karşılaştırılamayacağı düşüncesidir. İmparatorluk generallerinin elinde bulunan diğer mekanik aygıtların incelenmesinden de hemen hemen aynı sonuç çıkarılabilir. Romalı mühendislerin eski becerileri neredeyse bütünüyle korunmuştu ve Konstantinopolis'in cephanelikleri, ölümcül etkileri Batı'nın ve Doğu'nun ilkel halklarına gizemli bir huşu hissi veren makinelerle doluydu. Kuşatma rampası ve kalkan kapı, onager ve balista tipi mancınıklar, onuncu yüzyılda da birinci yüzyılda olduğu kadar iyi biliniyordu. Kuşkusuz her etkili bir şekilde kullanılmışlardır. Ancak askeri makinelerin kullanımındaki hiçbir teknik beceri, Bizanslıların savaşçı komşuları üzerindeki üstünlüğünü açıklamaya yetmezdi.

Bu üstünlüğün kaynakları, bilim ve disiplinin, strateji ve tak-

tiklerin, profesyonel olmasına rağmen ulusal nitelikteki bir ordunun, hem eğitimli hem de askeri bir üst sınıfın varlığında aranmalıdır. Aristokrasi sadece saray mensuplarına dönüştüğünde, yabancı paralı askerler İsaurialı okçunun ve Anadolulu süvarinin yerini aldığında, eski Roma teşkilatının gelenekleri yerini sadece merkeziyetçiliğe bıraktığında, geçmiş çağlardan miras kalan mekanik becerilerin hiçbiri Bizans imparatorluğunu çöküşten kurtaramazdı. Batılı şövalyenin kaba kuvveti, Chosroes ve Crumn' un, Moslemah ve Sviatoslaf'ın kendileri için çok zor buldukları görevi başardı. Ama korsan Haçlılar tarafından zapt edilen Herakleios'un ya da John Zimisces'in, İsauryalı Leo'nun ya da Ermeni Leo'nun imparatorluğu değil, sadece sefil Alexius Angelus'un küçülmüş ve dağılmış krallığıydı.

IV. BÖLÜM

FEODAL SÜVARİLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ. M.S. 1066-1346.

[Hastings savaşından Morgarten ve Cressy savaşlarına kadar]

Anglo-Danimarkalı piyadelerin son mücadeleleri ile 14. yüzyılın mızrakçıları ve okçularının yükselişi arasında, zırhlı feodal atlıların üstünlüğü dönemi yer alır. Bu dönem, strateji ve taktikler söz konusu olduğunda, neredeyse tam bir durgunluk dönemidir: savaş sanatı yalnızca kuşatma yöntemlerinin tek dalında kayda değer bir ilerleme kaydetmiştir.

Toplumun feodal örgütlenmesi, her soyluyu savaşan bir adama dönüştürmüştür, ancak onu bir asker yaptığı söylenemez. 12. ya da 13. yüzyılın atlısı, eğer atının üzerinde istikrarlı bir şekilde oturabiliyor, mızrağını ve kılıcını ustalıkla kullanabiliyorsa, askeri bakımdan yetkin olduğunu düşünürdü. Disiplin ya da taktik becerinin bir ordu için salt cesaret kadar önemli olabileceğine dair hiçbir fikri yoktu. Zorlukla bir araya getirilmiş, itaatsiz, manevra kabiliyeti olmayan, kısa hizmet süresi biter bitmez sancağından ayrılmaya hazır bu feodal güç, askerlik dışı niteliklerin bir araya gelmesinden oluşuyordu. Öncelikle kendi sınırlarını

Macar, Kuzeyli ya da Sarazenlerden, onuncu yüzyılda Hıristiyan âlemi için gerçek bir tehlike olan düşmanlardan korumayı amaçlayan bu kurum, saldırıya geçmeye hiç uygun değildi. Birbirlerini kıskanan ve kraldan başka bir üst tanımayan bir dizi toprak sahibi bir araya geldiğinde, onları, her orduda bir düzensiz kalabalıktan daha fazlası olabilmesi için kurulması gereken o komuta hiyerarşisini kurmaları için ikna etmek, olağanüstü bir yeteneğe sahip bir lider gerektiriyordu.

Hükümdarlar, Constable ve Marshal gibi makamlar ihdas ederek tehlikeyi bertaraf etmeye çalışabilirlerdi, ancak bunlar sadece hafifletici tedbirlerdi. İtaatsizlik gibi köklü bir ahlaksızlık varlığını sürdürmeye devam ediyordu. Kritik bir anda, kendi cesaretinin sesinden başka bir şey dinlemeyen küçük bir baron ya da sancak beyinin düşüncesizliği yüzünden bir savaşın kaybedilmesi, bir düzenin bozulması, bir planın altüst olması her zaman mümkündü. Komuta hiyerarşisi mesleki deneyimden ziyade sosyal statüye dayandığı için, en büyük birliğe önderlik eden ya da en yüksek rütbeye sahip olan soylu, savaşın yönetimini üstlenme hakkını kendinde görüyordu. Yanında birkaç mızrak getiren bir gazi, üstlerinin hareketlerini etkilemeye kalkışamazdı.

Beceri ve deneyimin yerini salt cesaret aldığında, taktik ve strateji de yok olur. Kibir ve aptallık birleşerek ortalama bir feodal ordunun harekâtına kesin bir renk verir. Birlikler ve toprak farklı olabilir, ama savaş olayları aynıdır: Mansoura Aljubarotta gibidir, Nicopolis Courtrai gibidir. Düşman göründüğünde, Batılı şövalyeleri hiçbir şey dizginleyemezdi: kalkan yerini değiştirir, mızrak dinlenmeye çekilir, mahmuz ata dokunur ve zırhlı birlikler, önünde ne olabileceğine bakmaksızın gürleyerek ilerlerdi. Bu koşu çoğu zaman bir taş duvara çarpmakla ya da bir kanala yu-

varlanmakla, bir bataklıkta acı içinde çırpınmakla ya da bir surun etrafında nafile operasyonlarla son bulurdu. İlkel de olsa bir taktik sistemine sahip olan düşmanın bu tür ordulara karşı başarılı olmaması mümkün değildi. Mansoura savaşı, 13. yüzyılın askeri geleneklerinin güzel bir örneği olarak alınabilir. Fransız öncü birlikleri önlerinde güzel bir alan ve palmiye ağaçlarının arasında parıldayan kâfir mızraklarını gördüklerinde heveslerini dizginleyemediler. Başlarında Artois Kontu olduğu halde, Aziz Louis'nin çarpışmayı kesin bir şekilde yasaklamasına rağmen, paldır küldür hücuma geçtiler.

Memlûkler geri çekildiler, düşmanın peşlerinden gelip bir kasabanın sokaklarında dolanmasına izin verdiler ve sonra bir anda her taraftan onlara şiddetle saldırdılar. Kısa bir süre içinde Artois Kontu'nun tüm 'birlikleri' dağıldı ve parçalara ayrıldı. Bu arada, arkadaşlarının tehlikede olduğunu duyan ana ordu, onlara yardım etmek için hızla at sürmüştü. Ne var ki, her komutan kendi rotasını izleyip elinden geldiğince hızlandıkça, Fransız ordusu düzinelerce küçük ve dağınık birlik halinde alana ulaştı. Bunlar da saldırıya uğradı ve Memlûkler tarafından bozguna uğratıldı. Genel bir savaş yapılmadı, ancak birbirinden kopuk ve tutarsız bir dizi süvari çarpışması büyük bir yenilgiye sebep oldu. Bir çatışma ve bir sokak kavgası, büyük bir güçle ilerlediğinde ve bir Haçlı Seferi'nin tüm coşkusundan ilham aldığında bile Batı'nın şövalyeliğini devirebilirdi.

Bir feodal kuvvetin dizilişi tek bir kalıba sokulmuştu. Birlikler disiplinli ve birlikte hareket etmeye alışkın değilken, birçok küçük birliğin hareketlerini birleştirmek imkânsız olduğundan, süvarilerin tamamını üç büyük grup ya da 'tabur' şeklinde oluşturmak ve düşmana bunlarla saldırmak daha makuldü. Birkaç komutan elde bir yedek birlik bulunduracak kadar titiz düşünüyordu, ama

bunlar belirgin bir şekilde çağlarının ilerisinde adamlardı. Aslında bir feodal lideri ön safların dışında bir pozisyon almaya ve zorlu savaşta payını kaybetme riskine ikna etmek çoğu zaman zor olurdu. İki 'tabur' karşılaştığında, korkunç bir yakın çatışma başlar ve çoğu zaman saatlerce devam ederdi. Bazen, sanki anlaşmışlar gibi, iki taraf atlarına nefes aldırmak için arkaya dönüyor ve sonra tekrar birbirlerine saldırıyor, bir taraf yenik düşüp alanı terk edene kadar çatışmayı yeniliyorlardı. Brenville, Bouvines ya da Benevento'daki gibi bir çarpışma, uygun bir fundalık ya da yamaçta atların ve adamların bir itişip kakışmasından başka bir şey değildi. Yedek birliği kritik bir noktaya yönlendirmek ya da düşmanı kanattan yenmek için bir kolorduyu ayırmak ya da savaşa girilecek iyi bir mevzi seçmek gibi en sıradan önlemler, üstün askeri beceri örnekleri olarak kabul edilirdi.

Örneğin Anjou'lu Charles, Tagliacozzo'da bir şövalye birliğini siperde bekletip Ghibellinler bozguna uğramış Angevin ordusunun peşine düşüp dağıldıklarında, beklettiği şövalyelerle Conradin'e saldırdığı için büyük bir komutan unvanını almıştır. Simon de Montfort büyük bir itibar kazanmıştır; ama Lewes'te bir yedek kuvveti tutmuş ve kullanmışsa da, Evesham'da baskın yediğini ve geri çekilmenin mümkün olmadığı bir konumda, sırtını bir nehre dayayarak savaşmak zorunda kaldığını unutmamalıyız. Kısacası, o dönemde gerçek bir komuta yeteneğine değil, dikkat çekici kahramanlıklara övgüler düzülürdü. Eğer vakanüvislere daha fazla dikkat edilseydi, liyakat sahibi komutanların sayıca çok olduğuna inanmamız gerekirdi; ancak çağdaşlarının görüşlerinden ziyade bu çok övülen kişilerin eylemlerini incelersek, yeteneklerine olan inancımız neredeyse her zaman kırılır[62].

Savaşın küçük operasyonları kötü yorumlanıyorsa bunun nedeni, askeri sanatın en üst dalı olan stratejinin kesinlikle mevcut

olmamasıydı. İstilacı bir ordu, büyük bir stratejik noktaya saldırmak için değil, sadece toprağı yakmak ve taciz etmek için düşman topraklarına giriyordu. Levazım teşkilatı bulunmadığından, en zengin bölgelerin kaynakları bile kısa sürede tükeniyor ve işgalciler daha yüce bir amaçtan ziyade sırf geçim arayışı içinde hareket ediyordu. Bir ordunun iaşesi için sistematik düzenlemelerin izlerine ancak ele aldığımız dönemin sonlarına doğru rastlanmaktadır. Bunlar bile çoğunlukla zorunluluktan kaynaklanıyordu: İngiliz kralları Galler ya da İskoçya gibi fakir ve ekilmemiş bir bölgeye saldırdıklarında, ülkeyi geçindiremeyeceklerini anladılar ve birliklerini açlıktan korumak için önlemler almak zorunda kaldılar. Ama bir Fransız ya da Alman ordusu Flandre'a ya da Lombardiya'ya girdiğinde, ya da bir İngiliz kuvveti Fransa'ya girdiğinde, varlığını sürdürmek için işgal edilen bölgeyi yağmalama gücüne güveniyordu[63].

Büyük savaşlar sık sık yaşanmıyordu: Bu, dönemin uzun süren savaşları göz önünde bulundurulduğunda garip görünen bir durumdur. Bütün bir yıl süren düşmanlık, sadece birkaç kısmi çarpışmaya yol açıyordu: modern seferlerle karşılaştırıldığında, genel çarpışmalar inanılmaz derecede azdı. Büyük Frederick ya da I. Napolyon bir yılda, Ortaçağ komutanlarının on yılda yaptığından daha fazla savaş yapmıştır. Gerçek şu ki, karşıt ordular, çok kesin hedefleri olmadığı ve ileri karakollar ve keşif birlikleriyle temas halinde olmayı her zaman ihmal ettikleri için, çoğu zaman birbirlerini tamamen gözden kaçırabilirlerdi. Karşılaştıklarında ise bu genellikle, eski bir Roma yolu ya da tüm yolların birleştiği bir geçit veya köprü gibi topografik bir zorunluluktan kaynaklanıyordu. Hiçbir şey askerlik sanatının ilkel durumunu, generallerin belirli bir yerde ve belirli bir günde savaşta buluşmak için ciddiyetle meydan okumaları ve kabul etmeleri gerçeğinden

daha iyi gösteremezdi. Bu tür önlemler alınmadığı takdirde, orduların birbirlerini gözden kaçırma ve farklı yönlere sapma tehlikesi vardı.

Haritaların olmadığı ve coğrafi bilginin hem yetersiz hem de yanlış olduğu zamanlarda, bu şaşılacak bir olay değildi. İki güç gerçekten karşı karşıya geldiğinde bile, bazen bir savaşı başlatmak için komutanların sahip olduğundan daha fazla beceri gerekiyordu. Macar Bela ve Bohemyalı Ottokar 1252'de silah başındaydı ve ikisi de savaşmaya aynı derecede istekliydi; ancak birbirlerini gördüklerinde aralarında sadece March Nehri'nin olduğunu fark ettiler. Düşmanın gözü önünde bir nehri geçmek, 13. yüzyıl generalinin[64] yeteneğinin çok ötesinde bir görevdi; tıpkı Aziz Louis'nin iki yıl önce Achmoum Kanalı'nın kıyısında bulduğu gibi. Dolayısıyla Bohemyalı'nın, ya kendisinin, ya da hasmının, nehri geçmesine engel olunmamasını ve batı yakasında usulüne uygun olarak savaşılmasını teklif etmesi hiç garip karşılanmamıştı. Bela ilk alternatifi seçti, taciz edilmeden nehri geçti ve diğer tarafta felaketle sonuçlanan Cressenbrunn savaşına girdi.

Piyadeler 12. ve 13. yüzyıllarda kesinlikle önemsizdi: yaya askerler orduya kampın gündelik işlerini yapmaktan ya da dönemin sayısız kuşatmalarına yardım etmekten başka bir amaçla eşlik etmiyordu. Bazen hafif birlikler olarak, yetersiz gösterileriyle savaşı başlatmak için kullanılmışlardır. Bununla birlikte, oynamaları gereken gerçekten önemli bir rol yoktu. Gerçekten de lordları bazen süvari hücumlarının başlamasını çok geciktirmeye kalkıştıklarında hakarete uğruyor ve zavallı takipçilerinin üzerine at sürerek çatışmayı sonlandırıyorlardı. Bouvines'de Boulogne Kontu piyadeler için, atlıları yorulduğunda ve kısa bir dinlenmeye ihtiyaç duyduklarında kendisinin ve atlılarının etrafını saracak büyük bir çember oluşturmaktan daha iyi bir kullanım

bulamadı. Arada sırada büyük yaya birlikleri sahada göründüyse de, çağrıldıklarında arrière-ban'a katılmak her sağlam adamın görevi olduğu için geldiler; 20.000 ya da 100.000 yarı silahlı köylünün ve kasabalının eklenmesinin ordunun gerçek gücünü artıracağını düşünerek katılmıyorlardı orduya. Askeri değersizliklerinin başlıca nedeni silahlarının bir standardı olmamasıydı.

Uzun mızraklarıyla İskoçyalı Lowlandliler ya da arbaletleriyle II. Frederick'in Sarazen yardımcıları gibi birlikler, teçhizatlarının istikrarlı olması nedeniyle saygıyı hak ediyordu. Ancak sıradan piyadeler için durum farklıydı; disiplinsiz ve birbirine benzemeyen çeşitli silahlarla bir süvari hücumuna maruz kaldıklarında, buna karşı koymak için birleşemediler, düşman onları önüne katıp yok etti. Dönemin sonuna doğru ortaya çıkan birkaç piyade başarısı tamamen istisnai nitelikteydi. Doğu'daki 'Büyük Bölük'ün piyadeleri, Atina Dükü'nü tüm askerleriyle birlikte bir bataklığa sürerek yenmiştir. Benzer bir şekilde Courtrai zaferi de Flamanların tokmakları ve demir sopalarıyla değil, Fransız süvarilerinin aniden saldırıya geçip yoldaşlarını sıra sıra içine ittikleri kanal sayesinde kazanılmıştı.

Feodal bir güce bir dereceye kadar etkinlik kazandırma çabası hükümdarları çeşitli yollara itmiştir. Frederick Barbarossa, disiplini katı bir 'Kamp Kanunları' ile sağlamaya çalıştı; bu girişimde, kaydedilen bazı olaylara bakarak bu kanunlara uyulup uyulmadığını değerlendirirsek, büyük bir başarı elde edemediğini görürüz. Örneğin 1158'de genç bir Avusturyalı soylu olan Egbert von Buten görev yerini terk ederek 1000 adamıyla birlikte Milano kapılarından birini ele geçirmek için yola çıktı ve emirleri küstahça ihlal ederek hayatını kaybetti. Bu sadece zamanın ruhuna uygundu ve hiçbir şekilde istisnai değildi. Büyük imparatorun sert ve heybetli kişiliğine bile itaat edilmiyorsa, daha zayıf hüküm-

darların durumu tamamen umutsuzdu. Çoğu hükümdar, maneviyatı feodal kuvvetlerden daha düşük olan, ancak disipline daha yatkın başka bir birlik kullanmak zorunda kaldı. 12. yüzyılın ikinci yarısında paralı askerler ön plana çıkmaya başladı. Yiğitliğin tüm asil teşviklerine yabancı, Tanrı'sına ve komşusuna düşman, Avrupa'da en çok nefret edilen insan, yine de kralların, hatta daha iyi türden olanların bile arayıp bulmak ve beslemek zorunda oldukları bir araçtı. Savaşlar sadece sınır akınları olmaktan çıkıp, baronların çoğunun evlerinden çok uzakta uzun süreler boyunca devam ettiğinde, soyluların sahip olduğu topraklardan asker toplama pratiğine bel bağlamak imkânsız hale geldi.

Ancak paralı askerlere ödeme yapmak için gerekli olan büyük meblağların nasıl sağlanacağı her zaman açık değildi. İngiltere Kralı II. Henry'nin her şövalyenin kişisel hizmetinin yerine 'scutage' yani bedelli askerlik sistemini getirmesi, kullanılan yöntemler arasında dikkate değerdi. Bu sayede soyluların çoğunluğu, her bir şövalyenin ücreti için iki mark ödeyerek askerlikten muaf oluyorlardı. Böylece kralın, çoğu askeri amaç için feodal orduya tercih edilen paralı askerlerden oluşan bir gücün başında denizleri geçmesi sağlandı. Kiralanan yabancı askerler, açgözlülüğü ve vahşiliği nedeniyle sakıncalı olsa da, en azından düzenli olarak parası ödendiği sürece renklerine sadık kalacağına güvenilebilirdi. Savaş zamanında bu her hükümdar için bir gereklilikti, ama anayasaya aykırı ve baskıcı hükümdarlar için varlığı özellikle kârlıydı: Savaşçı soylular ancak paralı askerlerin cömertçe kullanılmasıyla kontrol altında tutulabilirdi. Hükümdar etrafına, arzuları ve duyguları ulusunkilere yabancı olan adamlardan oluşan bir güç toplayabildiği zaman despotizm başlayacaktı. Antik Yunan'da olduğu gibi modern Avrupa'da da tiran, doğal desteğini yabancı kiralık askerlerde bulmuştur. Kral John, 'Routiers', 'Bra-

bançons' ve 'Satellites'i yanına çektiğinde, farkında olmadan Pisistratus ve Polycrates'i taklit ediyordu.

Ancak 13. yüzyılın paralı askerleri, sıradan feodal süvarinin daha gelişmiş bir türeviydi. Paralı askerler de ağır silahlı atlılardı; yükselişleri, savaş yöntemlerinde köklü bir değişikliği beraberinde getirmedi. Daha tecrübeli bir savaşçılardı, fakat buna rağmen, dönemin süvari taktiklerini karakterize eden eski sisteme -ya da sistemsizlik- devam ediyorlardı.

Paralı askerlerin tarihindeki son aşamaya, uzun bir savaş boyunca hizmet eden çetelerin savaşın sonunda dağılmak yerine bir arada kalmaları ve hizmetlerini satın almaya istekli olabilecek bir devlet arayışıyla kıta boyunca hareket etmeleriyle ulaşıldı. Ancak 'Büyük Birlik ve İtalyan Condottieri, yani paralı askerler çağı 13. yüzyıldan ziyade 14. yüzyılda daha sık görülür ve bu konu başka bir bölümde ele alınacaktır.

Dönemin tüm askeri tarihinde en dikkat çekici özellik kuşkusuz müstahkem mevkilerin önemi ve savunmanın askerlik bilimindeki üstünlüğüdür. O dönemde pek savaş çıkmıyordu, fakat çok fazla kuşatma oluyor ve bunlar çok uzun sürüyordu. Kale, feodal örgütlenmenin zırhlı şövalye kadar ayrılmaz bir parçasıydı ve asilzade nasıl kendisinin ve atının üzerine savunma üstüne savunma yığmaya devam ettiyse, konutunu da giderek daha fazla tahkimatla çevrelemeye devam etti. 11. yüzyılın büyük iç kalesi ve dikdörtgen yerleşimi olan basit Norman kalesi, Caerphilly ve Carnarvon'dakiler gibi ayrıntılı eşmerkezli yapı sistemlerine dönüştü. Şehir duvarları kale duvarlarına rakip oldu ve köyler, irili ufaklı kaleler ve tahkimatlarla dolup taştı. Bu dönemde gerçek askeri kapasitenin sergilendiği tek husus, kaleler için hâkim yerlerin seçilmesidir. Tek bir kale genellikle o kadar iyi yerleştirilmiştir ki, bütün bir bölgenin anahtarı olarak hizmet etmiştir. I.

Richard'ın Château Gaillard için seçtiği yer bize onun bir generalin görüş yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir; bu büyük kale, uygun bir şekilde tutulduğu sürece tüm Doğu Normandiya'yı korumaya yeter.

Bir Ortaçağ kalesinin gücü, yapısının olağanüstü sağlamlığında yatıyordu. o zamanın zayıf kuşatma topları, irili ufaklı mancınıklar ve benzerleri, 15-30 feet kalınlığındaki duvarlara karşı ciddi bir etki yaratamıyordu. Sağlam ve yüksek bir Norman kalesi, ateşe verilecek hiçbir ahşap işçiliği ve yere yakın dövülecek hiçbir açıklığı olmadığından, pasif direniş için neredeyse sonsuz bir kapasiteye sahipti. Zayıf bir garnizon bile erzakı yettiği sürece dayanabilirdi. Toprağı kazarak yeraltından ilerlemek, belki de böyle bir kaleye karşı başarı umudu en yüksek olan yöntemdi[66]; ama kale derin bir hendeğe sahipse ya da doğrudan bir kayanın üzerine inşa edilmişse, bu da işe yaramıyordu. Geriye, surların alt kısımlarını bir hendek ya da 'kedi' adı verilen bir siperin altından yaklaşarak yıkmak gibi zahmetli bir yöntem kalıyordu. Hendek doldurulabilir ve kedi surların dibine yaklaştırılabilirse, bu yöntem basit Norman tipi bir kalede işe yarayabilirdi. Burçlar icat edilmeden önce, kuşatılanların sapan, mızrak, ok gibi atılan silahlarının, surların hemen altına ulkaşmasını sağlayacak hiçbir yol yoktu. Savunmacılar surların üzerinden kendilerini gösterecek olurlarsa -ki aşağıdaki düşmana ulaşmak için bu gerekliydi- kalkanların altına saklanmış düşman askerlerini koruyan okçuların ve arbaletçilerin saldırısına maruz kalırlardı. Bu nedenle surların alt kısımlarını yıkma yöntemiyle bir şeyler yapılabilirdi; ama bu süreç her zaman yavaş, zahmetli ve insan hayatı açısından son derece maliyetliydi. Zaman sıkıntısı çekmedikçe iyi bir komutan neredeyse her zaman bir garnizonu aç bırakmayı tercih ederdi.

Bu saldırı biçiminin kısmi ve zor kazanılan başarısı, savunma

tarafında çeşitli gelişmelere yol açtı. Hendek bazen çitlerle çevrildi; bazen de surların hemen dışında elverişli herhangi bir noktada küçük müstakil kaleler inşa edildi. Ancak en çok kullanılan yöntemler, parapet duvarı (bretêche) ve duvardan öne doğru çıkan büyük kulelerin inşasıydı. Bu kuleler, Norman savunma sistemindeki zayıf nokta olarak tespit edilen uzun "perde" (curtain) duvarlarını yanlardan desteklemek amacıyla kullanılmıştı. Perde, tabanında delikler bulunan ve duvarın üst kısmı boyunca uzanan ahşap bir galeriydi ve buradan birkaç metre çıkıntı yapıyordu. Surun dışına inşa edilen kirişlerle destekleniyor ve açıklıkları sayesinde surların hemen dibindeki zemine hükmediyordu. Böylece kuşatmacı artık savunmacıların attığı silahların menzilinden çıkamıyor ve surlara ne kadar yaklaşırsa yaklaşsın bu silahlara maruz kalmaya devam ediyordu. Parapet duvarı ve kula ahşaptan yapıldığı için kuşatmacıların mancınıklarıyla fırlatılan yakıcı maddelerle ateşe verilebiliyordu. Bu nedenle çok geçmeden yerini, çıkıntılı bir taş galerinin ahşap işçiliğinin yerini aldığı machicolation kullanımı aldı.

Savunmanın gerçekleştirdiği çok daha önemli bir gelişme, kulelerin[67] savunma stratejileri açısından sağladığı yan destek ve koruma kanat hareketinin kullanılmasıydı. Bu, kuşatmacı tarafından saldırı için seçilen noktaya yanlardan yakınlaşan bir ateş yöneltmeyi mümkün kılıyordu. Kuleler aynı zamanda ele geçirilen bir duvar parçasının surların geri kalanıyla iletişimini kesmeye de yarıyordu. Gediğin her iki tarafındaki demir kapıların kapatılmasıyla düşman kazandığı duvar parçasında tecrit edilmiş oluyor ve bir kuleye saldırmadan sağa ya da sola ilerleyemiyordu. Savunmadaki bu gelişme, saldırıyı bir kez daha aciz duruma düşürdü. Açlık, iyi savunulan bir yeri düşürebilecek tek silahtı ve bu nedenle kaleler saldırıdan ziyade ablukaya alınıyordu. Kuşat-

macı, bir çember hattı ve sağlam bir kamp inşa ettikten sonra, savunmacıların açlık çekmeye başlamasını beklerdi[68]. Görüleceği üzere, konumunu tahkim ederek, kurtarma ordularının saldırılarını püskürtmede kendisine savunma avantajı sağlamıştır. Kuşatılan kalenin iç binalarını ateşe verme, su kaynağını kesme ya da gece saldırısı gibi diğer yöntemler de pek işe yaramamıştır.

Batı Avrupa'nın müstahkem mevkilerinin sayısı ve gücü, dönemin birçok seferinin ne kadar faydasız olduğunu açıklamaktadır. Her bölge üç ya da dört kale ve surlarla çevrili bir kasabayla korunuyor ve bu kalelerin düşmesi için her birinin birkaç ay kuşatmada kalması gerekiyordu, bu durumda bir ülke hızla fethedilemezdi. Seferler ya kaleleri yalnız bırakan yağma akınlarına dönüşüyor ya da tek bir müstahkem mevkiin uzun süreli kuşatılmasıyla meşgul olunuyordu. Barutun icadı, 300 yıl boyunca saldırı tarafında görülen ilk avantajdı. Ancak toplar bile icat edildikleri dönemde ve daha sonraki uzun yıllar boyunca pratikte çok az öneme sahipti. Konstantinopolis'in II. Mehmet tarafından alınması, belki de topçu gücünün başrolü oynadığı, Avrupa açısından önem taşıyan ilk olaydır.

Feodal süvarilerin üstünlüğünün sonunu getiren yeni askeri verimlilik biçimlerinin yükselişini tartışmaya geçmeden önce, o ilginç askeri olaylara, Haçlı Seferleri'ne bir göz atmak iyi olabilir. Olağanüstü ve anormal yapıları göz önünde bulundurulduğunda, daha fazla sonuç beklenebilir, ancak gerçekte izlenebilen sonuçlar bu kadarla sınırlıdır. Alışkın olmadıkları bir taktik sistemiyle karşı karşıya kaldıklarında Batılı soylular her zaman şaşkınlığa uğramışlardır. Dorylaeum gibi savaşlarda felaketten ancak yılmaz enerjileri sayesinde kurtulabildiler: taktiksel olarak yenildiklerinde, kendilerini sadece sıkı dövüşerek kurtardılar. Antakya gibi oldukça tartışmalı alanlarda, Doğulu atlılara karşı

Bizanslıların daha önce sahip olduğu üstünlüğü sergilediler. Fakat Türkler ve Sarazenler Batı taktiklerini kısa bir süre tecrübe ettikten sonra savaş alanını terk ettiler. Normalde hafif süvarilerden oluşan büyük birlikler halinde hareket ediyor, bir noktadan diğerine hızla ilerliyor, konvoyların önünü kesiyor ya da müstakil birliklere saldırıyorlardı. Haçlılar 12. yüzyılda özlemini duydukları meydan muharebelerine nadiren maruz kaldılar.

Müslüman liderler ancak tüm avantajlar kendi taraflarına geçtiğinde savaşırlardı; normalde ise mücadeleyi reddederlerdi. Tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Doğu'da da savaş kuşatmalardan ibaretti: sayıları yüz binleri bulan ordular Akka gibi ikinci sınıf bir kalenin surları önünde durduruluyor ve kaleyi savaşarak alamayacaklarını anlayınca garnizonu açlıktan öldürme gibi uzun bir sürece başvurmak zorunda kalıyorlardı. Öte yandan savunmanın sağladığı üstünlükten başka hiçbir şey, İskenderiye'den Akka ve Yafa'ya kadar Levant kıyılarını süsleyen izole bir kaleler zincirine dönüşen 'Kudüs Krallığı'nın varlığını uzatamazdı. Haçlıların Doğu deneyiminin Avrupa savaşına getirdiği herhangi bir değişikliğe işaret edebilirsek, bunlar büyük bir öneme sahip değildir. Yunan ateşi, eğer bileşimi gerçekten tespit edilmişse, Batı'da çok az kullanılmış gibi görünmektedir:61 Türk ve Memlûk sultanlarının süvarilerinden kopyalanan atlı okçu büyük bir askeri başarı sağlamamıştır: kavisli kılıcın, 'Morris kargısı'nın, atlı gürzcünün[69] ve birkaç başka silahın benimsenmesi pek kayda değer değildir. Genel olarak, Haçlı Seferlerinin askeri sonuçları ilginç bir şekilde önemsizdi. Bu dersler Avrupa dünyası tarafından tamamen göz ardı edildi. Aradan 150 yıl geçtikten sonra, Batılı bir ordu bir kez daha Doğulu bir düşmanla karşılaştığında, Mansoura'da savaşın kaybedilmesine neden olan hatanın aynısını Niğbolu'da da yaptı.

V. BÖLÜM

İSVİÇRELİLER
M.S. 1315-1515.

[Morgarten savaşından Marignano savaşına kadar]

(1) Özellikleri, Silahları ve Teşkilatları.

Savaş en temel nitelikleriyle ele alındığında, bir düşmanla karşılaşmanın ve onu yenmenin yalnızca iki yolu olduğunu görürüz. Ya ani bir saldırı düzenlenir, ya da uzun menzilli silahlar(ok, arbalet, vs.) kullanılır. Birinci durumda savaşı kazanan taraf, rakibinin üstüne atılır ve sayı, fiziksel güç ve silah bakımından üstünlüğüyle ya da bunları kullanmadaki becerisiyle, göğüs göğüse bir mücadelede onu alt ederek zafere ulaşır. İkinci durumda ise sürekli ve ölümcül şekilde ok ya da mızrak yağmuruna tutarak savaşı kazanır, öyle ki düşmanı yakın mesafeye gelemeden yok edilir ya da geri püskürtülür. Bu yöntemlerin her biri çok farklı silah ve taktiklerin kullanımıyla birleştirilebilir ve sayısız varyasyona açıktır ve tarihin akışı içinde bazen biri, bazen diğeri öne çıkmıştır. Ortaçağ'ın başlarında ani saldırı (şok) taktiği revçtaydı, fakat günümüzde uzun menzilli silah kullanımı bu taktiği sahanın dışına itmiştir ve bu nihai kararın tersine çevrilmesi de mümkün görünmemektedir.

İngiliz okçusu ve İsviçreli mızrakçı, askeri etkinliğin bu iki

büyük biçimini en basit ve en temel şekilleriyle temsil ediyordu. Biri hızlı ve isabetli atışlarla düşmanının saldırısını bozguna uğratma gücüne güveniyordu. Diğeri ise, mızrakları yanyana dizerek oluşturdukları sağlam savunma hattının karşı konulmaz etkisi ve istikrarlı baskısıyla kendisinden çok daha kalabalık orduları önüne katıp sürükleyebiliyordu. Bu yöntemler daha önce, Avrupa'da üstünlüğü elinde tutan zırh gömlekli süvarilere karşı denenmiş ve başarılı olmuştu. Böylece Ortaçağ'ın tüm askeri sistemi derin bir değişikliğe uğradı. Önceleri süvari saldırıları tartışmasız şekilde ağır basıyordu, fakat zamanla süvari ve piyadeler ani saldırı (şok) taktiği ve uzun menzilli silah kullanımı yöntemlerini birleştirdiler. Bu yöntemler bazen başarılı oldu, bazen de olmadı. Ateşli silahların kullanılmaya başlanmasının sonuçlarıyla daha da karmaşık hale gelen bu mücadele günümüze kadar uzamıştır. Askeri dünya, modern ateşli silahların olağanüstü gelişimi karşısında piyade kolunun ya da hücum bölüğünün ani saldırısından yararlanma girişiminden vazgeçilmesi gerektiğini ancak son birkaç yıl içinde öğrenmiştir.

14. ve 15. yüzyılların İsviçrelileri, erken Cumhuriyet dönemi Romalılarına benzetilir ki, bu çok yerinde bir karşılaştırmadır. Romalılarda olduğu gibi İsviçrelilerde de ahlaki anlayıştan yoksunluk, dar görüşlülük ve kötücüllük ile birleşmiş güçlü bir vatanseverlik duygusu hâkimdir. Bu da onları gerçekten büyük uluslar olarak nitelememize engel olur. Her ikisinde de sarsılmaz cesaret ve yüce fedakârlık duyguları, korkunç bir vahşilik ve başkalarının haklarına karşı alaycı bir küçümseme ve acımasız bir umursamazlıkla birleşmişti. Bu iki halk, bağımsızlık savaşlarında galip gelince savaşçı gururuna kapıldı ve çok geçmeden fetih ve yağma savaşları başladı. Komşu olarak her ikisi de kibirleri ve en ufak bir tahrikte alınganlık gösterme eğilimleri nedeniyle çekil-

mez hale geldiler[70]. Düşman olarak her ikisi de kasıtlı ve soğukkanlı zalimlikleriyle öne çıkıyorlardı. Kendi topraklarını umutsuzca savunan vatanseverlerin merhamet göstermemesi anlaşılabilir, fakat bu saldırı savaşlarında daha da vahşi bir hale dönüşebilir, hele ki katiller hiçbir ulusal çıkarının olmadığı bir dava için savaşan paralı askerlerse, durum tamamen insanlıktan çıkar ve şeytani bir hal alarak insafsızlığın zirvesine ulaşır. Romalıların kana susamışlığı ne kadar tiksindirici olsa da, 16. yüzyılda pek çok savaş alanında paralı İsviçreli askerlerin sergilediği gereksiz vahşete ahlaki suçluluk açısından denk olmaktan çok uzaktı[71].

İki halkın tarihine baktığımızda bulduğumuz en büyük benzerlik, savaştaki başarılarının nedenleridir. Roma ve İsviçre, iyi bir askeri teşkilat ve sağlam bir ulusal taktik sisteminin, sürekli bir fetih sürecinde en güvenilir temel olduğu gerçeğinin örnekleridir. Bunlar sağlandığında, güçlü bir devletin birbiri ardına sürekli olarak büyük komutanların gelmesine ihtiyacı yoktur. Neredeyse kendi kendine işleyen ve zafere giden yolu açmakta nadiren başarısız olan büyük savaş çarkını döndürmek için vasat komutanlar da yeterli olacaktır. Roma'nın seçilmiş konsülleri, Konfederasyonların seçilmiş ya da atanmış 'liderleri', kendilerinden öncekilerin deneyimlerinin mükemmelliğe ulaştırdığı sistemler olmasaydı, birliklerini asla zafere taşıyamazlardı. Lejyondaki esneklik ve sağlam gücün birleşimi, İsviçre birliklerindeki hızlı hareket etme ve karşı konulmaz saldırı güçleri, onları harekete geçiren generallerin olağanüstü bir yetenek göstermesine gerek kalmadan savaşı kazanmaya yetiyordu.

Konfederasyonların her zaman kullandıkları savaş düzeni, aslını Makedon falanksında gördüğümüz bir dizilişti. Savaş alanında kendilerini her zaman muazzam büyüklükte kitlelermiş gibi gösteriyorlardı. Şöhretlerinin doruğa çıktığı dönemde kul-

landıkları en büyük ulusal silahları mızraktı. Ucunda bir foot uzunluğunda çelik başlık vardı gövdesi griydi ve 18 feet uzunluğundaydı. İki el genişçe açılarak kavranır ve itme kuvveti sağlayacak şekilde omuz hizasında, ucu hafifçe aşağıya doğru bakacak şekilde tutulurdu[72]. Sıranın önünde yalnızca ön safın değil, ikinci, üçüncü ve dördüncü safların mızrakları da, dikenli bir çit gibi uzanıyordu. Sıranın iç tarafındaki askerler, en ön saflarda düşenlerin yerine geçmek üzere öne çıkana kadar silahlarını dik tutuyorlardı. Böylece, askerlerin tepesinden 12 foot yükseğe çıkan mızraklar, düşmana hareketli bir orman görüntüsü veriyordu. Bu mızraklarda sayısız bayrak, bölgelerin, kasabaların ve loncaların[73] flamaları, kantonların sancakları, bazen de 'Yüksek Almanya'nın Kadim Birliği'nin büyük sancağı, kırmızı zemin üzerine beyaz haç dalgalanıyordu.

Ancak mızrak, İsviçrelilerin tek silahı değildi. Bağımsızlıklarının ilk günlerinde, Konfederasyon üç ya da dört kantondan oluşurken, mızrak en sevdikleri silahtı ve 16. yüzyılda bile ordunun önemli bir kısmı bunu kullanmaya devam etti. Sekiz feet uzunluğunda, sivri bir ucu ve ağır bir kafası olan ve ön tarafında balta gibi bir bıçak, arkasında ise güçlü bir kanca bulunan mızrak, silahların en ağırı olsa da en öldürücüsüydü. Alp çobanlarının güçlü kolları tarafından sallandığında miğferi, kalkanı ya da zırhı, tahta gibi yarardı. Açtığı korkunç yaraların görüntüsü en sağlam düşmanı bile dehşete düşürebilirdi: Bir kez ucunu hisseden ikinci bir darbeye gerek duymazdı. Hapsburglu Leopold'u Sempach'ta düşmüş sancağının üzerinde ölüme terk eden ve Burgundy'li Charles'ı -şakağından dişlerine kadar tüm yüzü yara içindeydi- Nancy[74]'deki donmuş hendekte yere seren mızrak işte buydu.

Baltalı mızrakçılar (halberd) Konfederasyon'un savaş düzeninde tanınmış bir yere sahipti. Düzenin ortasında, kendilerine

emanet edilmiş olan baş sancağın etrafında dizilmişlerdi. Düşman mızrakçıların saldırısını püskürtmeyi başarırsa, onlara çıkış yolu açmak için açılan ön safların arasından geçmek ve kendilerini çatışmanın içine atmak onların göreviydi. Hücumda onlara iki elle tutulan büyük kılıçlar, 'Sabah Yıldızı' ve 'Lucern Çekiçleri[75]' gibi göğüs göğüse çarpışmada son derece etkili silahlar taşıyanlar da katılırdı. İster piyade ister süvari olsun, düşman kuvvetlerinin bu son saldırıya dayanması nadiren mümkün oluyordu; öfkeli İsviçreliler aralarına dalıp sağa sola saldırıyor, atların bacaklarını koparıyor ve aynı muazzam darbeyle hem zırhı hem de gövdeyi parçalıyorlardı.

Ancak baltalı mızraklar, süvari hücumlarını püskürtmede, kısalığı nedeniyle mızrak kadar kullanışlı bir silah değildi. 1422'de Bellinzona yakınlarında, ön saflarında büyük oranda baltalı mızrak bulunan İsviçrelilerin Milanolu askerler tarafından katledildiği feci savaş, bu silahın ön saflarda değil, savaşın ikinci aşamasında kullanılmaya başlamasına sebep oldu. Artık ilk saldırıda değil, sonrasındaki yakın dövüşlerde kullanılıyordu.

Güçlü olmasının yanı sıra, İsviçre piyadesinin en zorlu özelliği hızlı hareket edebilmesiydi. "Hiçbir birlik yürüyüşte ya da savaşa hazırlanırken bu kadar süratli olmamıştır, çünkü fazla zırh kuşanmamışlardır[76].' Acil durumlar ortaya çıktığında Konfederasyon ordusu olağanüstü bir hızla toparlanabiliyordu; hayatı yaşamaya değer kılan tek şeyin askeri zaferler olduğunu düşünen halk, ikinci bir çağrıya gerek duymadan akın akın silahlanıyordu. Dışarıdaki birlikler, toplanma yerine zamanında ulaşmak için gece gündüz yürüyorlardı. Herkes kendi kasabasının ya da vadisinin flamasının altında, akrabalarının ve komşularının arasında durduğu için, yorucu örgütlenme çalışmalarıyla günlerin boşa harcanmasına gerek yoktu. Demokratik kantonların birlik-

leri subaylarını seçiyor, daha büyük eyaletlerin birlikleri ise konseyleri tarafından atanan liderleri kabul ediyor ve ordu daha fazla gecikmeden düşmanla karşılaşmak üzere harekete geçiyordu. Böylece düşmanlar, beklenmedik bir anda saldırmış olsalar bile, üç-dört gün içinde karşısında 20.000 adam bulabilirdi. Çoğu zaman, bir İsviçre kuvvetinin gelişini, sadece birkaç kilometre kala duyarlardı.

Böyle bir ordu karşısında, 14. ya da 15. yüzyılların yavaş hareket eden birliklerinin manevra yapması imkânsızdı. Rash Charles'ın Granson'da dehşet içinde keşfettiği gibi, savaş hattını değiştirmeye yönelik bir girişimin felakete yol açacağı kesindi. Konfederasyonlar bir kez harekete geçtiğinde, düşmanları o anda kendilerini nasıl bir düzen içinde bulurlarsa öyle savaşmaya boyun eğmek zorundaydı. Her zaman savaşı başaltan taraf olmayı ve asla kendilerine saldırılmasına izin vermemeyi kural haline getirmişlerdi. Çeşitli kollarının bileşimi savaş sabahı erkenden belirlenir ve askerler savaş düzenlerini almış olarak alana hareket ederlerdi. Orduyu savaş düzenine sokmak için duraklamaya gerek yoktu; her falanks düşmanın üzerine sabit ama hızlı bir tempoyla yürür ve inanılmaz derecede kısa bir sürede savaş alanına hâkim olurdu. Ordu yekpare olarak, mükemmel bir düzen içinde ve derin bir sessizlikle ilerler, sonra bir savaş çığlığı birdenbire patlak verir ve düşman cephesine doğru hızla saldırırlardı. İsviçrelilerin ilerleyişindeki bu hız, ardından gelecek olan şeylerin bir habercisiydi: mızrak ve baltalı mızraklardan oluşan büyük bir kitle komşu bir tepenin üzerinden geliyor, bir an sonra cepheye doğru düzgün bir şekilde ilerliyordu ve sonra -neredeyse rakibin konumunu fark etmesine fırsat kalmadan- önde dört sıra mızrak ucu ve arkadan yükselen sıra sıra dizilerin itici gücüyle düşmanın üstüne yürüyordu.

Bu hızlı hareket gücü, Macchiavelli'nin de gözlemlediği gibi, Konfederasyon'un ağır zırhlara yük olmama kararının bir sonucuydu. Ağır zırh kullanmaktan kaçınmaları başlangıçta yalnızca yoksulluklarından kaynaklanıyordu ama ağır bir zırhın ulusal taktiklerini tıkayacağı ve verimliliğini engelleyeceği keşfedilerek onaylandı. Bu nedenle mızrakçı ya da baltalı mızrak askerinin normal teçhizatı sadece çelik miğfer ve göğüs zırhından oluşuyordu. Bunlar bile her yerde kullanılmıyordu; askerlerin çoğu kendilerini savunmak için silahlarına güveniyor ve sadece keçe şapka ve deri ceket giyiyorlardı[77]. Sırt zırhı, kolluk ve miğfer kullanımı hiçbir şekilde yaygın değildi; aslında bunları giyen askerlerin sayısı, her zaman yerleştirildikleri mevki olan düzenin başında tek bir sıra oluşturmaya bile yetmiyordu. Yalnızca liderlerin tam zırhlı olması gerekiyordu; bu nedenle hafif silahlı adamlarına ayak uydurabilmek için yürüyüş sırasında ata binmek zorundaydılar. Düşmanı gördüklerinde atlarından inerler ve adamlarını yaya olarak hücuma kaldırırlardı. 15. yüzyılda Bern' den gelen birkaç asilzade ve şövalye ailesinden erkeğin süvari olarak görev yaptığı görülmüştür, ancak sayıları kesinlikle önemsizdir, en fazla birkaç kişidir[78].

Konfederasyon'un gücü ve gururu mızraklı ve balta mızraklı askerleri olsa da, hafif birlikler hiçbir şekilde ihmal edilmemişti. Zaman zaman ordunun dörtte birini oluşturdukları biliniyordu ve hiçbir zaman toplam sayının onda birinin altına düşmemişlerdi[79]. Başlangıçta meşhur William Tell'in silahı olan yaylı tüfeği kullanıyorlardı ama büyük Burgonya savaşından önce bile o zamanın hantal ateşli silahlarının kullanımı aralarında yaygındı. Onların görevi ana ordudan önce gitmek ve düşmanın topçularının ve hafif birliklerinin dikkatini üzerlerine çekmeye çalışmaktı, böylece arkalarındaki kollar saldırıya uğramadan müm-

kün olduğunca ilerleyebilirdi. Nitekim 15. yüzyılda İsviçreliler hafif piyade birliklerini zaten kullanıyordu. Mızraklılar onlara yetiştiğinde, birlikler arasındaki boşluklara çekilirler ve silahlarının uygun olmadığı büyük hücumda yer almazlardı.

Konfederasyon ordusunun birimleri gayet basittir, bu da gücünün ana kaynaklarından biridir. Diğer ulusların generalleri çeşitli silahların birbiriyle ilişkilendirilmesi ve birbirlerine tabi kılınmasıyla ilgili sorunlar yaşarken, Konfederasyon komutanları böyle sorunlar yaşamamıştır. Süvari ve topçu birlikleri hemen hemen hiç yoktu; Ortaçağ ordusunun verimliliğini değil ama sayısını artıran o kalitesiz birlik yığınları için bir iş bulma zorunluluğu operasyonları engellemiyordu. Bir İsviçre kuvveti -ne kadar aceleyle toplanmış olursa olsun- her zaman homojen ve uyumluydu; davranışları için özel önlemler alınması gereken denenmemiş ya da sadakatsiz askerleri yoktu. Kendini savaşa adamış bir ulusun erkeklerinin büyük bir kısmı hatırı sayılır bir hizmet vermişti; yerel kıskançlıklar savaş alanında hatırlansa da, bunlar yalnızca rakip birlikleri cesarete teşvik etmeye yarardı. Kantonlar kendi aralarında ne kadar çekişirlerse çekişsinler, yabancı bir saldırıya karşı her zaman birlik içinde olurlardı80.

(2) Taktik ve Strateji.

Konfederasyon ordusunun niteliği ve teşkilatı, büyük generallerin yetişmesi için son derece elverişsizdi. Asker, başarı umudunu komutanının becerisinden çok, kendisinin ve yoldaşlarının savaşma gücüne duyduğu güvene bağlıyordu. Yüzlerce alanda en ezici güçlüklere karşı koyma yeteneklerini kanıtlamış olan birlikler, liderlerinin kişiliği konusunda nispeten kayıtsızdırlar. Eğer komutan yetenekliyse, planını başarıyla uygularlar; eğer değilse, onun hatalarını zorlu çatışmalarla düzeltmeye seve seve hazırla-

nırlar. İsviçreliler arasında bir başka husus daha da önemliydi; bir kantonun birliklerinin başka bir kantonun vatandaşının emrine verilmesine karşı evrensel bir önyargı vardı. Bu duygu o kadar güçlüydü ki, olağanüstü bir sonuç ortaya çıktı: İsviçre tarihinin parlak dönemi boyunca bir başkomutan atanması kuraldan ziyade bir istisna olarak kaldı. Ne Sempach zamanında, ne eski Zürih savaşında, ne Burgundy ile yapılan büyük mücadelede, ne de Avusturyalı Maximilian'a karşı yapılan Swabian seferinde, tek bir generale üstün yetki verilmedi[81].

İşlerin idaresi bir 'savaş konseyinin' elindeydi; ancak -eski atasözünün aksine- bu konsey, bu tür organlarla ilgili her zaman savaşmaya hazır ve istekli olan bir konseydi. Konsey, kanton liderlerinden oluşuyordu ve tartışmaya açılan sorunları basit bir oy çokluğuyla karara bağlıyordu. Bir savaştan önce, öncü, artçı, ana ordu ve hafif birliklerin komutasını farklı subaylara verilirdi, ancak bu subaylar, acil durumun sona ermesiyle biten, yalnızca devredilmiş bir yetkiye sahipti.

Bu ilginç gücün en yakın benzeri erken Bizans döneminde görülüyordu ve İsviçre savaşında gözlemlenebilen tüm stratejik beceri ve amaç birliği eksikliğini açıklıyordu. Birbirine rakip birkaç planın ortasını oluşturan uzlaşma, genellikle onların erdemlerini değil, kusurlarını birleştirir. Ancak buna ek olarak, tutarlı bir sefer planı hazırlayabilecek tek bir İsviçreli subay bulmanın zor olacağından da şüphelenebiliriz. 'Yüzbaşı' geçmişte savaş meydanlarında üstünlük kazanmış eski bir askerdi, ancak tecrübesi emri altındaki askerlerden farklı değildi. İsviçreli bir 'Savaş Konseyi', daha zor stratejik kombinasyonları detaylandırmak konusunda, günümüzün kıdemli başçavuşlardan oluşan ortalama bir gruptan çok daha yetenekli değildi.

Ancak taktikler söz konusu olduğunda durum farklıydı. Sütun halindeki saldırıyı yerel koşullara ya da karşı birliklerin niteliğine ve silahlanmasına uyarlamanın en iyi yolları tecrübe edilerek bulundu. 15. yüzyıldaki savaşlarda etkinliği tekrar tekrar kanıtlanan gerçek bir taktik sistem geliştirildi. Kendilerine karşı tasarlanan Ortaçağ silahşörleri ve piyadeleriyle başa çıkmada, İsviçre yöntemi rakipsizdi: ancak yeni bir çağ savaşa farklı koşullar getirdiğinde yavaş yavaş modası geçmiş oldu.

Orduların boyutu ne olursa olsun, Konfederasyonlar tarafından kullanılan normal savaş düzeni üç tümenden oluşan bir kademede ilerlemekti[82]. Birinci kolordu ('vorhut'), yürüyüş halindeyken keşif gücünü oluşturan kolordu, düşman hattında belirli bir noktaya doğru ilerliyordu. İkinci kolordu ('gewaltshaufen'), birinci kolordu ile aynı hizaya gelmek yerine, ona paralel olarak ama onun sağ ya da sol gerisinde kısa bir mesafede ilerliyordu. Üçüncü kolordu ('nachhut') daha da geriden geliyor ve gerektiğinde yedek olarak hareket edebilmek için genellikle ilk saldırının etkisi görülene kadar bekliyordu. Bu düzen her kolun arkasında açık bir alan bırakırdı, böylece geri püskürtülürse ordunun geri kalanını düzensizliğe sürüklemeden geri çekilebilirdi. Bir kolorduyu doğrudan diğerinin önüne yerleştirme adeti olan diğer uluslar (örneğin Agincourt'taki Fransızlar), taktiksel hatalarının cezasını, ilk hatlarının yenilgisinin tüm ordunun bozguna uğramasını gerektirdiğini, her tümenin hemen arkasındakinin üzerine karışıklık içinde geri yuvarlandığını görerek ödemek zorunda kalmışlardır. İsviçre'nin saldırı düzeninin bir başka güçlü noktası da, düşman birliklerinin içeri doğru dönerek en öndeki kola saldırmasını neredeyse imkânsız hale getirmesiydi: eğer böyle yaparlarsa, kendi kanatlarını, henüz yaklaşmakta ve hücuma geçmekte olan ikinci kola açmış oluyorlardı.

Sütunlar halinde ilerleme, Konfederasyonlar tarafından kullanılan tek yöntem değildi. Laupen'de merkez ordu yani 'gewaltshaufen' ilerlemiş ve kanatlar çarpışmaya girmeden önce savaşı başlatmıştı. Öte yandan, 1499'daki Frastenz muharebesinde, kanatlar saldırıya başlamış ve ancak son darbeyi vurmak için merkez ordu ortaya çıkmıştı.

Geleneksel üç kitle halinde diziliş bile bazen farklı bir düzen için bir kenara bırakılıyordu. Sempach'ta Orman Kantonlarının askerleri tek bir 'kama' (Keil) şeklinde dizilmişlerdi. Bu düzen, adından da anlaşılabileceği gibi üçgen şeklinde değil, cephesine oranla normalden daha derin bir sütundu. Amacı, alışılmadık sertlikteki bir düşman hattını, merkezine karşı yapılan yoğun bir saldırıyla kırmaktı. 1468'de, Waldshut kuşatmasından önceki çarpışmalar sırasında, tüm Konfederasyon ordusu Avusturya süvarilerini karşılamak üzere, ortasına sancaklarla birlikte halberdierlerin yerleştirildiği büyük, çukur bir meydanda harekete geçti. Böyle bir birlik saldırıya uğradığında, askerler atlıların hücumunu karşılamak için dışa doğru dönüyorlardı; buna 'kirpi[83] oluşturmak' diyorlardı. O kadar kararlıydılar ki, sayıları çok az olsa da en güçlü hücumlara bile karşı koyabiliyorlardı. 1498'deki Swabian savaşında, açık arazide 1000 imparatorluk silahşörüne yakalanan 600 Zürihli "kirpi oluşturdu ve düşmanı kolaylıkla kovdular[84]. Macchiavelli[85] 'Haç' adını verdiği bir başka İsviçreli savaş düzeninden söz eder: 'silahşörlerini düşman kolunun ilk saldırısından korumak için kollarının arasına yerleştirirler'. Ne var ki bu tarif açık olmaktan çok uzaktır ve kaydedilmiş hiçbir çatışmada bu tür bir düzene dair bir iz bulamıyoruz.

(3) İsviçre Askeri Üstünlüğünün Gelişimi.

Konfederasyonların ilk zaferi, onları üne kavuşturan taktiklerle değil, savaş alanının akıllıca seçilmesiyle kazanıldı. Morgarten, dağlık bir ülkede feodal süvarilerin normalde işe yaramayacağının korkunç bir örneğiydi. Yolların buz tuttuğu soğuk bir Kasım gününde, Avusturyalı Leopold uzun ve dar sütununu Schwytz vadisine giden geçitlere soktu. Önde şövalyeler ilerliyordu, tabii ki mücadeleyi başlatma şerefine nail olmuşlardı, 6000 piyade ise arkada yolu kapatmıştı. Yolun sağda sarp bir yamaç ile solda Egeri gölünün suları arasından geçtiği dar Morgarten geçidinde 1500 Konfederasyon askeri Avusturyalıları bekliyordu. Aşırı kibirli ve dikkatsiz olan olan dük, yolunu araştırmak gibi en sıradan önlemi ihmal etmişti ve bir grup İsviçre atlısının uzak bir konumda mevzilendiği sağ kanadındaki yamaçtan aşağıya doğru bir kaya ve ağaç gövdesi yağmuru halinde indiğini görünce, düşmanın ne kadar yakında olduğunu fark etti. Biçare komutan, dağdan inen İsviçrelilerin ana ordusunun saldırısına uğradı. Avusturyalılar savaşın başladığını fark etmeden önce, Konfederasyonluların baltalı mızrakları ve 'sabah yıldızları' keşif birliklerinde tahribat yaratıyordu.

Şövalyelerin ön safları, düşman saldırsıyla o kadar sıkıştı ki, atlarını hücuma kaldırmak şöyle dursun, mızraklarını bile atamadan savaştılar ve öldüler. Merkez ve arkadakiler durmak ve hareketsiz kalmak zorunda kaldılar; geçidin darlığı yüzünden ilerleyemediler ya da arkadaki yolu tıkayan piyadeler yüzünden geri çekilmek zorunda kaldılar. Kısa bir süre için, yamaçtan aşağı inmeye devam eden, kalabalık safları yırtan ve insanlarla atları aşağıdaki göle süren ölümcül kaya ve kütük yağmuruna dayandılar. Ardından, kitlenin büyük kısmı dizginlerini çevirdi ve arkaya doğru ilerledi. Bu sırada yüzlerce kişi yolun kenarından

itilerek sol taraftaki derin suda boğuldu. Ana ordu kendi piyadelerinin arasına daldı ve talihsiz askerlerini çiğneyerek kaygan yolda mümkün olan en hızlı şekilde kaçtı. Öncü kuvvetlerde savaşmaya devam eden birkaç şövalyeyi de yok eden İsviçreliler, paniğe kapılmış kalabalığın arkasından saldırdılar ve hiçbir direnişle karşılaşmadan atlıyı da piyadeyi de kılıçtan geçirdiler.

O zamanın tarihçisi Winterthur'lu John "Bu bir savaş değildi, Dük Leopold'un adamlarının katledilmesiydi; çünkü dağlılar onları koyun keser gibi öldürdüler: kimse kimseye acımadı, ama öldürecek kimse kalmayıncaya kadar ayrım yapmadan hepsini kestiler." diye anlatıyordu. Konfederasyon askerlerinin vahşeti o kadar büyüktü ki, en cesur şövalyelerin çaresizce yere düştüğünü gören Avusturyalı piyadeler panik içinde kendilerini göle attılar ve düşmanlarının korkunç silahları altında kalmaktansa gölün derinliklerinde batmayı tercih ettiler[86].

Kısacası, İsviçreliler özgürlüklerini kazandılar, çünkü içgüdüsel taktik becerileriyle feodal süvarilere avantajlı bir şekilde saldırma fırsatı vermediler. "Onlar alanın efendileriydi, çünkü savaşın nerede yapılacağına düşman değil, kendileri karar veriyordu. Sarp ve kaygan yolda, hücumlarına ivme kazandıramadıkları ve geçidin darlığı yüzünden sayıca üstünlüklerini kullanamayan Avusturyalılar çaresizdi. Ancak yenilginin asıl nedeni, Leopold'un yolu keşfedilmeden bırakmasına ve geçidin ölümcül tuzağına düşmesine yol açan affedilmez dikkatsizliğiydi

Morgarten, İsviçre askeri sisteminin tam gelişmemiş halini sergilemektedir. Tüm Konfederasyon zaferleri gibi bir sütunun hücumuyla kazanılmış olsa da, bu zafer mızrakların değil, baltalı mızrakların eseriydi. Bu son silah, üç kantonun dağlıları arasında henüz genel kullanımda değildi: aslında, Alplerin aşağısında Aar vadisindeki İsviçreliler, Bernliler ve Zürih ve Lucern halkı büyük

ölçüde benimsenmemişti. Her ne kadar öldürücü olsa da baltalı mızrak, mutlak bir üstünlük sağlayacak bir silah değildi: Morgarten'de İsviçrelilerin kazanmalarını sağlayan şey, silahları ya da taktikleri değil, konumlarıydı. Ancak ikinci büyük başarıları çok daha büyük bir askeri önem taşıyordu.

Laupen'de, neredeyse Romalıların zamanından beri ilk kez, atlılar tarafından tamamen desteklenmeyen piyadeler, düzlük bir alanda, tüm silahlarıyla eksiksiz ve sayıca üstün bir orduya karşı koydular[87]. Dük Leopold'un yenilgisinden 24 yıl sonra, Konfederasyonlar ve Bern'deki yeni müttefikleri, Elsass ve Cenevre Gölü arasındaki tüm feodal liderler tarafından toplanan Aar ve Rhone vadilerindeki Burgonya soylularının güçleriyle karşılaştılar. Baronluk ordusunun komutanı Vallangin Kontu Gerard, belli ki düşmanın bir kanadını çevirip ezerek savaşı kazanmak niyetindeydi. Bu amaçla süvarilerinin tamamını sağ tarafa çekti, merkezi ve solu ise piyadelerden oluşuyordu. İsviçreliler olan üç sütunu oluşturdular. Bu oluşum gelecekte normal savaş düzenleri olacaktı. Tek bir komutanın emrindeydiler: Erlachlı Rudolf, görünüşe bakılırsa bu düzeni ilk uygulayan kişi olma şerefi ona aitti. Esas olarak mızraklarla silahlanmış olan Bernliler orta sütunu oluşturuyor, kanatlar ise geriye çekiliyordu.

Soldaki birlik, başlıca silah olarak hâlâ baltalı mızrak kullanan üç eski kantonun adamlarından, sağdaki birlik ise Bern'in diğer müttefiklerinden oluşuyordu. Bu sırayla saldırıya geçtiler, merkez oldukça ilerideydi. Baronların piyadeleri Konfederasyon askerleriyle boy ölçüşemeyeceklerini anladılar: Bernliler istikrarlı bir hamleyle piyadeleri geri püskürttüler, ön safları ezip geçtiler ve geri kalanları sahanın dışına sürdüler. Biraz sonra Burgonya sol kanadı da İsviçreli sağ kanadın elinde aynı kaderi paylaştı. Ardından, takip etmekle vakit kaybetmeden, iki muzaffer kitle

Orman Kantonları'nın adamlarına yardım etmek için döndü. Dört bir yandan azgın bir atlı seli tarafından kuşatılan sol kanat çok zorlandı. Baltalı mızrak, en korkunç yaraları açsa da, süvarilerin ara sıra yaklaşmasını engelleyemiyordu. Ancak dağlılar bir kaya gibi aralıksız hücumlara dayandılar ve düşman piyadelerinin alandan sürülürken mevkilerini korudular. Ardından iki başarılı sütun, Baronluk atlılarının soluna ve arkasına indi ve onların hücumuna karşılık verdi. Görünüşe göre düşman, Orman Kantonlarının adamlarını alt etmeye çalışmaktan yorulmuştu, çünkü Bernli mızrakçıları alt etmek için boşuna bir girişimde bulunduktan sonra geri döndüler ve önemli bir kayıp vermeden alandan uzaklaştılar, çünkü arka birlikler durdurulmuş ve Sense nehrine sürülmüştü.

Laupen, Morgarten kadar kanlı ya da dramatik bir meydan savaşı değildi; ama savaş tarihinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret eden üç büyük savaştan biriydi. Bannockburn savaşı, uzak Batı'da aynı şeyi vurguluyordu, ama Laupen, piyadelerin gücünü Avrupa'ya gösteren ilk savaştı. Birkaç yıl önce Cassel ve Monsen-Puelle'de denenip başarısız olan strateji, çok farklı bir sonuçla yenilenmişti. İsviçreliler, Flamanların yetersiz imkânlar ve tecrübesiz olarak giriştikleri işi başarmışlardı. Yedi yıl sonra, Cressy'de okçu şövalyeyle karşılaşan feodal şövalyeye daha da çarpıcı bir ders verilecekti. Zırh gömlekli süvariler, mızraklardan oluşan falanksı kıramadı, ölümcül okların ulaştığı hatta yaklaşamadı ama yine de savaşta en büyük payeyi atlılara veren eski batıl inanç, zamanı çoktan dolmuş olan süvarileri bir yüzyıl daha yaşatacak kadar güçlüydü. Ortaçağ yaşamına ve fikirlerine bu kadar sıkı sıkıya bağlı olan bir sistem, kolay kolay yok edilemezdi.

Konfederasyonların kazandığı üçüncü büyük zafer olan Sempach savaşının, daha az meşhur olan Arbedo savaşıyla bazı ortak

yanları vardı. Her ikisi savaşta da, İsviçre kolunu, onu bu kadar zorlu kılan saldırı yöntemiyle kırmaya çalışmışlardı. Gururlu Leopold, Laupen'de atlıların gösterdiği acizliği hatırlayarak, İngiltere Kralı Edward'ın 30 yıl önce yaptığı ve muhteşem sonuçlar aldığı yöntemi deneyerek, şövalyelerini atlarından indirdi. Belki de atası İmparator Albert'in 1298'de Hasenbühl'de Bavyeralılarla savaşırken verdiği benzer bir emri aklında tutmuş olabilir. Her halükârda dük, mızrakları önde, tek bir büyük kol halinde dizilmiş 4000 zırhlı askeriyle düşmanın saldırısını bekliyordu; İsviçreli düşmanlarla, onların taktiklerine benzer şekilde ve zırhın sağladığı üstün koruma avantajıyla eşit durumda olan bir mücadelede karşılaşmaya hazırdılar[88]. Leopold ayrıca, Konfederasyon askerleri cephede tam bir çatışmaya girdiklerinde, onların yanlarına ve arkalarına saldıracakolan önemli bir piyade ve süvari birliğini de yedekte tutuyordu.

Tek bir geniş kol (Keil) halinde dizilmiş olan İsviçreliler, her zamanki ataklıklarıyla tepelerden aşağıya doğru koşuyorlardı; Uri ve Unterwalden'in boruları ötüyor ve dört Orman Kantonu'nun sancakları dalgalanıyordu[89]. İki ordu arasındaki ilk saldırı muazzamdı ama sona erdiğinde Konfederasyonlar geri püskürtülmüştü. Ön saflarının tamamı düşmüş, fakat Avusturya kolu sarsılmamıştı. Bir anda toparlandılar; Uri, falanksın başı olarak Lucern'in yerini aldı ve tekrar önlerindeki zırhlılara saldırdılar. Ama ikinci hücum birincisinden daha başarılı olmadı: Schwytz Uri'nin yerine geçmek zorunda kaldı ve sonra Unterwalden Schwytz'in yerini aldı, ama yine de pek bir başarı sağlanamadı. Avusturyalılar zafer kazanmıştı, önlerinde uzun bir İsviçreli ceset yığını uzanıyordu. Aynı anda Dük'ün yedek birlikleri, Konfederasyon kanadını kuşatmak amacıyla harekete geçti. Kritik an gelmişti; son bir gayret gösterilmezse savaş kaybedilecekti: ama

İsviçreliler öfkeyle saldırıp, kendilerini delip geçen mızrakları boş yere kesmeye çalışırken, sonunda gerekli dürtü verildi.

Winkelried'in kahramanca ölümünü bir kez daha anlatmak gereksizdir. Herkes Avusturya kolunun nasıl çöktüğünü, mızrak ve uzun süvari kılıcının yakın dövüşte baltalı mızrak, savaş baltası ve keserle nasıl baş edemediğini, zırhlarıyla ağırlaşan dük ve şövalyelerin kaçamadığını ve sancaklarının etrafında nasıl can verdiklerini bilir.

Tarihçiler bize tüm bunları anlatırlar, ancak bize vurgulamayı unuttukları şudur: Dük Leopold başarızdı belki, Marignano savaşına kadar İsviçrelilerle yüzleşen tek bir istisna dışında, başarıya diğer tüm komutanlardan daha yakındı. İsviçre falanksının saldırısına daha şiddetli bir saldırıyla karşılık vermeyi düşünmüştü ve bu mümkündü. Ayrıntılarda yaptığı hatalar, kendi içinde iyi olan bir planı mahvetti. İlk hatası, düşmanın hücumunu karşılamak için durması ve ilerlememesiydi. Böylece, adamlarının üstün fiziksel güçlerinin kolların çarpışmasında sağlayacağı avantajın çoğunu kaybetti. Aynı şekilde, ilk üç hücumu başarısızlığa uğrayan Konfederasyon askerlerini sıkıştırma girişiminde bulunmayarak ve böylece onlara toparlanmaları için zaman vermiş ve yanlış yapmıştı. Dahası, yedekte tuttuğu süvari bölüğünü, hafif birliklerini ve yanında olduğunu bildiğimiz topçularını da yeterince kullanmadı[90]. Eğer bunlar uygun zamanda İsviçre kanatlarında kullanılmış olsalardı, savaşın sonucunu belirleyebilirlerdi. Ancak Leopold topçularını sadece savaşı başlatmak için kullandı ve muhtemelen savaşta en önemli rolün şövalyeye ait olmasını gerektiren feodal batıl inançtan dolayı okçuları ve sapancıları arkada tuttu. Bu önlemleri ihmal ettiği için savaşı kaybetti ama İsviçrelilerin o güne kadar yaşadığı en sert savaşlardan biri olmuştu.

Leopold'un taktiksel deneyinin kullanılmasıyla daha iyi bir generalin neler yapabileceği 37 yıl sonra Arbedo meydanında ortaya çıktı. Bu olayda Milanolu general Carmagnola -ki o zaman Konfederasyonlarla ilk kez karşılaşıyordu- çatışmayı bir süvari hücumuyla başlattı. Bunun tamamen başarısız olduğunu gören tecrübeli komutan, hemen başka bir saldırı şekline başvurdu. Silah altındaki 6000 adamının tamamını attan indirdi ve onları tek bir kol halinde İsviçre falanksına yöneltti. Uri, Unterwalden, Zug ve Lucern'den 4000 kişilik bir birlik oluşturmuş olan düşman, çoğunlukla baltalı mızrakçılardan oluşuyordu; mızrakçılar ve arbaletçiler ordunun yalnızca üçte birini oluşturuyordu. İki ordu karşılaştı ve bir yanda mızrak ve kılıç, diğer yanda mızrak ve baltalı mızrak olduğu halde çatışmaya başiladı. Büyük ordu, küçük olanı bastırdı ve düşmanlarının umutsuzca savaşmasına rağmen, Milanolular zemin kazanmaya başladılar. Konfederasyonlar artık o kadar zor durumdaydı ki, Lucernli Schultheiss bile teslim olmayı düşündü ve teslimiyet göstergesi olarak baltalı mızrağını yere sapladı.

Ancak Carmagnola savaşın kızgınlığıyla, merhameti olmayanın merhamet görmeyeceğini haykırdı ve ilerlemeye devam etti. Tam zafer kazanmak üzereydi ki[91], arkasında aniden yeni bir İsviçre kuvveti belirdi. Bunların çok uzakta olmadıklarını bildiği Zürih, Schwytz, Glarus ve Appenzell birlikleri olduğunu sanan Carmagnola, adamlarını geri çekti ve toparlanmaya başladı. Fakat yeni gelenler aslında sadece 600 kişilik bir toplayıcı grubuydu; saldırıya geçmediler; İsviçreli ana ordu ise baskının gevşemesinden yararlanarak iyi bir düzen içinde geri çekildi. Kendi ifadelerine göre 400 adam kaybetmişlerdi, İtalyanların anlattıklarına bakılırsa bu sayı çok daha fazlaydı. Carmagnola'nın kaybı, sayısal olarak daha fazla olsa da, tüm kuvvetine oranla bu kadar

büyük değildi ve aslında esas olarak harekâtı başlatan başarısız süvari hücumunda meydana gelmişti.

Sempach ve Arbedo savaşlarından, diğer silahların kullanımıyla uygun bir şekilde birleştirildiği takdirde, atsız askerlerin akıllıca kullanılmasının başarı getireceği sonucu çıkarılabilir. Ancak bu deney İsviçrelilerin düşmanları tarafından hiçbir zaman tekrarlanmadı: aslında buna atfedebileceğimiz neredeyse tek sonuç, Lucern Konseyi'nin 'Konfederasyonlarla işler tamamen iyi gitmediği için' ordunun daha büyük bir kısmının gelecekte piyade mızrağı[92] ile silahlanmasına dair bir kararıdır; bu silah, baltalı mızraktan farklı olarak süvari mızrağıyla üstün şartlarda mücadele edebilirdi.

Son olarak incelediğimiz iki savaşı bir kenara bırakırsak, askeri faaliyetlerinin ilk 150 yılı boyunca İsviçrelilerin ne savaş sanatının bir ustasıyla ne de kendi falankslarına rakip olabilecek yeni bir taktiksel etkinlik biçimiyle karşılaşmayacak kadar şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Hâlâ zırhlı atlılarla ya da Ortaçağ'ın karmakarışık ve disiplinsiz piyade ordusuyla uğraşmak zorundaydılar. Taktikleri bu tür kuvvetleri yenmek için düzenlenmişti ve onlara karşı üstünlüklerini korumaya devam ettiler. Enguerrand de Coucy'nin bağımsız profesyonel askerleri, Swabia'nın burjuvaları ve soyluları, Frederick'i, Leopold'u ya da Hapsburglu Sigismund'u izleyen şövalyeler, hiçbiri yeni bir sistemin temsilcileri değildi ve her biri sırayla Konfederasyonların askeri becerideki üstünlüğünü daha açık bir şekilde göstermeye hizmet etti.

İsviçre'ye yönelik en tehlikeli saldırı olan 1444'te Veliaht Louis'nin 'Armagnac' paralı askerlerinin ülkeyi işgal etmesiydi, fakat o bile İsviçre askerlerinin savaşçı itibarının artmasıyla sonuçlanacaktı. Her ne kadar çılgınca ve gereksiz olsa da Aziz Jacob savaşı, en cesur düşmanı, yok olmayı geri çekilmeye tercih eden

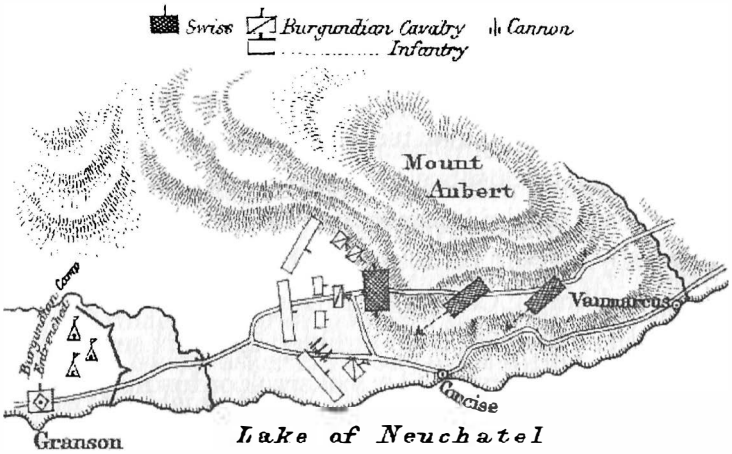
adamlarla uğraşmaktan caydıracak bir örnek teşkil edebilirdi. Falankslarının her türlü engeli aşabileceği düşüncesine kapılan Konfederasyonlar, kendilerinden 15 kat daha güçlü bir ordunun karşısında bile bile Birs'i geçtiler. Ona saldırdılar, merkezini kırdılar ve ardından sayıca azoldukları için kuşatma altına girdiler. Kendilerine yöneltilen muazzam süvari hücumlarına karşı koymak için 'kirpi formu' oluşturmak zorunda kaldılar ve günün geri kalanında oldukları yerden ayrılmadılar. Veliaht üzerlerine birlik üstüne birlik gönderdi ama her biri sırayla dağıtılarak geri püskürtüldü. Bu saldırılar arasındaki aralıklarda Fransız hafif birlikleri uzun menzilli silahlarını yağdırdılar, ama mızrak ve baltalı mızraklardan oluşan yığın küçülse de aşılmaz kalmaya devam etti. Savaş ancak akşama doğru sona erdi. Merkezdeki İsviçreli ceset yığınının etrafında 6000 ölü Armagnac yatıyordu. Louis, bu tür birkaç zaferin tüm ordusunu yok edeceğini gördü ve İsviçre'den vazgeçip Alsace'a geri döndü.

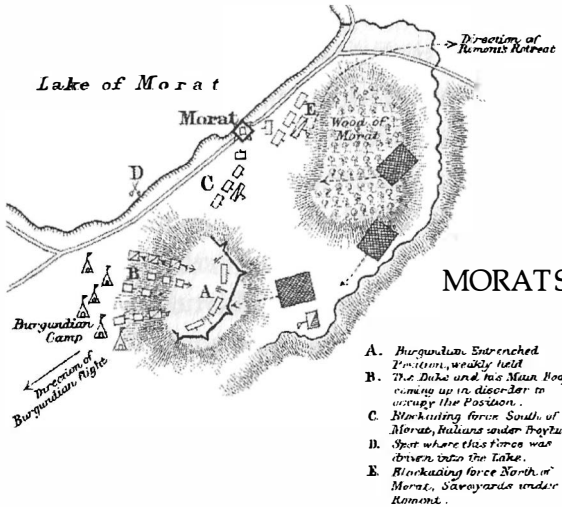
O günden sonra Konfederasyonlar, inatçı ve yenilmez cesaretleri konusundaki ünlerini, kendilerine siyasi önem kazandıran başlıca nedenlerden biri olarak sayabildiler. Daha sonra onlarla karşılaşan generaller ve ordular, kendilerine tam olarak güvenmeden savaşa girdiler. Sayı üstünlüğü karşısında geri çekilmeyen, her zaman savaşa hazır olan, ne teslim olan ne de geri adım atan bir düşmanla çarpışmak hiç de kolay bir iş değildi. İsviçrelilerin düşmanları bu düşüncelerin savaştan önce moral bozduğu gördüler: Savaşa yenilgi bekleyerek girdikleri ve bu yüzden de yenildikleri söylenebilir. Bu durum özellikle büyük Burgonya savaşında fark edilmiştir. Cesur Charles düşmanlarının savaşçı şöhretinden etkilenmemişti[93], fakat birlikleri için aynı şey söylenemezdi. Tehlikeli bir durumda karmakarışık ordusuna güvenilemezdi: Alman, İtalyan ve Savoyard paralı askerleri İsviçre sava-

şının dehşetini çok iyi biliyorlardı ve mızraklı falanksın saldırısından içgüdüsel olarak korkuyorlardı. Dük adamlarını savaş düzenine sokabilirdi ama savaşacaklarından emin olamazdı. Eski bir atasözü olan 'Tanrı Konfederasyon'un yanındaydı' sözü kulaklarında çınlıyordu ve bu yüzden daha bir darbe bile vurulmadan yarı yarıya yenilmişlerdi. Charles, Avrupa'nın savaşçı uluslarının her birinden, ünlü oldukları asker sınıfını askere alarak ordusunun etkinliğini güvence altına almaya çalışmıştı.

İngiltere'nin okçuları, Almanya'nın silahşörleri, İtalya'nın hafif süvarileri, Flandre'ın mızrakçıları, Burgonya vasallarının feodal şövalyeleriyle yan yana yürüyorlardı. Ancak dük, bu kadar çok milleti sancağı altında toplarken, savaşta çok önemli olan uyumu bir kenara attığını unutmuştu. Karşılıklı güven ya da her bir yoldaşın ortak dava için elinden gelenin en iyisini yapacağından emin olmaksızın, askerler sağlam duramazdı. Granson'un kaybedilmesinin tek nedeni, henüz çatışmaya girmemiş olmalarına rağmen, piyadelerin en önemli anda cesaretlerinin kırılmasıydı.

GRANSON SAVAŞI, 1476.

MORAT SAVAŞI, 1476.

A. Burgonya mevzileri zayıf bir şekilde tutuldu.

B. Dük ve Ana Birliği, Mevziyi işgal etmek için düzensiz bir şekilde geliyor.

C. Morat'ın güneyindeki Troylus komutasındaki İtalyanlar.

D. Bu kuvvetin göle sürüldüğü nokta.

E. Morat'ın kuzeyindeki abluka kuvveti, Romont komutasındaki Savoyardlar.

Bu savaşta İsviçrelilerin beceriksiz komutası, taktiksel avantajları Charles'ın lehine çevirmişti: Charles hem onları geride bırakmış hem de ordunun bir tümenine diğerleri gelmeden saldırmıştı. Bununla birlikte, moral ve homojenlik açısından üstün olan ve silahını iyi bilen bir ordunun tüm dezavantajlara rağmen zafer kazanabileceğini öğrenmesi gerekiyordu. Bern, Freiburg ve Schwytz birliklerinden oluşan Konfederasyon öncüleri ('vorhut'), savaşma hevesiyle, kuvvetin geri kalanını çok geride bırakmışlardı. Her zamanki büyük kollarından biriyle hızla tepenin ya-

macına geldiklerinde, tüm Burgonya ordusunu Granson ovasında savaş düzeni almış bir halde buldular. Tepenin eteklerine vardıklarında Dük'ün süvarilerinin kendilerine saldırmaya hazırlandığını gördüler. Eski deneyimler onları bu tür manzaralara karşı duygusuzlaştırmıştı: yüzleri dışarı dönük olan birlik saldırıyı bekliyordu. İlk hücum Charles'ın sol kanadındaki süvariler tarafından yapıldı: başarısız oldu, ancak onlara önderlik eden Chateauguyon'un cesur lordu atını mızrakların arasına sürdü ve Schwytz Sancağı'nın dibinde öldü. Daha sonra Dük, uzun zamandır Avrupa'nın en iyi birlikleri olarak kabul edilen muhafızlarının mızraklarını kendisi yönetti: cesur adamların yapabileceği her şeyi yaptılar, ancak mızrakçıların kurduğu savunma hattına takılıp geri püskürtüldüler. Şimdi İsviçreliler, falankslarının Burgonya hattı üzerindeki etkisini denemek için ovaya doğru ilerlemeye başladılar.

Charles bu ilerlemeyi karşılamak için merkezini geri çekmeye ve düşman bu merkeze doğru ilerlediğinde iki kanadını da onların kanadına doğru çevirmeye karar verdi. Konfederasyon ordusunun geri kalanı henüz görünürde olmadığından, bu manevra uygulanabilir görünüyordu. Bu nedenle, yaklaşan kolun hemen karşısında bulunan piyadelere ve topçulara geri çekilme emri verildi; aynı zamanda, Dük'ün en ezici darbeyi vurmayı planladığı sol kanadı güçlendirmek için yedek kuvvetler gönderildi. Burgonya ordusu aslında Hannibal'a Cannae'de zafer kazandıran hareketi tekrarlıyordu: ancak kaderleri çok farklıydı. Merkezin geri çekilmeye başladığı ve kanatların henüz çatışmaya girmediği anda, daha önce görünmeyen iki İsviçre kolunun liderleri Mont Aubert'in tepesine çıktı; her zamanki görkemli düzenleriyle savaş alanına doğru hızla ilerliyorlardı. Bu elbette Charles'ın ilk falanksı kuşatma planını boşa çıkaracaktı; normal İsviçre dizilişi olan

tümen kademesi artık kurulmuştu. Bununla birlikte, savaşın yönü beklenenden daha çabuk değişti. Merkezlerinin geri çekilişini İsviçrelilerin ilerleyişiyle birleştiren Burgonya kanatlarının piyadeleri, Konfederasyon birlikleri onlarla temasa geçmeden çok önce kırıldı ve kaçtı.

Dük'ün ordusunda uyum ve kendine güven olmadığı gerçeğinden kaynaklanan tam bir panik yaşanıyordu; tehlike anındaki çeşitli birlikler birbirlerinin kararlılığına güvenemediler ve merkezlerinin bozguna uğradığını düşündükleri için savaşın kaderini değiştirmeye çalışmadılar. Hiçbir generalin böylesine utanç verici bir kaçışı öngöremeyeceği söylenebilir; ama aynı zamanda Dük, homojenlikten yoksun bir orduyla ve girişken bir rakip karşısında hassas bir manevraya kalkıştığı için eleştirilebilir. 'Geriye doğru yapılan stratejik hareketler', askerler tam olarak kontrol altında olmadıkça, her zaman gizlenmemiş geri çekilmelere dönüşme eğilimindedir ve bu nedenle mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Granson savaşı, İsviçreliler için en iyi süvarilerin kollardaki güçsüzlüğünün ve piyadelerin hiçbir varlık göstermemesinin örneğiydi.

Konfederasyonlar karşısında uğradığı ikinci büyük yenilgide Dük, komutasındaa çok daha bariz hatalar yapmıştı. Ordusu üç parçaya bölünmüştü ve bir kanat saldırısı durumunda birbirlerine hiçbir yardım getiremeyeceklerdi. Kuşatma harekâtını korumak için seçtiği ve tahkim ettiği mevzi, onları yalnızca güneydoğudan gelecek bir saldırıya karşı koruyordu. Daha da tuhaf olanı, Burgonya'nın hafif birliklerinin ana orduya çok yakın tutulmuş olmasıydı; bu yüzden dük, düşmanlarının hareketleri hakkında, görüş sahasına girene kadar kesin bir bilgiye sahip olamıyordu. Böylece Konfederasyon ordusunun, Morat Ormanı'nda saklanarak, Charles'ın düzeninin fiilen merkezini ve solunu oluşturan iki

kolordunun tam önünden geçmesi mümkün oldu. Düşmanın yakın çevrede olduğu iyi bilindiğinden, dükün bilgi almak için birlikler göndermeksizin altı saat boyunca savaş düzeninde beklemekle yetinmesini anlamak zordur. Yine de, İsviçreliler kendilerini göstermeyince, ana orduyu kampa geri gönderdiği ve dikkatle konuşlanmış mevziyi birkaç bin adamın sorumluluğuna bıraktığı kesindir. Konfederasyonun öncü birlikleri Morat Ormanı'nın eteklerinde belirdiğinde ve dosdoğru surların üzerine yürüdüğünde, bu hata henüz işlenmemişti.

Son derece yetersiz olan garnizon, yerini korumak için cesurca bir çaba gösterdi ama birkaç dakika içinde tepenin ters yamacından aşağı, kamptan yardıma koşan birliklere doğru sürüldüler. Arkalarından gelen İsviçreliler, önlerindeki düzensiz kitleyi önüne kattı ve kendilerine saldırmak için toparlanan her destek birliğini yok etti. Burgonya piyadelerinin büyük bir kısmı, Granson'dakinden çok daha büyük bahanelerle geri dönüp kaçtı. Süvari birliklerinin çoğu umutsuz ama münferit hücumlarla savaşın kaderini değiştirmeye çalıştılar ve bu hücumlarda bir İsviçre falanksını yarmaya çalışanların olağan kaderiyle karşılaştılar. Ancak savaş çok geçmeden sona erdi ve yerini sadece katliam aldı. Konfederasyon birliklerinin öncü birlikleri ve ana ordusu Avenches yönünde kaçışan kalabalığı takip ederken, arkadan Morat kasabasının güneyinde kuşatma gücünü oluşturan İtalyan piyadeleri geliyordu. Ana ordunun kaçış yönü nedeniyle geri çekilmeleri kesilen bu talihsiz piyadeler, İsviçre kolunun saldırsına uğradılar vew göle döküldüler. 6000 kişilik ordudan neredeyse tek bir kişi bile kaçamadı ve tamamen yok oldular. Dük'ün sol kanadını oluşturan ve Morat'ın kuzeyinde mevzilenmiş olan Romont komutasındaki Savoyard kolordusu, kendilerini Konfederasyon birliklerinin arkasından dolaşarak kaçmayı başardı.

Charles düşmanlarına zafer kazandırmak için elinden geleni yapmış olsa da, Morat'taki İsviçre ordusunun yönetimi, onun tamamen devrilmesine neden oldu. Burgonya sağına yapılacak başarılı bir saldırı, Dük'ün merkezini ve solunu oluşturan iki izole kolordunun geri çekilmesini engelleyecekti; bu nedenle Konfederasyon liderleri bu noktaya saldırmaya karar verdiler, ancak oraya ulaşmak için düşman cephesinin tam ortasından yürümeleri gerekiyordu[94]. Dük'ün yürüyüşü fark etmemesi ve şaşırtıcı dikkatsizliği sayesinde, onu kandırmayı ve ordusunu, ilkel bir savaş hattı bile oluşturmayı başaramadan yok etmeyi başardılar.

İsviçreli komutanlar Nancy'de mevzilenme konusunda yine hatırı sayılır bir beceri sergilediler: Ana tabur ve küçük arka kol geri çekilip Burgonya ordusunun dikkatini çekerken, öncü birlikler ormanda bir dönüş hareketi yaparak düşmanın kanadına çıktı ve pozisyonunu tamamen savunulamaz hale getirdi. Dükün birlikleri aynı anda hem önden hem de sağdan saldırıya uğradı ve çok kalabalık gruplarla başa çıkmak zorunda kalarak sadece yenilmekle kalmadı, dağıldı ya da yok edildi. Charles da kaçmayı reddetti ve dağılan kuvvetlerinin geri çekilmesini sağlamak için umutsuzca savaştı, etrafı sarıldı ve bir İsviçre baltalı mızrağının muazzam darbesiyle miğferi ve kafatası yarıldı.

Ancak Nancy ve Morat'ta sergilenen liderlik, Konfederasyonlar arasında istisnai bir durumdu. Bu savaşlardan sonra da, tıpkı daha önce olduğu gibi, zaferlerini büyük bir stratejik yetenek sergilemekten ziyade, paldır küldür ve umutsuzca saldırarak kazanmaya devam ettiklerini görüyoruz. 1499'daki Swabian Savaşı'nda, övgüyü liderlerden ziyade birlikler hak eder. Hard ve Malsheide'deki müstahkem ordugâhlara yapılan hücumlar, sarsılmaz cesaretin gücünü gösteren harika örneklerdi; ama İsviçreli subaylar her seferinde, adamlarını doğrudan düşmanın siperle-

rine gönderip, işlerişni bitirdiklerini sanıyorlardı. Frastenz'de savaş, Tirollülerin ulaşılmaz olduğu için korumasız bıraktıkları bir uçuruma doğru yapılan umutsuz bir hücumla kazanıldı. 18. yüzyıla kadar İsviçre topraklarında bir istilacıya karşı yapılan son savaş olan Dornach'ta bile savaşın kaderi, Svabya mızrakçılarını yakın çatışmada yenmelerine ve Gueldres'in mızrakçılarının yan kolları geçmemesine bağlıydı. Görünüşe bakılırsa manevra çok azdı, stratejik planlama ise hiç yoktu; falanksı düşmana yöneltmek ve önüne çıkan her engeli yıkma gücüne güvenmek yeterli görülüyordu.

(4) İsviçre'nin Gerileme Nedenleri.

Askeri bilimin daha yüksek ve daha hassas sorunlarını göz ardı etmeleri, Konfederasyonların gücünü zayıflatmaya ve itibarını yok etmeye mahkûmdu. İtalya'daki büyük mücadelenin diğer Avrupa uluslarının askerleri için bir okul görevi gördüğü bir zamanda, sadece onlar öğrenmeyi reddettiler. Eskilerin yeni keşfedilen eserlerinden çıkarılan geniş teoriler, profesyonel subayların modern deneyimleriyle koordine ediliyor ve Ortaçağ'da bilinen her şeyden çok daha üstün bir savaş sanatına dönüşüyordu. Mühendisler ve topçular savaş koşullarını değiştirmeye başlamışlardı ve feodal gelenek her yerde bir kenara atılmıştı. İspanya'nın kılıç-kalkanlı askerleri, Stradiot, yani hafif süvarileri, Alman silahşörlerin 'kara çeteleri' gibi yeni askeri verimlilik biçimleri ön plana çıkıyordu. Piyadelerin elindeki ateşli silahların iyileştirilmesi, sahra topçusuna verilen üstün hareket kabiliyeti kadar önemli değildi.

Ancak İsviçreliler bu değişikliklere aldırış etmediler; çevrelerindeki dünya değişebilirdi ama onlar atalarının taktiklerine sıkı sıkıya bağlı kaldılar. Aslında başlangıçta, silahları hâlâ işe yarı-

yordu: Kuzeydeki topraklarda olduğu gibi İtalya'da da '10-15.000 mızrakçı ile atlı askerlere karşı yürüdükleri ve birçok dikkat çekici hizmetlerinden dolayı kusursuz oldukları'na dair genel bir görüş vardı[95]. Bir süre için oldukça itibar kazandılar ve orta ve güney Avrupa'daki her ulusun askeri tarihine damgalarını vurdular. Ancak savaş sanatı hakkında geniş ve bilimsel bilgiye sahip olmayan kişiler tarafından uygulanan tek bir kalıplaşmış taktik yöntemin tartışmasız bir üstünlük sağlamaya devam etmesi mümkün değildi. İsviçrelilerin zaferleri, kapasiteli ve çok yönlü yeteneğe sahip her subayı falanksın başlangıcıyla başa çıkmanın etkili bir yolunu aramaya yöneltti. Eski feodal süvarilerin ve değersiz Ortaçağ piyadelerinin yerini hızla disiplinli birliklerin alması, Konfederasyon mızrakçılarının umutsuz hücumları karşısında bile soğukkanlılığını koruyabilen adamların ortaya çıkması bu arayışı nispeten kolaylaştırdı. Burgonyalı Charles'ın daimi ordusu, homojenlik ve uyum eksikliğinin yanı sıra liderinin kötü idaresi nedeniyle verimsiz hale gelmişti. 30 yıl sonra İtalya'da savaşan daimi ordular çok farklı yapıdaydı. Her ne kadar farklı ulusların arasından çıkmış olsalar da, eski yoldaşlık, birlik ruhu, mesleki gurur ya da sevilen bir generale duyulan güven gibi bağlarla birleşmişlerdi. Bu nedenle İsviçreliler daha önce hiç karşılaşmadıkları kadar yüksek askeri değere sahip birliklerle karşı karşıya kaldılar.

Konfederasyonlara karşı ilk deneme İmparator Maximilian'ın Almanya'da, İsviçrelilere benzer bir şekilde hareket etmek üzere eğitilmiş mızrakçı ve baltalı mızrakçı askerlerden oluşan birlikler kurmasıydı. 'Landsknecht'ler, yani ülke hizmetkârları kısa süre içinde , birçok kanlı sahada cesurca karşılaştıkları İsviçrelilerden sonra ikinci bir ün kazandılar. Aralarındaki çatışmalar askeri olduğu kadar ulusal rekabet nedeniyle de inatçı bir hal almıştı:

Konfederasyonlar herhangi bir birliğin kendilerine özgü taktiklerle karşılarına çıkmaya cüret etmesine öfkelenirken, Almanlar da cesaret konusunda Alpli soydaşlarından aşağı kalmadıklarını göstermeye kararlıydılar. Bu nedenle çarpışan birliklerin yarattığı şok muazzamdı. İki parlak mızrak hattı kesişiyor ve öndeki saflar arkadan gelen karşı konulmaz baskıyla birbirlerinin silahlarına doğru itiliyordu. Çoğu zaman her falanksın ön saflarının tamamı ilk saldırıda düşüyor, ama yoldaşları savaşa devam etmek için cesetlerin üzerinden ileri atılıyordu[96]. Kitleler bir süre 'birbirlerini itip kaktıktan' sonra düzenleri karışır ve mızrakları birbirine kenetlenirdi: işte o zaman baltalı mızrakçı askerlerin harekete geçme zamanı geliyordu[97]. Geçmeleri için kollar açılıyor ya da arkadan dolanıp kendilerini çatışmanın içine atıyorlardı. Bu, çatışmanın en ölümcül aşamasıydı: savaşçılar birbirlerini korkunç bir hızla katlediyorlardı.

Ağır silahları saldırıyı karşılamaya ya da savuşturmaya müsait değildi ve bu silahlar neredeyse her zaman ölümcül yaralar açıyordu. Hedefini şaşıran ya da düşen bir yoldaşını ezen, ya da savaştan kaçan herkes lanetliydi. İnsaf edilmiyor ve merhamet gösterilmiyordu. . Elbette bu korkunç yakın çarpışmalar uzun süreli olamazdı; taraflardan biri çok geçmeden geri çekiliyor ve ağır zarar görüyordu. İsviçreliler onları Novara'da bozguna uğrattığında, Landsknecht'ler güçlerinin yarısını böyle bir mücadelede kaybetmişlerdi. Bununla birlikte Konfederasyonlar, zafer kazansalar da, askeri üstünlüklerinin giderek azaldığını gördüler: artık düşmanı tek bir kontrolsüz saldırıyla sahadan süpüremiyorlardı, ama kendi silahlarını onlara karşı çevirmeye hazır ve geri çekilmeleri için şiddetli baskı yapılması gereken birliklerle karşılaşıyorlardı. Yenilgilerine rağmen Landsknecht'ler sahayı ellerinde tuttular ve sonunda İsviçreliler Bicocca'nın ölümcül siperlerinden

dağınık vaziyette geri çekildiklerinde intikamlarını almış oldular.

Ancak Almanlardan bile daha zorlu bir düşman vardı ve bu düşman biraz daha geç bir tarihte sahneye çıkacaktı. Gonsalvo de Cordova'nın İspanyol piyadeleri, askeri dünyaya eski Roma taktiklerinin gücünü bir kez daha gösterdiler. Eski lejyon askerleri gibi kısa saplı kılıç ve kalkanları, çelik miğferleri, göğüs ve sırt zırhları vardı. Yani savunma zırhları, karşılaşmak üzere oldukları İsviçrelilerden çok daha güçlüydü. Mızrakçılar ile kılıç kullananlar 1502'de Barletta surlarının altında ilk kez karşılaştıklarında, Pydna ve Cynoscephalae savaşlarındaki strateji sorunu bir kez daha çözüldü. Makedonyalı Philip'inki kadar sağlam ve etkili bir falanks, taktikleri Aemilius Paullus'un lejyonerlerine benzeyen birlikler tarafından karşılandı. O zaman, daha önceki çağlarda olduğu gibi, daha kısa silah kullananlar üstün gelmişti. "Çarpışmaya başladıklarında, İsviçreliler önce mızraklarıyla düşmanlarına şiddetle saldırdılar ve saflarını açtılar; ama İspanyollar, siperlerinin altında, kılıçlarıyla üzerlerine çevik bir şekilde atıldılar ve öylesine öfkeyle saldırdılar ki, İsviçrelileri büyük bir katliama uğrattılar ve tam bir zafer kazandılar[98]. Aslında mağlup olan İsviçreliler, Sempach'ta Avusturyalılara uyguladıkları muameleyi İspanyollardan görmüşlerdi.

Söz konusu silahlar ister mızrak ve baltalı mızrak, ister piyade mızrağı ve kılıç olsun, uzun silahı taşıyan kişi rakibi ona yaklaştığında çaresiz kalır. Bir Makedon ya da İsviçre falanksında bir gedik açıldığı anda, mızraklarının uzun oluşu onları mahvederdi. Mızrakları atmaktan başka yapacak bir şey yoktu ve ardından gelen çarpışmada, yalnızca kılıç kullanan ve savunma zırhı olmayan birlikler, kılıçla olduğu kadar kalkanla da donatılmış ve daha eksiksiz bir zırhla korunan adamlara saldırmak konusunda

umutsuz bir dezavantaja sahipti.[99] Yalnızca kılıç ve mızrak arasındaki bir düellonun sonucu ne olursa olsun, kılıç ustasının teçhizatına hafif bir kalkan eklendiğinde, üstünlüğü hemen elde edeceği kesindir. Kalkan, mızrak ucunu kenara itmeye yarar ve ardından saplama silahı, yani kılıç görevi tamamlar. Bu nedenle, İspanyol ve İsviçreli piyadeler karşılaştığında, ilkinin neredeyse her durumda başarı kazanması doğaldı. Ancak mızrakların güçsüzlüğü, talihin İspanya'dan yana olmadığı bir savaşta en çarpıcı şekilde ortaya çıktı. Ravenna savaşında Gaston de Foix, Don Ramon de Cardona'yı siperlerden çıkarmayı başarmıştı ve zaferin meyvelerini güçlü bir takip ile toplamaya çalışıyordu. Gaston, iyi bir düzen içinde geri çekilmekte olan İspanyol piyadelerinin önünü kesmek için, o sırada Fransız bayrağı altında yardımcı olarak görev yapan Jacob Empser'in mızraklı askerlerini ileri gönderdi.

Bunun üzerine bu birlikler geri çekilen kola saldırdı ve ilerlemelerini durdurmaya çalıştı. Ancak İspanyollar hemen geri döndüler ve öfkeyle Almanların üzerine atıldılar, 'mızraklara saldırdılar, ya da kendilerini yere atıp mızrakların altından kayarak düşmanın bacaklarının arasına daldılar' -bu manevra bize Sudanlı Arapların El Teb'deki davranışlarını hatırlatıyor. Bu şekilde rakiplerine yaklaşmayı başardılar ve 'kılıçlarını öyle iyi kullandılar ki, Fransız atları imdatlarına yetişmeseydi, bir Alman bile kaçamayacaktı[100]. Bu savaş, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde kılıç ve kalkanın mızrağı alt edebildiğinin kanıtlandığı daha pek çok savaşın tipik bir örneğiydi. Dolayısıyla, bu gerçekler karşısında, İspanyol piyadeleri sonunda kendilerine özgü taktiklerini bir kenara bırakırken, neden İsviçre silahının kullanılmaya devam ettiği sorulabilir. Bu sorunun yanıtı, kılıcın bir süvari hücumunu püskürtmek için uygun olmadığı, mızrakların ise 17. yüzyılın so-

nunda süngünün icadına kadar bu amaçla kullanılmaya devam ettiği düşüncesindedir. Machiavelli, Roma antik dönemindeki çalışmalarından dolayı, eski lejyon günlerini geri getirmiş gibi görünen İspanyol sisteminin en sadık hayranıydı.

Yine de o bile, her fırsatta küçümsemeye hazır olduğu bir silah olan mızrağın, 'Savaş Sanatına hazırladığı ideal orduların önemli bir kısmı tarafından muhafaza edilmesi gerektiğini kabul etti. Bir süvari hücumuna karşı koyabilecek başka bir silah düşünemiyordu ve bu nedenle mızraklı askerleri 'velites' ve 'buckler-men' ile birleştirmek zorunda kaldı.

Mühendislik ve topçuluk sanatlarının hızla gelişmesi, İsviçre üstünlüğüne ağır bir darbe daha indirdi. Rönesans döneminin çok yönlü enerjisi, profesyonel askeri nadiren de olsa bir bilgin haline getirdi ve onu eskilerin bilimini modern savaşın gerekliliklerine uyarlamaya yöneltti. O dönemde çok saygı duyulan yazarlar olan Vegetius Hyginus ya da Vitruvius'un en üstünkörü çalışması bile Roma müstahkem mevkilerinin gücünü göstermeye yeter. Buna bağlı olarak askeri kamp kurma sanatı yeniden canlandı ve her orduya öncü birlikleri eklendi. Sadece kalıcı mevziler değil, birkaç günlüğüne tutulacak kamplar kurmak da yaygınlaştı. Elverişli yerlerden yararlanıldı ve sahada kendini yetersiz hisseden ordunun korunması için topçu mevzileriyle birlikte az çok güçlü hatlar inşa edildi. İtalyan savaşlarının en büyük muharebelerinden birçoğu bu tür mevzilerde ve çevresinde yapılmıştır; Ravenna, Bicocca ve Pavia bunun bariz örnekleridir. Daha sık olarak da bir general tüm güçlerini müstahkem bir kente yığar ve burayı istihkâmlar ve tabyalarla donatır, böylece burası sadece bir kale olmaktan çok bir ordugâha benzerdi. Savaşta böyle bir aşama İsviçreliler için çok dezavantajlıydı: eğer onlara bu tür engellere nasıl yaklaşacaklarını öğreten sanatı ihmal ederlerse, en

gözükara cesaret bile, insanları taş duvarların üzerinden ya da su dolu hendeklerden geçiremezdi.

Konfederasyonlar ilk zamanlarında güçlü yerlere saldırma konusunda fazla beceri gösterememişlerdi; fakat artık düşman mevzileri açık arazide olduğu kadar sık sık savunma arkasında da olunca, taktiklerini değişen koşullara uydurmayı reddettiler. 1507'de Cenova'nın dış istihkâmlarına yapılan saldırıda olduğu gibi, bazen sadece saldırılarının şiddetiyle düşmanı yenmeyi başardılar. Ancak daha sık olarak, yeterli sayıda sabit birlik tarafından tutulan hatlara karşı apar topar yapılan saldırıları felaketler izledi. Bunun en çarpıcı örneği 1522'de İsviçreli birlikler düşmanı Bicocca'daki müstahkem mevkiden çıkarmaya çalıştığında görülmüştü. İspanyol arkebüzcülerin (tüfek) şiddetli ateşi altında, emperyalistlerin ana mevzilerini örten birkaç çit ve su basmış siperden geçtiler. Ancak, Frundsberg'in landknecht'lerinin sıralandığı son hendek ve kıyıya geldiklerinde, geçemeyecekleri bir engelle karşılaştılar. Ön saflar, derin hendeğe atlayarak, ilerideki yamacı tırmanmaya çalıştılar; ama bu girişimde bulunan her asker, sıralı saflarında daha yüksek bir seviyede duran Almanların mızrak darbelerinin altında kaldı ve durmak bilmeyen hücumları büyük bir kararlılıkla geri püskürttü. İsviçreliler umutsuz girişimlerinden vazgeçmeden önce hendeğe 3000 ceset bırakıldı; bu öyle bir saldırıydı ki, yersiz bir cesaretle 1758'de Ticonderoga'ya yapılan İngiliz saldırısına rakip oldu.

16. yüzyılın başlarındaki gelişmiş toplar Konfederasyon'a daha da fazla zarar verdi. Tüm düzenler arasında falanks en kolay nişan alınabilen ve kendisine isabet eden her top güllesinden en çok zarar gören düzendi. Sıra sıra dizilmiş saflarını delip geçen tek bir top mermisi 20 adamı etkisiz hale getirebilirdi ama İsviçreliler öldürücü ateşlerine rağmen doğrudan bataryaların

önüne koşmakta ve onlara saldırmakta ısrar ettiler. 15.yüzyılda, o günün hantal toplarının düşmanın menzile girdiği an ile namlularına ulaştığı an arasında tek bir atıştan fazlasını nadiren yapabildiği zamanlarda, bu tür bir davranış haklı görülebilirdi. Ancak Pietro Navarro ve Alphonso D'Este gibi bilimsel topçular, topun hareket kabiliyetini ve ateş hızını artırarak savaşlarda gerçek bir güç haline getirdiler. Yine de Konfederasyonlar, 40 yıl içinde dört-beş kat daha riskli hale gelen cephe saldırısını kullanmaya devam ettiler. Bu tür taktiklerin pervasızlığı konusunda onlara Marignano'da korkunç bir ders verildi; burada Fransız jandarmasının yiğitliğine rağmen, savaşı gerçekten kazanan topçular oldu.

Francis'in danışmanlarının orada uyguladığı sistem, topçular önden üzerlerine oynarken, İsviçre kanatlarına süvari hücumları düzenlemekti. Süvarilerin hücumları falanksı yarmayı asla başaramasa da, onu durmaya ve 'kirpi oluşturmaya' zorladı. Silah altındaki askerler yaklaşık 500 kişilik gruplar halinde hücuma geçtiler ve birincisi bozguna uğradığında diğeri savaşa devam etti. Kral annesine, 'Bu şekilde otuzdan fazla güzel hücum yapıldı ve gelecekte hiç kimse süvarilerin zırhlı tavşanlardan daha fazla işe yaramadığını söyleyemeyecek,' diye yazdı. Elbette bu saldırılar kendi başlarına sonuçsuz kalacaktı; savaşın sonucunu belirleyen şey, İsviçrelilerin ilerleyişini kontrol etmeleri ve onları topçu ateşi altında durmak zorunda bırakmalarıydı[101]. Sonunda birlikler o kadar ağır bir yenilgiye uğramışlardı ki, ilerlemekten vazgeçtiler ve bozulmadan ama yarı yarıya küçülmüş olarak, iyi bir düzen içinde geri çekildiler.

Konfederasyonların askeri üstünlüğünün gerilemesinin nedenleri arasında sonuncu ve önemli bir etken, disiplinlerinin sürekli olarak bozulmasıydı. Diğer uluslarda komutanlar savaş

sanatının giderek daha fazla ustası haline gelirken, İsviçreliler kendi askerlerinin kölesi haline geliyorlardı. Yetkilerinin bölünmüş olması stratejik becerilerin gelişmesine her zaman zarar vermişti ama artık taktik düzenlemeleri bile imkânsız hale getirmeye başlamıştı. Ordu kendisini askeri disiplin altında bir organ olarak değil, işleri idare etme hakkına sahip bir topluluk olarak görüyordu. Saldırılarının yenilmezliğine duydukları kör bir güvenle, kendilerine gereksiz gelen emirlere uymadılar. Bazı durumlarda, dönmeleri gereken bir mevzinin önünden saldırıya geçtiler; bazılarında ise savaşmadan önce diğer tümenlerin gelmesini beklemeleri emredildiği halde çatışmaya başladılar. İşler iyi gitmediğinde, liderlerine görünüşte bile itaat etmeyi reddediyorlardı. Bicocca savaşından önce sesler yükselmişti: 'Subaylar, emekliler, çift maaşlılar nerede? Öne çıksınlar ve paralarını bir kez olsun adil bir şekilde kazansınlar: bugün hepsi ön saflarda savaşacak.' Bu talebin küstah üslubundan daha da şaşırtıcı olan şey, dikkate alınmış olmasıydı.

Komutanlar ve yüzbaşılar öne çıkarak öndeki kolun başını oluşturdular; içlerinden pek azı savaştan sağ çıkabildi ve öncü birliklerin lideri Unterwaldenli Winkelried, Frundsberg'in landknecht'lerinin mızrakları altında kalan ilk kişi oldu. Emirleri askerlerin verdiği ve subayların uyguladığı bir ordudan ne beklenebilirdi ki? Kaba kuvvet ve pervasızca bir cesaret İsviçreliler tarafından kullanılan tek niteliklerdi, karşılarında ise yeni savaş ekolünün bilimsel generalleri vardı. Sonuç beklenildiği gibi oldu: Avrupa'nın hayranlığını kazanmış olan mızrak taktikleri, kalıplaşmış oldukları için terk edildi ve İsviçreliler dünyanın en zorlu piyadeleri olarak elde ettikleri gururlu konumlarını kaybettiler.

VI. BÖLÜM

İNGİLİZLER VE İNGİLİZ DÜŞMANLARI. M.S. 1272-1485.

[I. Edward'ın tahta çıkışından Gül Savaşları'nın sonuna kadar]

14. ve 15. yüzyıllarda İngiliz ordularının başarılarının anahtarı olduğu kadar uzun yay kullanımıyken, İsviçrelilerin başarılarının anahtarı da mızrak kullanımı olmuştur. İki silahın özellikleri ve kullanımlarının yol açtığı ulusal taktikler ne kadar farklı olursa olsun, her ikisi de feodal rejimin zırhlı atlılarının savaştaki üstünlüğünü sona erdirmek için kullanılmışlardır. Okçuluklarını bu kadar iyi kullanan komutanların, hareketlerinin sonuçlarına dair hiçbir fikre sahip olmamaları, dönemin askeri tarihinin merak uyandıran bir konusudur. Kara Prens Edward ve babası kendilerini şövalyelerin incisi olarak görüyorlardı, oysa uyguladıkları taktiklerin şövalye tarzı savaşı imkânsız kılacak kadar ileri gittiğini fark etselerdi dehşete düşerlerdi. Ancak durum böyleydi: Bir taraf, rakiplerinin bir mızrağı kıracak kadar yaklaşmasını engelleyebilecek yardımcıları sahaya sürmekte ısrar ederse, büyük bir mızrak dövüşünü andıran bu mantıksız savaş türü devam edemezdi. Ancak o anki ihtiyaçlar, İngiliz komutanların bu tür dü-

şüncelere kapılmasını engelledi; ellerindeki malzemeyi en iyi şekilde kullandılar ve böylece düşmanı yenebildildiler.

13. yüzyılın son çeyreğine kadar uzun yay, İngiltere'nin ulusal silahı değildi. Norman ve Angevin krallarının ordularında gerçekten de okçular bulunuyordu, ancak bunlar savaş düzeninin ne en kalabalık ne de en etkili kısmını oluşturuyordu. Manş Denizi'nin bu tarafında, tıpkı ötesinde olduğu gibi, zırhlı atlıların üstünlüğü hâlâ tartışılmazdı. Uzun yayın kullanılmaya başlamasını Normanlara atfeden teorinin kanıtlanmasının zor olması gerçekten de dikkate değerdir. Bayeux Tapestry'ye güvenecek olursak -ki diğer konularda doğruluğu tüm çağdaş kanıtlarla tamamen doğrulanmıştır- William'ın okçularının silahı, İngiltere'de zaten bilinen ve Senlac[102] savaşında birkaç İngiliz tarafından kullanılan silahlardan hiçbir şekilde farklı değildi. Bu, kulağa değil göğse doğru çekilen kısa yaydır. Sonraki yüzyılda zaman zaman adı geçen okçular, örneğin Standart Savaşı'nda bulunanlar, ulusal gücün çok önemli bir parçasını oluşturmuyor gibi görünmektedir. 1181 tarihli 'Assize of Arms' yasasında silahtan hiç bahsedilmemesi, silaha önem verilmediğinin en büyük göstergesidir. Bu nedenle, II. Henry döneminde yayın İngiliz toplumunun herhangi bir sınıfının uygun silahı olmadığı sonucuna varabiliriz.

Benzer bir çıkarıma Aslan Yürekli Richard'ın arbalete düşkün olmasından da ulaşılabilir: eğer 14. yüzyılın görkemli uzun yayından haberdar olsaydı, bu silahı yeni ve üstün bir silah olarak tanıtmış olması imkânsızdır. Yayın atış hızında arbalete göre her zaman bir avantaja sahip olması gerektiği açıktır; bu nedenle Richard tarafından ikincisinin menzil ve delme gücü açısından üstün olduğu düşünülmüş olmalıdır. Ama Yüz Yıl Savaşları'nda, eğitimli okçuların bu iki noktada da arbaletçileri yenebildiği kesin olarak kanıtlanmıştır. Bu nedenle, arbaletin yerini alan silahın

Sakson döneminden beri sürekli kullanılan eski kısa yay olduğu sonucuna varmak mantıklıdır.

Ne olursa olsun, Richard ve John'un hükümdarlıkları sırasında da arbaletçiler, hafif birlikler arasında ilk sırada yer almaya devam etti. Richard onlar için uzun kalkanın önemli bir rol oynadığı bir taktik sistemi tasarladı. John ise İngiltere'nin başına bela olan paralı asker çeteleri arasından çok sayıda atlı ve yaya arbaletçiyi orduya almıştı. Görünüşe göre Baronlar, John ile olan mücadelelerinde, Fawkes de Breauté ve arkadaşlarının okçularına karşı koyacak yeterli sayıda silahlı piyadeye sahip olmamanın acısını çekmişti. Uzun yayın kullanılmaya başladığı III. Henry döneminde bile, arbalet hâlâ daha etkili bir silah olarak kabul ediliyordu. 1242 Taillebourg savaşında, bu silahla donanmış 700 kişilik bir birlik İngiliz piyadelerinin en seçkin birliği kabul edildi.

Uzun yayın gerçek kökeninin izini sürmek kolay değildir: Güney Galler'den alındığı düşünülmektedir ki, Gallilerin M.S. 1150[103] gibi erken bir tarihte bu silahı kullandıkları kesindir. Ancak uzun yayın, 13. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'nin batı eyaletlerinden çok kuzey eyaletlerinde daha fazla revaçta olduğu ileri sürülebilir. Ulusal bir silah olarak ilk kez 1252 tarihli Assize of Arms yasasıyla kabul edilmiştir; bu yasada 40 şilin değerinde arazi ya da dokuz marklık menkul mal sahibi olan herkesin kılıç, hançer, yay ve ok bulundurması istenmektedir[104]. O zamanki belgelerde sık sık çeşitli malikânelerin 'Gallere karşı bir sefer düzenlediğinde' krala bir ya da daha fazla okçu sağlama yükümlülüğünden bahsedilmektedir. İlginçtir ki, 1281 gibi geç bir tarihte bile arbaletin tercih edilmeye devam edildiği görülmektedir; arbaletçinin yevmiyesi, okçununkinden çok daha fazladır[105].

Uzun yay asıl yükselişini I. Edward'a borçludur: Bu hükümdar da torunu ve torununun torunu gibi yetenekli bir askerdi ve

savaşta yeni yöntemler geliştirebiliyordu. Galler seferlerindeki uzun deneyimi onu, Fatih William'ın Hastings'te kullandığına çok benzeyen bilimsel bir okçuluk kullanımı getirmeye yöneltti. Bu yöntemin ilk kez Orewin Köprüsü'nde Prens Llewellin'e karşı yapılan bir savaşta uygulandığı ve daha sonra Warwick Kontu tarafından 1295 yılındaki başka bir çarpışmada kopyalandığı bilgisine sahibiz. "Galliler, kontun yaklaşması üzerine, çok uzun mızraklarla kontun kuvvetlerinin karşısına dikildiler; mızraklar aniden konta ve bölüğüne doğru çevrildi, toprağa saplandı ve uçları yukarı doğru kalktı ve İngiliz süvarilerinin gücünü kırdı. Ancak Kont, silah arkadaşlarının arasına okçular yerleştirerek onlara karşı iyi bir önlem aldı, böylece mızrakçılar, bu silahlarla bozguna uğratıldı[106].

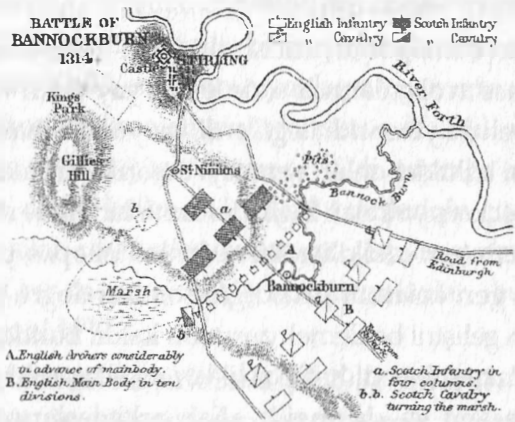
Bununla birlikte, Falkirk Savaşı (1298), süvariler tarafından uygun şekilde desteklenen okçuların başrolü oynadığı gerçek öneme sahip ilk çatışmadır. Gerçekten de bu savaşın koşulları okun gücüne öylesine çarpıcı bir şekilde tanıklık etmiştir ki, İngiliz komutanlara ders vermekten geri kalmamıştır. Wallace'ın ordusunu oluşturan Lowland İskoçları esas olarak mızraklılardan oluşuyordu; İsviçreliler gibi, birkaç metre uzunluğunda mızrakları vardı. Saflarında birkaç yüz kişilk bir süvari birliği ve çoğunlukla Ettrick ve Selkirk bölgesinden gelen belli bir oranda okçu vardı. Bir bataklığın arkasında mükemmel bir mevzi seçen Wallace, mızrakçılarını dört büyük grup halinde (ya da İskoçların deyimiyle 'schiltrons') dairesel bir biçimde, her yöne bakmaya hazır bir şekilde dizdi. Hafif birlikler bu kolların arasında bir hat oluştururken, süvariler yedekte bekliyordu. Edward atlılarıyla üç bölük halinde geldi ve okçuları da bu bölüklerin arasına yerleşti. Kont Mareşalin en öndeki İngiliz taburu bataklığa girdi, bataklığa sağlandı ve İskoçların uzun menzilli silahlarıyla ağır hasar

gördü100. Durham Piskoposu tarafından komuta edilen ikinci tümen, bu engeli fark edince, Wallace'ın konumunu değiştirmek için bataklığın yanından dolaştı. Küçük bir İskoç süvari birliği onların ilerleyişini durdurmaya çalıştıysa da, sayıca üstün oldukları için sahadan tamamen sürüldüler[107].

Ardından Piskopos'un atlıları düşman hattına arkadan saldırdı. Wallace'ın okçularında sadece kısa yay vardı ve bunu kullanmakta pek de yetenekli değillerdi, bu yüzden hafif birliklerin karşısındaki bölükler onları yenmeyi başardı. Ancak mızraklı askerlerle karşı karşıya kalan İngilizler kanlı bir darbe aldılar ve dağınık vaziyette geri çekildiler. Bu nedenle Piskopos, piyadeleri ve süvarilerin geri kalanını bataklığın sonuna doğru götürmekte olan Kral'ın gelişini beklemek zorunda kaldı. Bundan sonra Edward okçularını, (kendi hafif birlikleri uzaklaştırıldığı için) karşılık veremeyen ya da İngiliz silah arkadaşlarının yakınlığı nedeniyle hücum edemeyen İskoç birliklerinin yakınına getirdi. Ok yağmurunu kolların belirli noktalarına yoğunlaştıran kral, İskoç saflarını delik deşik etti ve ardından hızla süvarilerini gönderdi. Plan başarılı oldu, birliklerin sarsılan kısımları delindi ve mızrakların arasına dalan şövalyeler, düşmanı korkunç bir şekilde katlettiler. Bu savaştan çıkarılacak ders belliydi: Süvariler İskoç taktiklerini yenemezdi ama atlılarla desteklenen okçular gereken görevi kolayca yerine getirebilirdi.

Buna göre, sonraki 200 yıl boyunca, İngilizler ve İskoçlar her karşılaştığında Falkirk savaşının özellikleri sürekli tekrarlandı. Halidon Tepesi, Neville's Cross, Homildon, Flodden, hepsi aynı temanın çeşitlemeleriydi. Lowland piyadelerinin kararlı ama yavaş hareket eden birlikleri, İngiliz komutanın karşılarına diktiği silahşörlerle çevrili okçu hattına ulaşmak için boş bir çabayla sendeleyerek ilerlediklerinde, kendi inatçı cesaretlerinin kurbanı ol-

dular. Okçu, 'kuşağında on iki İskoç'un canını taşıdığını' söyleyerek övünebilirdi; okunu kabaran büyük mızraklı asker kitlesinin kolay hedefine fırlatması yeterliydi ve ok kesinlikle hedefi vuruyordu.

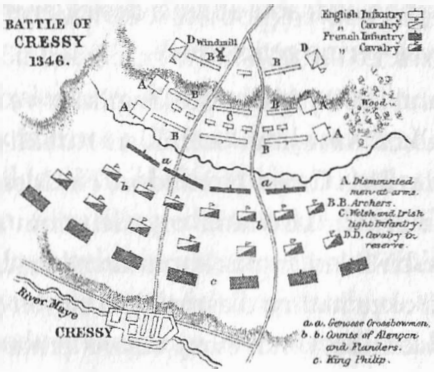
BANNOCKBURN SAVAŞI, 1314.

A. İngiliz okçuları ana ordudan oldukça ileride.

B. İngiliz ana ordusu on bölük halinde.

a. İskoç Piyadeleri dört kol.

b.b. Bataklığı dönen İskoç Süvarileri.

CRESSY SAVAŞI, 1346.

A. Atsız süvariler.

B.B. Okçular.

C. Galler ve İrlanda hafif piyadeleri.

D.D. Yedek Süvariler.

a.a. Cenevizli Arbaletçiler.

b.b. Alençon ve Flanders Kontları.

c. Kral Philip.

Aslında Bannockburn savaşı, genel kuralın dikkate değer bir istisnasını oluşturur. Ancak bu savaşın sonucunu, Falkirk taktiklerinin uygulanmaması değil, bu taktiklerin beceriksizce uygulanması belirlemiştir. Robert Bruce'un kuvvetleri, Wallace'ınkilere çok benzer bir şekilde, 40.000 mızraklı asker, belli bir oranda hafif birlik ve 1000'den az süvariden oluşuyordu. Sağ tarafları bataklık bir araziyle, sol tarafları ise İngiliz süvarilerinin hücumunu engellemek için yapılmış bir dizi küçük çukurla çevrili, çok sıkışık bir mevzide toplanmışlardı. II. Edward, Bruce'un ordusunu döndürmek için herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçındı ve 100.000 adamı 40.000 kişilik bir alana sığdırmaya çalışarak, düzeni sıklaştırdı ve manevraları imkânsız hale getirdi. Ancak en ölümcül hatası, bütün okçularını ön saflara yerleştirmesi ve onları koruyacak bir süvari birliği oluşturmamasıydı. İngiliz süvarileri daha alana tam olarak gelmeden oklar İskoç birliklerinin arasına düşmeye başlamıştı bile. Bruce hemen fırsatı değerlendirdi: küçük ordusunu derhal okçulara karşı harekete geçirdi. Onlara önden saldırmak elbette boşunaydı ama kanatları koruması gereken İngiliz birlikleri olmadığı için kanattan hücum etmek mümkündü. Bataklığın kenarından hızla geçen İskoç atlıları,

açıkta kalan hattın üzerine saldırarak onu bir uçtan bir uca etrafını sardılar ve beklenmedik saldırılarıyla korkunç bir hasara yol açtılar.

Okçular o kadar hırpalanmışlardı ki, savaşta daha fazla bir varlık gösteremediler. İlk hattının aniden bozguna uğramasına öfkelenen Edward, büyük süvari birliklerini İskoç ordusunun nispeten dar cephesine gönderdi. Düzenli kollar onları karşıladı ve kolaylıkla tekrar tekrar geri püskürttü. Sonunda silah altındaki tüm askerler çatışmaya katılmış ve İngiliz süvarilerin görkemli gücü, düşman hattının önünde çaresizce ilerleyen ve sıkışık bir arazide kısmi ve etkisiz hücumlar gerçekleştiren bir güruha dönüşmüştü. Sonunda savaşma ruhları tükendi ve Bruce'un mevzisinin arkasındaki tepede bir kamp destek grubu belirdiğinde, İskoçlara takviye kuvvetlerin geldiği söylentisi etrafa yayıldı. İngilizler zaten kazanmayı beklemiyordu ve geri çekilmek üzere harekete geçtiler. İskoç birlikleri peşlerine düşünce, yenik düşen orduyu paniğe kapıldıve hepsi bir anda dağıldı. Pek çoğu dörtnala sol taraftaki çukurlara girdi; bunlar atlarından indirilip öldürüldü ya da esir alındı. Birkaçı savaşmak için geride kaldı ve aynı kaderi paylaştı. Çoğunluk hemen İngiliz sınırına doğru yola çıktı ve köylüler tarafından yakalanıp katledilmeden Berwick ya da Carlisle'a ulaşanlar kendilerini şanslı saydılar. Bu olaydan alınacak ders, okçu birliklerinin kanatlarında bir süvari hücumunu durdurabilecek birlikler tarafından yeterince desteklenmesi gerektiğiydi. Bu ders gözardı edilmedi ve Creçy ve Maupertuis'de gereken önlemler alındı ve olumlu sonuçlar elde edildi.

İngiliz okçularının katılacağı bir sonraki seferler dizisi, Güçlü Lowland mızrakçılarından her bakımdan farklı bir düşmana yönelikti. Fransa'da, savaş sanatının geleneksel veya etkili yöntemlerine aykırı uygulamalar şövalyelik adı altında kendilerini

gizleyordu ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde olduğundan daha etkiliydi. Philip ve Valois'lı John'un ordularının gücü, kendisini dünyanın en etkili askeri gücü zanneden, fakat aslında silahlı bir güruhtan pek farklı olmayan ateşli ve disiplinsiz soylulardan oluşuyordu. Fransız soylusu, feodal toplumdaki sınıf ayrımlarını savaş alanında yeniden üreten bir sistemin, savaşçı örgütlenmenin ideal biçimini temsil ettiği düşünüyordu. Toplumsal ölçekte herhangi bir köylüden çok daha üstün olduğu için, askeri değer açısından da aynı ölçüde üstün olması gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle, sadece piyadeleri küçümsemekle kalmıyor, aynı zamanda onların savaş meydanında kendisine karşı varlık göstermesini, sınıf gururuna bir tür hakaret olarak görüyordu. Courtray kuşatmasının sonucuyla bir an için sarsılan Fransız soylularının özgüveni, Mons-en-Puelle ve Cassel'deki kanlı savaşlardan sonra yerine gelmişti.

Bu olaylarda Flandre'ın cesur ama eğitimsiz askerlerinin başına gelenlerin, Hıristiyan âleminin en savaşçı soylularıyla boy ölçüşmeye cüret eden her piyadeyi bekleyen kaderin tipik bir örneği olduğuna inanılıyordu. Kibir başarısızlığa yol açacaktı ve Fransız soylusu şimdi hiç tahmin etmediği kalitede bir piyadeyle karşılaşıyordu.

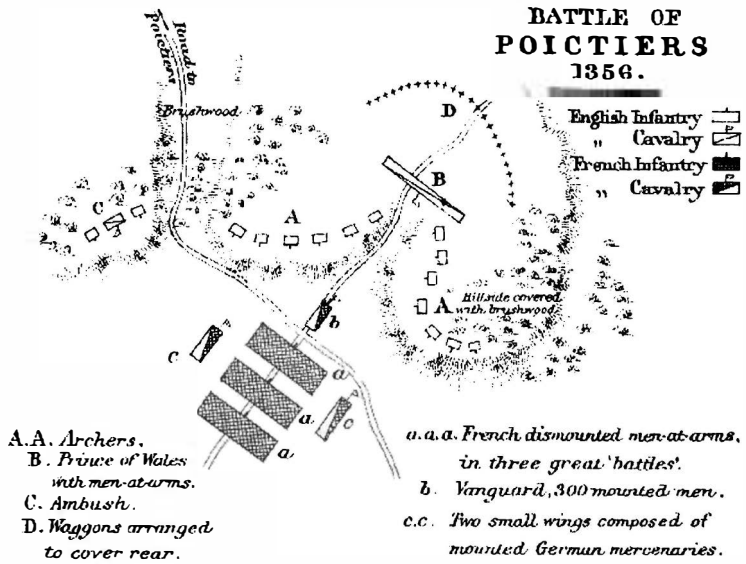
İngiliz okçular, bu küstah süvarilerle, onların paralı askerleriyle ve yanlarında savaş alanına sürükledikleri yarı silahlı zavallılara karşı savaşmak durumundaydı. Okçular neredeyse profesyonel bir askerdi, genellikle baskı altında değil, kralın asker tedariki için sözleşme yaptığı baronlardan ya da şövalyelerden biri tarafından yetiştirilen bir gönüllüydü. Sırf savaşma aşkı, macera arzusu ya da ulusal gururla askere yazılmaya yönlendirilen bu askerler, Fransız soylularını savaşlarda takip eden ruhsuz ordulara karşı büyük bir ahlaki üstünlüğe sahipti. Ancak tarihçiler bu

üstünlüğe çok fazla vurgu yapmışlardır. 14. yüzyılda İngilizlerin kazandığı zaferler, sadece savaşma hevesiyle açıklanamazdı. Rosbecque'teki Fleming'de ya da Falkirk'teki savaşlarda İskoçların kendine güveni ve saqvaşçı ruhu eksik değildi, ancak bunlar zaferi garantilemedi. Onları Creçy ya da Poictiers'de meydanın efendisi yapan şey, cesaretlerinden çok, gönüllü süvarilerin (çiftçiler) mükemmel silahları ve taktikleriydi.

Uzun yay şu ana kadar sadece saldırı savaşında ve süvari bakımından İngiliz ordusundan daha zayıf düşmanlara karşı kullanılmıştı. Ancak III. Edward istila ordusunu Fransa'ya sürdüğünde savaş koşulları tamamen değişti. Fransızlar atlı asker sayısı bakımından her zaman üstündü ve okçu taktiklerinin savunmaya uyarlanması gerekiyordu: Süvarilerin saldırı kolunun, piyadelerin sabit duran taburu kadar iyi bir hedef oluşturduğunu yakında anlayacaktı. Gerçekten de bir süvari birliği için okların uçuşmasından daha yıkıcı bir şey olamazdı: Ok saldırısı sadece süvarileri yere sermekle kalmaz, aynı zamanda yaralı atların şahlanıp debelenerek büyük bir kargaşa yaratmasına neden olur, bu da saldırının hızını kesmede son derece etkili olurdu. Mesafe kısaldıkça ve menzil kolaylaştıkça, yaralı atların ve askerlerin sayısı da yükseliyordu: düzensizlik arttı, hız kesilmeye devam etti ve sonunda bölüğün geçemeyeceği bir sınıra ulaşıldı. Uzun yaylılardan oluşan bir hattı yalnızca önden saldırarak zorlamak, süvariler için kare düzende bir orduyu yenmekten daha zor bir görevdi. Ancak bu, Avrupa'nın 1346 yılında henüz öğrenmediği bir gerçekti.

Destek birlikleriyle kuşatılmış okçuların süvari saldırısına karşılık vermesi tekniği ilk kez III. Edward tarafından Creçy'de uygulanmıştır. Savaşmaya karar verdiğinde, bir tepenin hafif eğimli yamacında, yanları ormanlar ve hattın önü boyunca uzanan

küçük bir dere tarafından korunan mükemmel bir mevzi seçti. Ortaçağ'ın eski alışkanlıklarına uygun olarak ordu üç 'tabur' şeklinde düzenlenmişti; bunlardan en önde geleni Galler Prensi, ikincisi Northampton Kontu ve üçüncüsü de Kral'ın kendisi tarafından komuta ediliyordu. Savaşın büyük kısmının geçeceği öndeki 'taburda' 2000 okçu, okçuların kanatlarına yönelen süvari hücumlarını karşılamak üzere önlerinde mızraklarıyla sağlam bir falanks halinde duran 800 atsız silahşörden oluşan iki tabur tarafından kuşatılmıştı. İkinci hat da benzer bir düzende oluşturulurken, ikisi arasında ciritler ve uzun bıçaklarla silahlanmış 1000 Galli ve Cornish hafif piyadeleri sıralanmıştı. Tepenin zirvesinde 2000 okçu ve 700 atlıdan oluşan yedek birlik yer alıyordu.

POICTIERS SAVAŞI, 1356.

A.A. Okçular.

B. Galler Prensi ve askerleri.

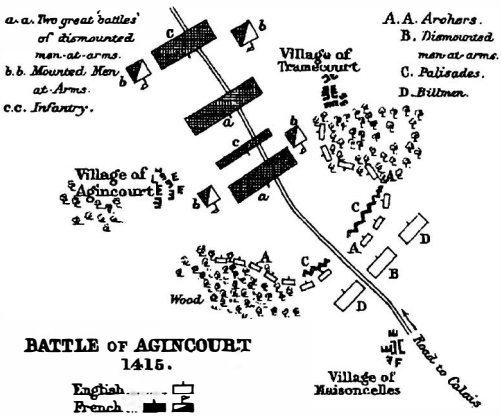
C. Pusu.

D. Arkayı korumak için düzenlenmiş yük arabaları.

a.a.a. Üç büyük 'taburda' Fransız atsız askerleri.

b. Öncü birlik, 300 atlı adam.

c.c. Atlı Alman paralı askerlerden oluşan iki küçük kanat.

AGINCOURT SAVAŞI, 1415.

A.A. Okçular.

B. Atlarından inmiş olan askerler.

C. Siper kazıkları

D. Uzun mızraklı piyadeler.

a.a. Atlarından inmiş olan askerlerin bulunduğu iki tabur

b.b. Atlı Askerler.

c.c. Piyadeler

Fransız ordusu savaşı, komutanın planladığı tarihten bir gün önce başlatmıştı, bu da ordunun ne kadar disiplinsiz olduğunun bir göstergesiydi. İngilizlerin durumunu gözlemleyen Philip ve komutanları, birlikler şafaktan beri yürüdüğü için çatışmayı ertesi sabaha ertelemeye karar vermişlerdi. Ancak durma emri öncü birliğe ulaştığında, kolun başındaki soylular, arkadaki birliklerden bazılarının hâlâ ilerlediğini görebildikleri için[105] savaşı başlatma onurundan mahrum kalacaklarını düşündüler. Bu nedenle ilerlemeye devam ettiler ve ana ordu onları takip etmekte ısrar edince, tüm ordu İngiliz mevzilerine o kadar yaklaştı ki, savaş kaçınılmaz hale geldi. O günün koşulları sık sık anlatıldı: arbaletlerini kurmak için zaman kaybeden ve canlarından olan çok sayıda Cenevizli askerin talihsizliğini anlatmaya gerek yoktur. Süvarilerin okçu hattının ön tarafına yaptıkları sonuçsuz hücumlar, nihayetinde sonsuz bir katliama yol açtı; savaş alanı insan ve at cesetleriyle doldu ve ilerlemek imkânsız hale geldi. Saldırı sadece kanatlarda devam etti, ama Flandre ve Alençon kontları okçuların kanatlarına saldıran atsız süvarilerin üstüne yürüyünce, ilerlemeleri sona erdi.

Kırmayı başaramadıkları mızrak hattının önüne düştüler ve merkezdeki yoldaşlarından daha iyi durumda değillerdi. Akşam olduğunda Fransızlar dağınık halde geri çekildi ve tüm orduları dağıldı. İngilizler mevzilerinden bir adım bile kıpırdamadan savaşı kazanmışlardı: düşman öldürülmek için gelmişti. Ordunun üçte birinden fazlası İngiliz hattının önünde ölü yatıyordu ve bunların çok daha büyük bir kısmı okçuların oklarıyla ölmüştü.

Creçy savaşında okçunun, kanatlardan yeterince desteklendiğinde, süvarilerin en kararlı hücumlarını bile püskürtebileceği kanıtlanmıştı. Ancak Fransızların bu olaydan çıkardığı ders farklıydı. Sınıf gururlarının acımasızlığıyla, zaferi sadece köylülerin

silahlarına atfetmek istemedikleri için, bunun atsız şövalyelerden oluşan falanksın istikrarından kaynaklandığı sonucuna vardılar.

Bunu göz önünde bulunduran Kral John, Poictiers savaşında Kral Edward'ın başarılı yöntemini taklit etmeye karar verdi. İki kolordu hariç tüm süvarilerine mızraklarını kısaltmalarını, mahmuzlarını çıkarmalarını ve atlarını arkaya göndermelerini emretti. Saldırı ve savunma koşullarının kesinlikle farklı olduğunu gözlemlemeyi başaramamıştı. Belirli bir yere kök salmayı amaçlayan birlikler, güçlü bir mevziye saldırmak için gereken taktiklerin tam tersini benimserler. Edward'ın Creçy'deki kanatlarını korumak için iyi seçilmiş olan bu araç, Maupertuis tepesine saldırmak için bir araç olarak benimsendiğinde gülünç oluyordu. Kralın hedeflemesi gereken nitelik istikrar değil, güçlü bir darbe olmalıydı. Gerçekten de hiçbir şey John'un gün boyunca sergilediği davranıştan daha vahim olamazdı. Savaş çok gereksizdi, çünkü Kara Prens bir haftadan kısa bir süre içinde aç bırakılarak teslim alınabilirdi. Bununla birlikte, eğer bir savaş olacaksa, tüm Fransız ordusunu devasa bir hat haline getirmek - kolordular ilk ve en dar hattın arkasında toplanmıştı - ve İngiliz cephesinin en güçlü noktasına göndermek kesinlikle delilikti. Ancak kralın benimsemeye karar verdiği plan buydu. Maupertuis platosuna tek giriş yolu, İngiliz okçularının yüzlerce askerle mevzilendiği yerden geçiyordu.

John 300 atlıdan oluşan öncü birliğini bu açıklıktan geçirirken, kuvvetlerinin geri kalanı olan üç büyük atsız süvari birliği de hemen arkasından geliyordu. Okçuların ilerleyen birliklerin büyük bir kısmını vurduğunu ve hayatta kalanları arkalarındaki ilk 'tabura' doğru geri yolladığını söylemeye gerek yok. Bu birliğin düzeni hemen bozuldu ve okçular dikkatlerini bu birliğin safları üzerinde yoğunlaştırmaya başlayınca düzensizlik daha da

arttı. Daha yakın mesafeden bir darbe bile almamış olan Fransızlar ok yağmuru altında kalmış ve moralleri bozulmaya başlamıştı. Fırsatı değerlendiren Prens hemen yayladan aşağı indi ve bütün askerleriyle saldırıya geçti. Aynı anda sol taraftaki bir ormana yerleştirdiği 600 kişilik küçük bir pusu Fransız kanadında belirdi. Bu, Kral John'un adamları için çok fazlaydı: daha fazla dayanamadılar ve yaklaşık üçte ikisi alanı terk etti. İkinci 'taburda' bir Alman kolordusu ve hükümdarın hemen etrafındaki birlikler, ordunun kayda değer bir direniş gösteren tek kısımlarıydı. Ancak[107] İngilizler bu birlikleri kuşatmayı başardılar ve dağılıncaya kadar ok ve mızraklarla saldırdılar. Ardından John, oğlu Philip ve yanında kalan soylular teslim olmak zorunda kaldılar.

Bu, seçtiği mevzinin mükemmelliği ve okçuluğunu akıllıca kullanarak zaferi garantileyen Prens için muhteşem bir taktik zaferdi. John'un İngiliz ordusuna saldırmak için bulduğu yeni yöntem, selefinin Creçy'deki feodal şövalyelerinin bozguna uğramasından çok daha büyük bir rezaletle başarısızlığa uğramıştı. Poictiers savaşının sonucu Fransızları o kadar etkiledi ki, savaşın devamı boyunca işgalcilerle meydan muharebesinde karşılaşmak için başka bir girişimde bulunulmadı. Eski askeri sistemlerine indirilen bu darbe karşısında şaşkına dönen Fransız soyluları, meydan savaşlarından vazgeçip suratlarını asarak şatolarına kapandılar ve operasyonlarını küçük kuşatmalar ve akınlarla sınırlamaya karar verdiler. İngilizler, Lancaster Kontu'nun 1373'te yaptığı gibi, ülkenin enine ve boyuna yürüyebilirlerdi ama artık rakiplerini savaşa çekemezlerdi. İşgalcilerin saldıracak zamanı olmadığı duvarların arkasına siper alan Fransızlar, düşmanın ıssız bir ülkede zorlu yürüyüşler yaparak gücünü boşa harcamasına sebep oldu. Bu savaş biçimi, şövalyeliğin tüm kurallarına -

iyi şövalyenin her meydan okumayı kabul etmesini emreden- aykırı ve genel olarak zamanın gerekliliklerine de uygundu. V. Charles ve Du Guesclin'in taktikleri Kral John'un kaybettiklerini geri kazandırdı.

İngilizler, savaşın artık büyük kahramanlıklar sergilemek için bir araç değil, sürekli kan ve para akıtan ve artık düşmanın kaynaklarından beslenmeyen monoton ve şerefsiz bir işgal olduğunu gördüler.

Du Guesclin'in seferlerine turnuva geleneklerinden alınmış özlü sözler değil, sağduyu rehberlik etmiştir. Sahaya macera ruhuyla değil, görev ruhuyla çıktı. Amacı İngilizleri Fransa'dan çıkarmak ve tedirgin etmekti, bu amaca gösterişli kahramanlıklarla mı yoksa göze batmayan sıkı bir çalışmayla mı[108] ulaşılacağı umurunda değildi. Gerekirse savaşacaktı ama amacına saldırıyla olduğu kadar ustalıkla da ulaşmaya hazırdı. Açık saldırılar yerine gece ani saldırılar düzenlemek, pusular kurmak ve her türden strateji onun tercihiydi. 'Paralı askerler' tarafından sürekli adam tedariki sağlandığından, kuvvetlerinin herhangi bir yararlık göstermeden yapmadan yok olacağı korkusuyla bir çatışmayı tehlikeye atmak zorunda kalmadı. Bu durum onu, feodalizmin geçici ordularına komuta eden pek çok general için ölümcül olan baskın yapma zorunluluğundan kurtardı. İngilizler, düşmanı yıpratmak ve moralini düşürmek amacıyla yapılan uzun süreli, düşük yoğunluklu saldırılar yerine, büyük savaşlar kazanmaya daha uygundu. Onların uzmanlık alanı strateji kurmaktı ve ardı ardına gelen küçük kuşatmalar ve utanç verici geri çekilmeler, Manş Denizi'nin ötesinde yabancı bir egemenliği zorla elde tutmaya yönelik kötü niyetli girişimlerine son verdi.

Ancak Du Guesclin sadece Fransız soylularının sahada yeniden ortaya çıkmasının önünü açmıştı. Paralı askerler ülkeyi ye-

niden fethederken onlar şatolarına kapanmış, görünüşe göre hatalarından ders çıkarmamışlardı[109]. İngilizler artık bir tehdit unsuru olmadığından, hemen eski şövalyelik ideallerine dayanan batıl inançlarına geri döndüler. Yüzyılın son yılları da ilk yıllara benziyordu: Cassel'de olanlar Rosbecque'te tekrarlandıysa da, feodalizmin yeniden canlanan taktikleri cezasız kalmayacaktı ve Nicopolis, Courtray'in daha büyük bir felaket olmuştu. Güçsüz bir kralın hükümdarlığı sırasında 30 yıl süren anarşi, zamanın savaşlarının gerici ve bilim dışı eğilimini besledi ve Fransa'yı yeni bir dizi İngiliz istilası için uygun bir av haline getirdi.

Eğer daha sonraki seferler V. Henry'nin stratejik kombinasyonların ustası olduğunu kanıtlamamış olsaydı, Agincourt'a yürüyüşünün aceleci ve haksız bir girişim olduğunu söyleyebilirdik. Bununla birlikte, haberleşmeyi kesip ve kendini Picardy'ye atmadan önce düşmanlarını tartmışve zayıf noktalarını görmüş olması muhtemeldir.109 6 ve 24 Ekim arasındaki hareketlerinin hızı, Ortaçağ komutanları arasında çok nadir görülen zamanın değerini takdir ettiğini gösterirken, yürüyüşteki kollarının mükemmel organizasyonu, ayrıntıları önemsediğini göstermektedir[110]. Fransızlar Pol yakınlarında Henry'nin ilerlemesini, 15.000'i soylu süvariden oluşan 60.000 kişilik büyük bir feodal orduyla engellediler. Kral, Creçy ve Maupertuis'deki iki Edwards gibi, kuvvetlerinin yetersizliğine rağmen savunma savaşı yapmaya karar verdi. Yanında üçte ikisi okçu olan sadece 14.000 asker vardı.

Henry'nin seçtiği mevzi, yeterince kadar iyidi; cephesi 1200 metreden fazla değildi ve her iki tarafı da ormanlarla kaplıydı. Düşmanın üzerinde ilerlemek zorunda kalacağı arazi, bir haftadır yağan yağmurla balçığa dönmüş, sürülmüş tarlalardan oluşuyordu. Kral'ın okçularının sayısı sadece ordunun önü boyunca çift hat oluşturmaya değil, aynı zamanda sağ ve sol taraftaki or-

manları işgal etmeye de yetiyordu. Ovada bulunanlar, her zaman taşıdıkları kazıkları önlerine dikerek konumlarını güçlendirdiler. Okçuların arkasında kuvvetin geri kalanı yer alıyordu; piyadeler kanatlarda, küçük bir kuvvet olan zırhlı askerler ise merkezdeydi.

Fransız komutan, askeri düzeni kurarken, ortalama bir feodal soyludan beklenebilecek kadar çok hata yaptı. Poictiers'de Kral John tarafından kendisine verilen örneği takip etmenin cazibesine karşı koyamadı ve bu nedenle süvarilerinin dörtte üçünü attan indirdi. Bunları, küçük atlı birliklerle çevrili iki derin 'savaş' hattına çekti. İlk hattın arkasında, hiçbir işe yaramayacak bir yerde, 4000 okçudan oluşan bir kolordu konuşlandırılmıştı. Savaş hakkında komutanlarıyla tartışmasınlar diye arkaya sürülen 20.000 piyadeden oluşan büyük bir kitle yedek birliği oluşturuyordu. Saat on birde Fransızlar İngiliz mevzilerine doğru ilerlemeye başladılar: kısa bir süre sonra Agincourt köyünü geçtiler ve kendilerini ormanın arasında, sürülmüş toprakların içinde buldular. Birkaç yüz metre ilerledikten sonra tarlaların derin balçığına batmaya başladılar; atlılar da, attan inmiş şövalyeler de adımlarını gittikçe yavaşlatıyorlardı. Bu sırada İngiliz okçuları önce önden, sonra da ormanda gizlendikleri yerden üzerlerine gelmeye başlamıştı. Ellerinden geldiğince kendilerini toparlayan Fransızlar ağır ağır ilerliyor, ayak bileklerine, hatta dizlerine kadar çamura batıyorlardı.

Atlıların onda biri bile kazıkların hizasına ulaşamadı ve piyadelerden bir kişi bile o kadar ilerleyemedi. Çamura saplanmış bir halde, İngiliz cephesine 50-100 metre mesafede okçular için bir hedef olarak duruyorlardı. Kısa bir süre bu zor pozisyonda kaldıktan sonra dağıldılar ve arkaya döndüler. Sonra bütün İngiliz ordusu, okçular ve silahşorlar, yerlerini terk ettiler ve ikinci tabura doğru yavaşça geri çekilen kitlenin üzerine hücum ettiler.

Tamamen çaresiz ve dizlerine kadar çamura batmış olan bitkin şövalyeler ya yere serildiler ya da aralarından akıp giden, 'zırhları örslere vurur gibi döven' hafif birliklere teslim olmak zorunda kaldılar. Kaçmayı başaran birkaç kişi ve ilk hattın arkasını oluşturan arbaletçiler, Agincourt köyünün hemen ötesindeki çamurlu tarlalarda iyice sıkışmış olan ikinci taburun üzerine atıldı ve kitleyi dağıttı. Arkalarından gelen İngilizler de ikinci kitlenin üzerine çullandılar ve ilkinin başına gelen kaderi ona da yaşattılar. Piyade birliği çok akıllıca bir kararla komutanların işine karışmamaya karar verdi ve sessizce alandan çekildi.

Komutanın yaptığından daha bariz hatalar yapabilecek bir komutan daha olamazdı: ama onun başlıca hatası, iyi bir konumda bulunan bir İngiliz ordusuna saldırmaya kalkışmaktı. Yayın gücü öylesine fazlaydı ki, tarlalar kuru olsa bile Fransız ordusu İngiliz hattını zorlamayı başaramazdı. Poictiers'de olduğu gibi burada da doğru yol, sadece çevrenin kaynaklarıyla geçinen kralı aç bırakarak mevzisinden çıkarmak olmalıydı. Bununla birlikte, eğer bir saldırı öngörüldüyse, buna ormanın etrafında bir dönüş hareketi eşlik etmeli ve 15.000 kişiden oluştuğunu bildiğimiz ordunun tüm arbaletçileri ve okçuları kullanılmalıydı.

Agincourt savaşının, Fransız soylularının modası geçmiş bir taktik sistemine olan düşkünlüğünü kırması beklenebilirdi. Ancak feodal düzen, feodal toplum düzenine öylesine sıkı sıkıya bağlıydı ki, yine de ideal savaş düzeni olarak kaldı. Üç kanlı yenilgi, Crevant, Verneuil ve 'Herrings Savaşı', eski savaş yöntemine fanatik bir bağlılığın sonuçlarıydı. Bu olayların her birinde, bazen atlılardan, bazen de atsız şövalyelerden oluşan Fransız birlikleri, İngiliz okçu hattını cepheden saldırarak kırmak için umutsuz bir girişimde bulundular ve her seferinde tam bir bozguna uğrayarak geri püskürtüldüler.

Savaşın idaresi Xaintrailles, La Hire ve Dunois gibi profesyonel askerlerin eline geçene kadar bu çılgın taktikler bırakılmadı. Ancak bu taktiklerin terk edilmesi Fransızlar için başarıya giden yolda sadece ilk adımdı. Ülkenin durumu Du Guesclin'in zamanında olduğundan çok daha kötüydü, çünkü Loire'ın kuzeyindeki bölgelerin büyük bir kısmı İngilizler tarafından işgal edilmekle kalmamış, burada yaşayanlar kaderlerine boyun eğmiş ve ulusal orduya katılmak istememişlerdi. Acquitaine topraklarını Kara Prens'ten geri almak gibi küçük bir savaş, 1428'de Fransa'yı kurtarmaya yetmeyecekti. Orleanslı Bakire'nin (Jeanne d'arc) etkisinin önemini işte bu temele dayandırmalıyız. Onun başarıları yeni bir taktik sistemi değil, İngilizlerin Fransa'da daha fazla kalmasını imkânsız hale getirecek bir halk coşkusunun uyanışını temsil etmektedir. Daha küçük bir ülke, daha büyük bir ülkeyi, halkı boyun eğmediği sürece zapt edemezdi; direndikleri zaman ise, tüm askeri üstünlüğe rağmen, bu girişim imkânsız hale gelirdi.

İngilizlerin Fransa'dan kovulmasını stratejik nedenlerden ziyade siyasi nedenlere bağlarken, 15. yüzyılın profesyonel subaylarının sonunda İngiliz askerlerinin üstünlüğünü en aza indirecek bir yöntem keşfettiklerini unutmamalıyız. Düşman sağlam bir savunma pozisyonundaysa, onlara saldırmaktan her zaman kaçınmışlardır. Galip gelmenin imkânsız olduğu bir durumda askerleri oklarla delik deşik edilecek bir hedef haline getirmenin hiçbir amacı yoktu. Buna göre, yüzyılın ikinci çeyreğindeki Fransız zaferlerinin, çoğu durumda bir İngiliz ordusuna yürüyüş halindeyken ya da savaş düzeninin hızla oluşturulmasını imkânsız kılan başka bir pozisyondayken saldırmaktan kaynaklandığı görülecektir. Patay bu tür bir çatışmaya iyi bir örnektir; Talbot saldırıya uğradığında hazır olmadığı için savaş kaybedilmiştir. Tüm Fran-

sız ordusunun savaş alanına gelmesini ve savaş düzenine girmesini beklerken, önündeki öncü birliklere aldırış etmedi ve hattını oluşturmayı planladığı Patay köyüne doğru geri çekilmeye başladı. Ancak La Hire, ana ordunun gelmesini beklemeden, geri çekilen kollara saldırdı ve 'okçular kazıklarını[111] çakmaya vakit bulamadan' aralarına daldı.

Yayın mızrağa üstünlüğü, bu uzun menzilli silahı taşıyan kişinin düşmanını uzakta tutma becerisine bağlıydı. Eğer süvariler tesadüf eseri rakiplerinin arasına girerlerse, sadece bir çatışma yaşanır, sayı ve ağırlık üstün gelirdi. Bu olayda da durum böyleydi: La Hire yaklaşmayı başardığında, savaş göğüs göğüse bir mücadeleye dönüştü ve Fransızların ana ordusu ortaya çıktığında, İngilizler sayısal üstünlükle alt edildi. 15. yüzyılda İngiliz yenilgilerinin olağan taktiksel nedenleri bunlardı.

V. Henry'nin Fransa'sında kurduğu imparatorluğun çöküşü, askeri açıdan bakıldığında, tamamen savunmaya dayalı bir sistemin bir dizi seferin tüm değişkenliklerini karşılamadaki yetersizliğinden kaynaklanıyordu. Agincourt ve Poictiers geleneğinden gelen komutanlar saldırıya geçmeyi sevmiyorlardı. Düşmanın saldırısını özenle seçilmiş bir yerde ve bilinçli hazırlıklardan sonra karşılayarak başarı kazanmaya alışkın olan bu komutanlar, prensip olarak bir mevziye saldırmaktan kaçınıyor ve hiç beklenmedik bir anda ortaya çıkan subaylarla karşı karşıya geldiklerinde sık sık yenilgiye uğruyorlardı. Açık arazide ya da yürüyüşte, kampta ya da şehirde, İngilizler her zaman ani bir saldırıya maruz kalabilirlerdi. Moralleri bozulmayacak kadar iyi askerlerdi ama Fransızların eski feodal taktiklerini sürdürmekte ısrar ettikleri günlerde onları farklı kılan eski özgüvenlerini kaybetmişlerdi.

Blondel'in 'Reductio Normanniae' adlı eserinde, İngilizlerin Manş Denizi'nin ötesindeki egemenliklerini sürdürme çabaları

sırasında yaptıkları son savaş olan Formigny'deki felaketin bütün öyküsü bize kadar ulaşmıştır. Anlatı, Büyük Savaş'ınYüzyıl Savaşları) ilerleyen yıllarında yaşanan değişiklikleri açıklaması bakımından son derece öğreticidir. Savaş- her ne kadar tüm Normandiya'nın kaderini belirleyecek olsa da - çok küçük çaplı bir çarpışmaydı. Yarısı okçu, geri kalanının çoğu asker olan yaklaşık 5000 İngiliz, birkaç yüz silah arkadaşıyla birlikte Caen yolunu açmak için umutsuz bir girişimde bulunmak üzere toplanmıştı. Fransa'daki tüm İngiliz ordularının komutanı olan Somerset Dükü bu kentte, bizzat Kral Charles tarafından yönetilen ezici bir ordu tarafından tehdit ediliyordu. Sahaya çıkabilecek bir kuvveti bir araya getirebilmek için Normandiya kalelerinin tümünün garnizonları boşaltılmış ve İngiltere'den, en fazla 2000 kişiden oluşan takviye birlikleri getirilmişti. Kurtarma ordusu Valognes'u almayı ve Douve ile Vire'nin tehlikeli geçitlerini zorlamayı başardı ama Formigny köyü yakınlarında, İngilizlerin yürüyüşünü durdurmak için gönderilen birkaç tümenden biri olan Clermont Kontu komutasındaki bir Fransız kolordusuyla karşılaştı.

Clermont'un birlikleri sayıca düşmanlarından çok fazla değildi: çelişkili anlatımlardan anlaşıldığı kadarıyla, 600 'lances garnis' (yani 3000 süvari) ve 3000 piyadeden oluşuyorlardı. Caen'e doğru ilerlemek zorunda olan İngilizlerin saldırıya geçmesi gerekiyordu. Yine de, kurtarma ordusuna komuta eden Sir Thomas Kyriel ve Sir Matthew Gough inisiyatifi ele almayı reddettiler. Savunma muharebelerine karşı eski önyargıları o kadar güçlüydü ki, seferlerinin amacını unutarak geri çekildiler ve Clermont'un birliklerinin saldırısını karşılayabilecekleri bir mevzi aradılar. Meyve bahçeleri ve tarlalarla kaplı, arkalarını iyi koruyan bir dere bulduklarında durdular ve adamlarını, ortası çıkıntılı, kanatları dereye değecek şekilde geriye çekilmiş, dışbükey bir hat halinde

dizdiler. Her biri 700 kişiden oluşan üç okçu birliği 'ana taburu' oluşturuyordu; bu kuvvetin yanlarında, merkezle aynı hizada olmayan ama ondan geriye çekilen iki 'tabur' mevzilenmişti; bu birlikler de meyve bahçelerinin ve derenin önüne yakın bir yerde oluşturulan küçük süvari kuvveti tarafından kuşatılmıştı. Clermont hemen saldırmadı, böylece okçular her zamanki gibi kazıklarını çakmaya zaman bulabildiler ve düşman sonunda hareket etmeye başladığında tüm kuvvet kendini bir siperlere[112] girmişti.

Fransızlar uzun deneyimler sonucunda İngiliz okçu hattına cepheden saldıramayacak kadar temkinli davranmaya başlamışlardı: mevziyi yokladıktan sonra kanatlardan birkaç kısmi saldırı denediler, ancak bunlar geri püskürtüldü. Çatışmalar üç saattir kesin bir sonuç vermeden devam ediyordu ki, 'kraliyet topçu ustası' Giraud iki top getirdi ve bunları İngiliz hattını kuşatacak bir noktaya yerleştirdi. Bu parçaların ateşiyle dehşete düşen okçuların bir kısmı kazıklarının arkasından fırladı ve mızrakçı kanatlarından birinin yardımıyla Fransızlara saldırdı, topları ele geçirdi ve onları koruyan birlikleri bozguna uğrattı. Eğer Kyriel'in tüm kuvvetleri o anda ilerlemiş olsaydı, savaş kazanılmış olacaktı[113]. Ancak İngiliz komutan savunma taktiklerine sıkı sıkıya bağlı kaldı ve hareketsiz beklerken savaşın kaderi değişti. Hücum eden birlikler, kayıp topları geri almak için atlarından inip ilerleyen Fransız askerlerinin kanat 'taburlarından' biri tarafından saldırıya uğradı: İngilizler topları kendi hatlarına doğru çekmeye, düşman da onları geri almaya çalışırken umutsuz bir mücadele yaşandı. Sonunda Fransızlar galip geldi ve geri çekilen birliği önlerine katarak İngiliz mevzilerine ulaştı. Yavaş yavaş kendilerine doğru gelen güruhta dost ve düşman o kadar iç içeydi ki, okçular oklarını kullanamadılar.

Böylece iki ordu hat boyunca göğüs göğüse çarpıştı ve kanlı

bir arbede yaşandı. Yeni bir Fransız kuvveti alana geldiğinde savaşın kaderi hâlâ belirsizdi. Lo'dan gelen Richemont ve Laval Kontları, 1200 silahlı adamla İngiliz mevzisinin arkasında belirdi. Kyriel'in tüm birlikleri çarpışmadaydı ve bu yeni saldırıyı karşılayamadı. Adamları arkalarındaki dereye doğru geri çekildiler ve bir anda birkaç ayrı kolorduya bölündüler. Gough Fransızların arasından geçerek süvarilerle birlikte Bayeux'ya ulaştı. Ancak Kyriel ve piyadeler kuşatıldı ve tüm 'ana tabur' yok edildi. Birkaç yüz okçu kaçmayı başardı ve komutanları birkaç yüz kişiyle birlikte esir alındı, ama Fransızlar merhamet etmediler[114] ve ertesi gün haberciler meydanda 3774 İngiliz cesedi saydılar. Bir ordu nadiren bu kadar büyük bir felakete uğramıştır: Kyriel'in küçük kuvvetinin en az beşte dördü yok edilmişti. Fransızların ne kadarının öldüğünü tespit edemiyoruz: Fransız tarihçiler, hiçbiri önemli biri olmayan 12 şövalyenin ölümünden bahseder, ancak kayıplardan hiç söz etmezler. Bir İngiliz tarihçi[115] alaycı bir tavırla, 'kaç kişi öldürdüklerini yazıyorlar, ama kendilerinden kaç kişinin öldürüldüğünü ve yok edildiğini yazmıyorlar. Bu, İngilizlerle girdikleri ilk savaştı, bu yüzden onları suçlamıyorum; ellerindeki az imkânlarla çok şey yaptılar, her şeylerini ortaya koydular ve onlara şan kazandıracak hiçbir şeyi sakınmadılar, fakat işe yaramadı,' der.

Formigny'den çıkarılacak ders belliydi: Fransızların askeri becerilerini geliştirdiği ve artık her çatışmada büyük hatalar yapmadığı bir durumda III. Edward ve V. Henry'nin savunma taktiklerinin akılsızca uygulanması, sadece felakete yol açabilirdi. VII. Charles'ın disiplinli 'askeri birimleri'nin sayıca üstünlüğü ve ihtiyatlı manevralarıyla başa çıkmak için yeni bir yöntem geliştirilemediği sürece, İngilizler sayısal yetersizlikleri nedeniyle yenilgiye mahkûmdu. Büyük Talbot'u eski taktiklerini bir kenara

bırakmaya ve son savaşında Yüz Yıl Savaşları'nın geri kalanında uygulanandan tamamen farklı bir saldırı yöntemi kullanmaya iten şey muhtemelen bu gerçeğin algılanmasıydı. Chatillon savaşıyla ilgili anlatılanlar, İngiliz ordularından çok İsviçrelilerin savaşını hatırlatır. Bu çarpışma, okçular tarafından kuşatılmış atsız silahşorlar ve askerlerden oluşan bir kolun, topçu birlikleri tarafından korunan bir ordugâha umutsuzca saldırma girişimiydi. İngilizler -Bicocca'daki İsviçreliler gibi- bu görevi kendileri için çok zor buldular ve imkânsızı başarmaya çalışmaktaki cesur ısrarlarıyla felaketi büyüttüler.

İngilizlerin Avrupa topraklarından kovulmasının yayın gücünü gözden düşürmede kalıcı bir etkisi olmadı. Bu silah, karmaşık tekerlekler ve kollarla çalışan hantal arbaleste karşı üstünlüğünü hâlâ koruyordu. Yeni icat edilen el tüfekleri ve arkebüzler karşısında da üstündü, ancak bunlar yüzyılın sonuna doğru etkin şekilde kullanılmaya başlamıştı. Tüm Avrupa uzun yayın üstünlüğünü kabul ediyordu. Burgonyalı Charles, üç bin İngiliz okçusundan oluşan piyade birliğini, ordunun seçkin bir birimi olarak görüyordu. Fransa Kralı Charles, 30 yıl önce, 'okçuları' yeni milislerinin temeli haline getirmiş ve Manş Denizi'nin ötesindeki düşmanlarının silahını kendi ülkesinde yerleşik hale getirmeye çalışmış, ancak bu çaba boşa çıkmıştı.İskoçya Kralı James de benzer bir çabanın ardından başarısızlığa boyun eğmiş ve tebaasının okçuluğunu alay konusu haline getirmişti.

İngilizlerin birbirlerine karşı kendi silahlarını ve taktiklerini kullandıkları büyük mücadele yılları, başka pek az tarihsel dönemde görülebileceki bir dizi ilginç askeri sorunu ortaya koymaktadır. Ancak Gül Savaşları, tarihçileri açısından talihsiz bir dönemdir. Önceki dönemlerin tarihi için bulunabilecek bol miktarda malzeme düşünüldüğünde, bu savaştaki çeşitli çarpışma-

larla ilgili kesin bilgilerin azlığı dikkat çekicidir. Worcester'li William, Warkworth ve Fabyan'ın yetersiz durumdaki yıllıkları, Croyland Chronicle yıllığını devam ettiren yazarlar ve 'Kral IV. Edward'ın gelişi' kitabı gibi kaynaklar, Whethamstede'in cahilce genellemeleri ve Grafton ile Hall'un daha sonraki çalışmalarıyla yeterince desteklenmemiştir. Hepsi bir araya getirildiğinde, savaşların çoğunun ayrıntılarını hâlâ kavrayamıyoruz. York ya da Lancaster ordusunun tam düzenini yeniden oluşturabildiğimiz tek bir örnek bile yoktur. Bununla birlikte, elimizdeki yeterli miktarda bilgi olsa da, ulaşamadığımız kaynaklar için üzüntü duyuyoruz.

Seferlerin genel özelliklerini incelediğimizde, İngiliz komutanların birçoğunun hatırı sayılır miktarda taktik ve stratejik beceri kullandığı açıkça görülmektedir. Çarpışmalar, tek bir saldırı ya da savunma biçimine genel bir bağlılıktan kaynaklanabilecek kalıplaşmış bir benzerlik göstermemektedir. Her çarpışmanın, uygulanan özel taktiklerden kaynaklanan kendine has bir özelliği vardı. St. Albans'ın ilk muharebesi olarak bilinen şiddetli sokak çatışmasının Hedgeley Moor'daki düzensiz çatışmayla hiçbir ortak yanı yoktur. Northampton ve Tewkesbury'deki müstahkem mevkilere yapılan saldırılar, Towton ve Barnet'teki meydan muharebeleriyle hiçbir benzerlik taşımaz. Bloreheath'ı kazandıran taktik üstünlüğü, Edgecot Field'ı kazandıran silah üstünlüğüyle tezat oluşturmaktadır.

Savaşın özellikleri arasında Kral 4. Edward'ın generalliği öne çıkmaktadır. Daha 19 yaşındayken yetenekli bir komutan olan Edward, Northampton'da Kral Henry'nin ordusunun arkasına sığındığı 'yüksek kıyılar ve derin siperlerden oluşan hattın' yan tarafını kaplayan 'düzlükleri' zorlayarak Lancasterlilerin durumunu değiştiren kişiydi[116]. Bir yıl sonra, Hereford'dan Londra'ya

yaptığı hızlı yürüyüşle umutsuz görünen bir davayı kurtardı; bu yürüyüş sert geçen Şubat ayında ve Güney-Midland ilçelerinin çamurlu yollarında gerçekleştirildi. Kendisini başkente atmak için her türlü tehlikeyi göze almasına neden olan kararlılık, ona tacını kazandırdı ve savaşın dönüm noktasında dengeyi değiştirdi. Tahta oturduğunda, dikkatsizlik ve küstahlıkla konumunu tehlikeye attıysa da, savaş borusu çalar çalmaz kendini topladı. Etrafındaki herkes hainlik yaparken, 1470 baharında verdiği güçlü mücadele, hızlı hareket etmenin başarısının harika bir örneğiydi[117]. Dehası, son büyük askeri başarısı olan Barnet ve Tewkesbury seferinde de kendini göstermişti.

York'tan Londra'ya kadar, düşman ordularının arasından felaket yaşamadan ilerlemek, bazı düşman komutanların ihanetine rağmen, ustaca bir başarıydı. Barnet'te, beklenmedik bi,r anda sis basmasını avantaja çevirerek, taktiğin de stratejiden daha az olmadığını gösterdi. Her iki ordunun da birbirini kanatlardan kuşatmasına sebep olan bu olay, aslında taraflardan birine diğerine göre daha daha çok avantaj vermiyordu: sadece iki liderin göreceli yeteneklerini sınadı. Ancak Edward'ın yedek birlik sağlamakta gösterdiği özen, sol kanadının yenilgisini önemsiz hale getirirken, Warwick'in solundaki benzer felaket, savaşın sonucunu belirleyecekti. Aslında Warwick, tüm kariyerini incelediğimizde, geleneksel anlatıların büyük askeri figüründen ziyade, Commines'in deyimiyle 'le plus subtil homme de son vivant' olan, siyasette işleri perde arkasından idare eden biri gibi görünür. Barnet kazanıldıktan sonra, seferin ikinci yarısı Edward'ın Kraliçe Margaret'in Güney Galler'deki dostlarıyla iletişim kurmasını engellemek için yürüyüşe geçmesiyle başladı. Gloucester kralın elindeydi; bu nedenle düşmanları kuzeye doğru ilerlerken, Severn nehri üzerinde kendileri için geçilebilir olan ilk geçit olan Tew-

kesbury'ye gitmek zorunda kaldılar. Lancasterlilerin Chipping Sodbury'deki şaşırtma harekatı haksız değildi, ama Edward hızlı hareketleriyle bunu etkisiz hale getirdi.

Her iki ordu da hayati önem taşıyan geçide doğru ilerlemek için toparlandılar, ancak kral - kat etmesi gereken mesafe daha uzun olmasına ve Cotswold platosunun çorak arazisinde ilerlemesine rağmen - rakiplerini geride bıraktı. Askerler, ordunun gün içinde hiç yemek molası vermeden 32 mil kat ettiğini ve su kıtlığı olan bir bölgede sadece bir defa su molası verildiğini hayretle anlatıyordu[118]. Akşama doğru kral, Tewkesbury kasabasında durmuş olan Lancasterliler'e beş mil kadar yaklaşmıştı. O gece nehri geçmeyi başaramadıkları için ertesi gün savaşmak zorunda kaldılar, çünkü kuvvetleri Severn'in yarısını geçmişken ve yarısı hâlâ Gloucestershire tarafındayken saldırıya uğramak, kralla karşılaşmak için dönmekten daha büyük bir tehlike arz ediyordu. Bu nedenle Kraliçe Margaret'in generalleri kuvvetlerini şehrin güneyindeki yüksek arazide, yamacın avantajlı olduğu ve çitler ve yüksek banklarla iyi korundukları120 iyi bir konumda topladılar. Ancak Edward, düşmanlarının hattını zorlamak için aceleci bir girişimde bulunmadı: bir saldırı düzenlemek yerine topları kaldırdı ve ateşlerini düşman kanatlarından birine yoğunlaştırdı. Orada komuta eden Somerset sonunda o kadar öfkelendi ki, topçuları uzaklaştırmak için bulunduğu yerden aşağı indi.

Saldırı şimdilik başarılı olmuş, ama Lancaster hattında ölümcül bir boşluk bırakmıştı. Merkez ordu bu boşluğu kapatmak için hiçbir girişimde bulunmayınca[119], Edward 'ana taburu bu boşluğa konuşlandırabildi ve böylece mevziyi zorlayarak düşmanlarını dağıttı, Tewkesbury kasabasının çıkmaz sokağına sürdü ve düşman burada teslim olmak zorunda kaldı. Kralın bu olaydaki taktiğinin tam olarak Norman William'a Senlac meydanını kazan-

dıran taktik olduğu hemen fark edilecektir. Sadece okçuluğun yerine topçuluğu koyarak bu deneyi tekrarladı ve düşmanını Yorkluların mermilerinden kaçmak için ya geri çekilmek ya da hücum etmek zorunda kalacağı bir pozisyona soktu.

Kral Edward, savaşın ortaya çıkardığı tek liyakatli komutan değildi. Salisbury Kontu'nun Bloreheath'taki manevrasını göz önünde bulundurduğumuzda, onun yeteneklerini takdir etmemiz gerekir. Daha zayıf kuvvetlerin başında olduğu için, Lord Audley'den önce geri çekildi; geri çekilmenin devam etmesi hasmını dikkatini dağıtana kadar bekledi, ordusu bir nehrin iki yanına ayrılmıştı; tam bu anda birden geri dönüpLancaster ordusunun iki kısmına iki şidettli saldırı düzenledi. Towton'dan önceki operasyonlar her iki tarafta da hatırı sayılır bir atılganlık ve uyanıklık olduğunu gösteriyordu. Clifford, ordugâhı bozguna uğratmak ve Fitzwalter'ın tümenini bozguna uğratmak için yaptığı cesur girişimde başarılı oldu; ama öte yandan Falconbridge, muzaffer Clifford'un ana ordusuna hızla saldırdı ve Yorkluların sabahın erken saatlerindeki felaketini öğleden sonraki bir zaferle telafi etti. Aynı Falconbridge, ertesi günkü büyük muharebede, her iki ordu da aynı büyük silahı kullanırken, savaşın sonucunu belirlemeye yetecek türden taktiksel önelemler aldı. Bir kar fırtınası karşıt hatların birbirlerini ancak kısmen görebilmelerine neden olmuştu: bu nedenle adamlarına ancak en uç noktaya kadar ilerlemelerini emretti ve hafif ve uzak mesafelere ulaşan 'uçan oklar' ile bir yaylım ateşi açtıktan sonra durdu.

Aralarına düşen okları gören Lancasterliler, düşmanlarının menzilde olduğu sonucuna vardılar ve Yorkluların 60 yarda gerisinde kalan daha ağır 'demet oklarını' sürekli olarak atarak karşılık verdiler. Yarım saat süren bu faaliyet Yorkluların ok stoklarını neredeyse tüketmişti; böylece Warwick ve Kral Edward'ın si-

lahşörleri Lancaster oklarından kayda değer bir zarar görmeden ilerleyebildiler. Böyle bir strateji ancak düşmanlar birbirlerinin silahlarını ve savaş yöntemlerini çok iyi bildiklerinde kullanılabilirdi. Bu durum bize Romalıların Vezüv savaşında Latin Birliği'ndeki eski asker arkadaşlarına karşı kullandıkları hileyi hatırlatabilir.

Bu dönemde Avrupa'da çok yaygın olan büyük silahlı birliklerin attan indirilmesi uygulamasının İngiltere'de bilinmediğine dair elimizde bol miktarda kanıt vardır. Northampton'daki Lancaster kaybının çok fazla olduğu, çünkü şövalyelerin atlarını arkaya gönderdikleri ve kaçamadıkları söylenir. Benzer şekilde Warwick'in Towton'da ve yine -ama daha az kesin bir otoriteye göre- Barnet'te bir hücumu yönetmek için attan indiğini anlıyoruz. Bu gelenek, 15. yüzyıl şövalye teçhizatında sırıklı baltanın önemini açıklamaktadır: Bu, yaya olarak savaşmak için inen atlılar tarafından özel olarak kullanılan bir silahtı. Bu şekilde kullanımına dair örnekleri çoğaltmaya gerek yok; ancak "Edgecott-by-Banbury Savaşı'nda tarihçileri en çok etkilemiş gibi görünen olaydan bahsedebiliriz. Sir Richard Herbert 'yaya olarak ve elinde sırıklı baltasıyla, düşmanlarının arasından iki kez geçti ve ölümcül bir yara almadan geri dönerek kendini cesurca savundu'.

Bu silah kullanma ustalığının sergilendiği çarpışma, mızrakların okçu ve süvarilerden oluşan karma bir güce karşı koymaya yönelik yeni bir girişimi olarak dikkate değerdi. Yorklular hafif birliklerden tamamen yoksundu, okçuları komutanları Lord Stafford tarafından öfkeyle geri çekilmişti, böylece Pembroke ve Kuzey Galler birlikleri desteksiz kalmıştı. Bunun doğal sonucu olarak, kralın adamlarının güçlü pozisyonuna rağmen, isyancılar 'oklar sayesinde tepeden hızla vadiye[120] inebildiler' ve burada Kuzeyli atlılar tarafından düzensiz bir şekilde geri çekilirken yok

edildiler. Savaş boyunca toplar her iki tarafça da ortak olarak kullanıldı. Tewkesbury ve 'Lose-coat Field' savaşlarında topçu kullanımı belirleyici olmuştur. Ayrıca Barnet ve Northampton'da ve 1462-63 yıllarında Kuzey kalelerinin kuşatılmasında da topların kullanıldığını duyuyoruz. Toplar, daha küçük ateşli silahlardan çok daha etkiliydi[121]. Uzun yay hâlâ arkebüz üzerindeki üstünlüğünü koruyordu ve kazanması gereken ünlü meydanlar vardı, özellikle de Falkirk'teki eski manevraların her iki tarafça da tekrarlandığı ve Ovaların mızraklı askerlerinin Cheshire ve Lancashire okçuları tarafından bir kez daha vurulduğu Flodden meydanı. Edward döneminin sonlarına doğru, Kett'in isyancılarının, hükümetin kendilerine karşı gönderdiği Alman hackbut(tüfekli) adamlarından oluşan bir birliği ok yağmuru sayesinde yendiklerini görüyoruz. Yay, Kraliçe Elizabeth döneminde bile ulusal bir silah olarak tamamen yok olmamıştı. Bununla birlikte, 15. yüzyıldaki büyük İngiliz İç Savaşı'nın sona ermesinden sonraki dönemlerde kullanımının izini sürmek bizim görevimiz değildir.

İngiliz savaş yöntemlerinin Avrupa askeri biliminin genel akımı üzerindeki doğrudan etkisi, 1450-53 yıllarında Fransa'daki hâkimiyetin nihai123 olarak kaybedilmesiyle sona erer. Bu dönemden itibaren, bir zamanlar çok sık olan temaslar nadir ve önemsiz hale geldi. Gül Savaşları İngiliz askerinin memleketinden çıkmasına engel oldu ve savaşlar sona erdikten sonra VII. Henry'nin barışçıl politikası da aynı sonuca yöneldi. VIII. Henry bir sonuca varmayan ve seyrek seferlerinden ziyade diplomasi ve sübvansiyonlar yoluyla Avrupa siyaseti üzerinde etkili olurken, yüzyılın ikinci yarısında 14. ve 15. yüzyıl İngiliz ordusunun kendine özgü özellikleri, Savaş Sanatı'nın biçimlerinin genel değişimi ve dönüşümü içinde kaybolup gitmişti.

VII. BÖLÜM
SONUÇ.

Avrupa'da Savaş Sanatı'nda köklü değişiklikler yapan iki taktik sistemini uzun uzun inceledik. Biri Morgarten'den Bicocca'ya, diğeri Falkirk'ten Formigny'ye kadar izlendi ve her birinin yükselişinin, sonunda, kendisine karşı yöneltilenler arasında yeni askeri etkinlik biçimlerinin gelişmesiyle nasıl kontrol edildiği gösterildi. Feodal süvarilerin devrilmesinde -ve hiç de azımsanmayacak ölçüde feodalizmin devrilmesinde- başlıca rolü İsviçre'nin mızrakçılarına ve İngiliz okçuluğuna atfederken, aynı işin aynı anda Avrupa'nın diğer bölgelerinde başka yöntemlerle gerçekleştirildiğini unutmamalıyız.

15. yüzyılın ilk yarısındaki büyük Hussit savaşlarında Zisca ve komutanların bu amaca yönelik denemeleri öne çıkıyordu. Sosyal ve dini çalkantıların sonucu olarak Bohemya'da yeni askeri bir hareket başlıyordu. Cesur bir ulus, aynı anda hem öfkeli bir vatanseverlik hem de ruhani bir gayretle silahlanmıştı; istilacı Almanları Erzgebirge'den dışarı sürme arzusuyla hareket ediyordu, ama daha çok evrensel kardeşlik ve kılıçla kurulacak bir doğruluk krallığı hayalleriyle hareket ediyordu. Tüm Bohemya yürüyüşe hazırdı, ancak Almanya'nın ezici gücüne nasıl karşılık verileceği hâlâ belli değildi. Mücadelenin kaderi Tzech soylularının mızraklarına bağlı olsaydı, sonuç olumsuz olacaktı: Alman feodalizminin binlerce mızrağına karşı sahaya sadece onlarca mızrak sürebilirlerdi. Onlara eşlik eden disiplinsiz köylü ve burjuva kitleleri, eski taktik düzenlemeler altında, Flandre piyadelerinin Rosbecque'te yaptıklarından daha iyi bir sonuç elde

edemeyeceklerdi. Ancak bu güçlü ve istekli kitleyi kullanma sorunu, dahi bir adamın eline geçti. Trocnovlu John Zisca, Germen şövalyelerine karşı Polonyalıların saflarında savaşırken askeri deneyim kazanmıştı ve Almanya'dan nefret ediyordu. Tamamen eğitimsiz ve kaba bir şekilde demir sopalar, değnekler ve direklere sabitlenmiş tırpanlarla silahlandırılmış adamları sahaya sürmenin delilik olacağını açıkça gördü.

Bohemyalıların ne tek tip bir teçhizatı ne de ulusal bir taktik sistemi vardı: tek güçleri, savaş günü tüm farklılıkları ortadan kaldıracak kadar güçlü olan dinsel ve ulusal coşkularıydı, öyle ki en çılgın fanatikler bile düşman bir kez göründüğünde birleşmekten ve itaat etmekten memnundu. Hussitlerin tek şansının, düşmanlarının askeri etkinliğini ölçene ve kendi silahlarını kullanmayı öğrenene kadar savunmada kalmak olduğu açıktı. Bu nedenle savaşın ilk aylarında her yerde siperler yapıldığını ve kentlerin savunma durumuna geçirildiğini görürüz. Ama hepsi bu kadar değildi; Zisca Doğu seferlerinde, geliştirilebileceğini ve işe yarayabileceğini düşündüğü bir askeri sistem görmüştü. Ruslar ve Litvanyalılarda, her ordugâhın etrafını, parçalara ayrılıp bir yerden başka bir yere taşınabilen, kiriş ve kazıklardan oluşan taşınabilir bir barikatla çevirme geleneği vardı. Rus prensleri savaşlarında 'goliaigorod' yani hareketli kale olarak adlandırdıkları böyle bir yapıyı kullanmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Zisca'nın bu sistemi geliştirmesi, kirişlerin ve kazıkların yerine, önceleri yalnızca kırsal kesimin sağladığı, ancak daha sonra askeri amaçlar için özel olarak inşa edilen ve birbirlerine bağlandıkları kancalar ve zincirlerle donatılan bir dizi savaş arabasının yerleştirilmesinden ibaretti[122].

Bu savaş arabalarının, bir kez düzene sokulduktan sonra, bir süvari hücumuna karşı zaptedilemez olduğu açıktı: Zırhlı şöval-

yenin itici gücü ne kadar güçlü olursa olsun, meşe kalaslar ve demir bağlantılar arasından geçemezdi. Alman atlılarının saldırısı Hussitlerin korkması gereken başlıca şey olduğundan, buna karşı koymanın bir yöntemi bulunduğunda savaşın yarısı kazanılmıştı. Alman piyadeleriyle, ayrıntılı bir hazırlık yapmadan başa çıkabilecek durumdaydılar. Zisca'nın buluşunun Bohemyalıları tüm sefer boyunca ve seferdeki her çarpışmada savunmaya sıkı sıkıya bağlı kalmaya mahkûm edeceği düşünülebilirdi: ancak durum böyle değildi. Tam olarak uygulandığında, sistem fevkalade bir hal aldı. Özel bir yük arabacıları birliği oluşturulmuştu ve her şeyin onların verimliliğine bağlıydı; bu birlik sürekli olarak talim yapıyor ve araçlarını doğru ve hızlı bir şekilde kullanmayı öğreniyordu. Bir komutla bir daire, kare ya da üçgen oluşturuyor ve ardından hızla ayrılıyor, böylece vagonları uygun konumda bırakıyor ve yalnızca birbirine zincirlenmesi gerekiyordu.

Bu iş bittikten sonra, çevirdikleri yerin ortasında yerlerini aldılar. Tüm ordunun organizasyonu bir birim olarak arabalara dayandırılmıştı: her birine, sürücünün yanı sıra, bir kısmı mızraklı ve kamçılı, geri kalanı ise uzun menzilli silahları olan yaklaşık 20 kişilik bir grup gönderilmişti. Mızraklılar, arabaları birbirine bağlayan zincirlerin arkasında sıralanırken, diğerleri araçların içinde durup düşmana ateş ediyorlardı. Zisca ilk andan itibaren Bohemyalılara ateşli silahları tanıtmaya koyuldu: sonunda neredeyse üçte biri 'ateşli silahlar' ile silahlandırılırken, her kuvvete güçlü bir topçu kafilesi eşlik ediyordu.

Hareket halindeki bir Hussit ordusunun muntazam bir yürüyüş düzeni vardı. Arazinin yeterince açık olduğu her yerde beş paralel kol oluşuyordu. Merkezde süvariler ve topçular, onların her iki yanında da piyade birliklerinin eşlik ettiği iki araba bölüğü yürüyordu. Dıştaki iki bölük, atlıların ve topların yanında yürü-

yen iki bölükten daha uzundu. Bu sonuncuların -ani bir saldırı durumunda- uzun tümenlerin kenarlarını oluşturacağı büyük bir dikdörtgenin önünü ve arkasını oluşturması amaçlanmıştı. Daha kısa127 kolların biri ileri ve geri hareket etmesini sağlamak için çok zaman harcanmıyordu ve birkaç dakikada Hussit savaş düzeni tamamlanmış oluyordu. Bu manevra öylesine mükemmel ve isabetli bir şekilde uygulanıyordu ki, bir Bohemya ordusunun bir Alman birliğinin tam ortasına, tümeni tümenden ayıracak şekilde yürüyeceğinden ve kritik an geldiğinde kendini normal düzenine sokacak zamanı bulacağından eminiz. Tek gerçek tehlike topçu ateşiydi ve bu ateş arabaların dizilişini bozabilirdi; ama Hussitlerin o kadar iyi topları vardı ki, genellikle karşı bataryaları susturabilirlerdi.

'Laager' (askeri kamp) taktiklerinin hiçbir zaman bu kadar mükemmele ulaşmadığı kesindir; Hussite zaferlerinin kayıtları önümüzde olmasaydı, Ortaçağ'da, modern orduların özelliği olarak görülen düzenli hareket gücüne tamamen bağlı bir sistem oluşturulduğuna inanmakta tereddüt ederdik.

Ancak 15. yüzyılın Bohemyası'nda, tıpkı 17. yüzyılın İngiltere'sinde olduğu gibi, fanatizm düzensizliğe değil, katı bir disipline yol açıyordu. Tüm ülke, yetişkin nüfusun tamamını dönüşümlü olarak savaşa süren iki cemaate bölünmüştü. Bir kısmı savaşırken, diğer kısmı evde kalıyor, kendilerinin ve komşularının topraklarını işlemekle görevlendiriliyordu. Herkesi asker yapan kapsamlı bir zorunlu askerlik yasası yürürlükteydi ve çok büyük olmayan bir devlet tarafından sahaya sürülen orduların nasıl bu kadar büyük olabildikleri anlaşılıyordu.

Zisca'nın ilk zaferleri o kadar beklenmedik ve harikuladeydi ki, şaşkınlık hissi uyandırdı. Sayılarının orantısızlığı ve Hussitlerin deneyimsizliği göz önünde bulundurulduğunda, bu zaferler

gerçekten de şaşırtıcıydı. Almanlar ise, yenilgilerin asıl nedeni olan yeni askerî verimlilik biçimleriyle baş edemeyen kalıplaşmış feodal taktiklerini terk etmek yerine, sadece daha büyük ordular kurmaya çalıştılar ve Sigismund'un Prag'a karşı yönettiği ilk orduyla aynı kaderi paylaştılar. Ancak Zisca taktik yöntemlerini tam olarak geliştirdikçe çatışmalar daha belirleyici hale geldi. İstila üstüne istila başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü Alman liderler birliklerini Bohemyalılar karşısında sağlam durmaya ikna edemediler. Almanlar, düşman arabalardan oluşan surların çok ötesine geçip saldırıya geçtiğinde bile, onların kılıç ve mızraklarıyla yüzleşmeyi reddettiler. Sonuç olarak Hussitler yenilmezliklerine duydukları güvenle öylesine yücelmişlerdi ki, en cüretkâr eylemleri üstlendiler ve çoğu zaman başarıyla gerçekleştirdiler.

Yarattıkları dehşete güvenen küçük birlikler, askerî alanda kimse onlara itibar etmezken bile, kendilerinden sayıca üstün olanlara saldırıyor ve yine de zafer kazanıyorlardı. Sadece birkaç bin kişilik gruplar Bohemya dağlarının oluşturduğu doğal kaleden dışarı çıktılar ve Bavyera, Meissen, Thüringen ve Silezya'yı neredeyse hiçbir engelle karşılaşmadan yakıp yıktılar. Savaş arabaları Doğu Almanya'nın ganimetleriyle dolu olarak ve arkalarında geniş bir ıssızlık bırakarak salimen geri döndüler. Zisca'nın ölümünden uzun süre sonra bile, taktiklerinin saygınlığı azalmadı ve halefleri savaşın ilk yıllarında inanılmaz görünen savaş kahramanlıklarını başarabildiler.

Sonunda Taboritler, düşmanlarının artan saldırıları yüzünden değil, Bohemyalıların kendi aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden yenildiler. Procopius'un düştüğü ve Taboritlerin yenildiği Lipan savaşı, Almanlar tarafından değil, Tzech ulusunun daha ılımlı kesimleri tarafından kazanılmış bir zaferdi. Bu savaşta yaşananlar, Hussit taktiklerinin zayıf noktasını ve Taboritlerin mu-

azzam özgüvenini bir anda gözler önüne serer. Procopius arabalardan oluşan çemberine yapılan ilk saldırıları püskürttükten sonra, adamları -eski düşmanlarının paniğe kapılmış ordularıyla değil, kendi eski yoldaşlarıyla uğraşmak zorunda olduklarını unutarak- savunmalarını terk edip geri çekilen kitlelere saldırdılar. Manevranın dehşete düşmüş Almanlara karşı başarılı olduğunu görmeye alışmışlardı ve bunun yalnızca morali bozulmuş olan düşmanlara karşı kullanıldığında iyi olduğunu unutmuşlardı. İlerlemek, esasen savunmaya yönelik olan bir taktik sisteminin tüm faydalarının feda edilmesi anlamına geliyordu. Aslında araba-kale aygıtının zayıflığı, düşmanın geri püskürtülmesini sağlasa da, dikkatli olması ve iyi bir düzen içinde geri çekilmesi durumunda bu başarıyı takip etme fırsatı vermemesiydi.

Ancak bu, sistemin mucidine yöneltilmiş bir eleştiri değildi, çünkü Zisca aslında kesin zaferler kazanmanın yolunu değil, ezici yenilgilerden kaçınmanın yolunu aramak zorundaydı. Lipan'da ılımlı taraf geri püskürtülmüş ama bozguna uğratılmamıştı. Buna göre, Taboritler açık alana çıktıklarında, geri çekilen kitleler savaşmak için dönerken, Procopius'un atlılarından sayıca çok daha fazla olan bir süvari yedek birliği, araba çemberi ile onu terk eden birliklerin arasına girdi. Böylece Tabor ordusunun dörtte üçü ovada yakalanıp kuşatıldı ve düşmanın sayıca üstünlüğü karşısında paramparça oldular. Sadece araba kalesinde geride kalan birkaç bin kişi kaçmayı başardı. Böylece, zafer için şaşmaz bir reçete olarak değil, siyasi bir gereklilik olarak tasarlanan bir sistemin askeri amaçlar için yetersizliği kanıtlanmış oldu.

Lipan savaşından çıkarılacak ders, aslında Hastings savaşından çıkarılacak dersle aynıydı. Yetenekli ve becerikli bir komutana karşı, düzenli birlikler sağlandığında, salt savunma taktikleri işe yaramaz. Eğer Alman prensleri general olsalardı ve Alman

birlikleri iyi disiplinli olsalardı, Zisca ve Procopius'un kariyerleri imkânsız olurdu. Kötü strateji ve panik birleşince Hussitler yenilmez göründü. Ancak akılcı taktiklerle karşılaştıklarında, savaş mantığına diğer insanlardan daha az yatkın olmadıkları görüldü.

Zisca'nın piyadelerinin palaları ve el tüfekleri Almanya'nın şövalyelerini bozguna uğratmadan çok önce, 130 piyadeden oluşan bir başka birlik Doğu Avrupa'nın saygısını kazanmıştı. Balkan Yarımadası'nın savaş meydanlarında Slavlar ve Macarlar Osmanlı Sultanlarının köle askerlerinden korkmayı öğrenmişlerdi. Kosova, atlıların tartışmasız üstünlük günlerinin Batı'da olduğu kadar Doğu'da da geride kaldığını öne sürmüş ve Niğbolu savaşı bunu kanıtlamıştı. Murad ve Bayezid'in yeniçerileri umutsuz süvari hücumları karşısında sağlam durmuş ve kayıplar verdirerek onları püskürtmüşlerdi. Creçy ve Agincourt savaşlarını kazandıran taktikleri Doğu'da da görmek ilginçtir. Yeniçeriler başarılarını İngiliz okçularıyla tamamen aynı nedenlere borçluydular. En büyük silahları yaydı, aslında bu Batı'nın uzun yayı gibi değildi ama yine de çok etkili bir silahtı. İngiliz okçusunun teçhizatının bir parçasını oluşturan kazıkları taşımaları ve süvarilerin saldırısı beklendiğinde bunları hatlarının önüne dikmeleri daha da dikkate değerdir. Tekrar tekrar -özellikle de Niğbolu ve Varna'da- Türk ordusunun geri kalanını bozguna uğratan, ancak en sonunda Yeniçerilerin 'siper kazıkları' önünde ve onun arkasından gelen ölümcül ok yağmuru altında başarısız olan ani hücumları görüyoruz.

Yeniçerinin geri kalan teçhizatı çok basitti: hiçbir savunma silahı taşımaz, sadece sivri uçlu keçe bir başlık ve dizlerine kadar uzanan dökümlü gri bir tunik giyerdi. Yayının ve sadağının yanında bir pala ve belinde bir 'hançer' yani uzun bir bıçak taşırdı. Disiplinli fanatizmleri onları yakın dövüşte zorlu düşmanlar ha-

line getirse de, Yeniçeriler bu tür bir savaş için tasarlanmamıştı. Onları bir gedik açarken ya da bir hücuma öncülük ederken gördüğümüzde, kendi bölgelerinin dışına çıkıyorlardı. Zırhlarının olmayışı bile tek başına onların göğüs göğüse çarpışmalar için tasarlanmadıklarını göstermeye yeterdi ve hiçbir zaman mızrak kullanmaya ikna edilememiş olmaları dikkate değer bir gerçektir. İngiliz okçuluğu gibi, bunlar da ya savunma pozisyonlarında ya da süvari istihdamını desteklemek için kullanılıyordu. Partlar zamanından beri Doğu orduları büyük atlı kitlelerinden oluşuyordu ve zayıflıkları her zaman direnişin çekirdeğini ve ordunun çekirdeğini oluşturacak daha istikrarlı bir gücün eksikliğinde yatıyordu. Süvariler yalnızca saldırıda bulunabilirler, ancak her general zaman zaman savunmaya geçmek zorunda kalır.

Ancak Osmanlılar, Orhan Gazi Yeniçerileri silahlandırıp eğittikten sonra, her iki taraf için de etkili bir ordu oluşturma sorununu çözebilmişlerdi. Türk ordusunun büyük kısmını oluşturan tımarlı sipahiler, diğer Doğu devletlerinin süvarilerinden çok az farklıydı. Nadiren de olsa yenilgiye uğradılar; Şah İsmail'in İranlı süvarileri onları Çaldıran'da yere serdi ve Memlûkler Radama'da bozguna uğrattı. Eğer Türk Sultanı Batı'nın şövalyeliğiyle yalnızca feodal atlarıyla karşılaşmış olsaydı, Balkan Yarımadası'nın fethinin asla gerçekleşmeyeceğini düşünmek için çok az neden vardır. Kendi yurdunda saldırıya uğrayan Macar -belki de Sırp- devleti, 14. yüzyılda Osmanlı atlılarına eşit sayıda ve bireysel olarak üstün orduları sahaya sürebilirdi[123]. Ancak İranlılar ve Memlûkler gibi Sırp ve Macarların da sağlam ve güvenilir piyade birlikleri yoktu. Yeniçerilerin disiplinli dizilişi karşısında ellerinde yalnızca zorla askere alınan düzensiz ve yarı silahlı orduları vardı. Sultanların görkemli başarılarını buna atfetmeliyiz: Savaşın dalgaları ne kadar büyürse büyüsün, Yeniçeriler kazıklarının ar-

kasında bir kaya gibi dururlardı ve kırılmaları neredeyse imkânsızdı. Tekrar tekrar savaşın kaderini değiştirdiler: yapamadıkları birkaç savaşta, en azından saflarında öldüler ve birliklerinin onurunu kurtardılar. Ankara savaşı felaketinde, Türk ordusunun geri kalanı dağıldıktan sonra uzun süre savaşmaya devam ettiler ve sonunda yenilmekten ziyade yok edildiler. Avrupa'nın hiçbir yerinde daha istikrarlı birlikler bulunamazdı.

Osmanlı savaşları arasında taktisyen açısından belki de en ilginç olanı ikinci Kosova Savaşı'ydı (1448). Bu, Varna ya da Mohaç gibi, Türk hattını aniden saldırarak yarmaya yönelik tedbirsiz bir girişim değildi. Uzun deneyimleri sayesinde Osmanlı'nın taktiklerine aşina olan John Hunyadi, Sultan Murad'a karşı kendi alışılmış planını uygulamaya çalıştı. Yeniçerilerle yüzleşmek için merkeze, Hussitlerin kullanmaya başladığı el tüfekleriyle silahlanmış güçlü bir Alman piyade kuvveti çekti. Kanatlarda ise Macaristan şövalyeleri, Tımarlı süvari kitleleriyle başa çıkmakla görevlendirilmişti. Bu düzenlemenin sonucu olarak, iki merkez uzun saatler boyunca karşı karşıya geldi, ikisi de ilerlemiyordu, ama her biri düşman saflarını inceltmekle meşguldü, biri arbalet ile, diğeri mermi ile. Bu arada kanatlarda umutsuz süvari hücumları birbirini izledi ve ikinci gün Hunyadi Eflaklı müttefikleri Osmanlıların sayıca üstünlüğü karşısında pes etti ve Hıristiyan merkez geri çekilmek zorunda kaldı. Savaş o kadar umutsuzdu ki, Macar ordusunun yarısı ve Murad'ın ordusunun üçte biri savaş alanında kaldı. Çatışmanın taktiksel anlamı açıktı: İyi piyadeler, zaferi garanti edemeseler bile Osmanlı ordularına karşı uzun süre direnebilirdi.

Ancak bu ders tam olarak anlaşılamadı ve piyadenin Osmanlı'ya karşı koymada en önemli rolü üstlenmesi 16. yüzyıldaki askeri devrime kadar gerçekleşmedi. V. Charles ve Avusturyalı

Ferdinand'ın landknecht'leri ve tüfekçileri sultanlar için Macaristan'ın cesur ama disiplinsiz hafif süvarilerinden[124] çok daha zorlu düşmanlar oldular. Bu büyük ölçüde Batı'daki mızrak taktiğinin mükemmelliğinden kaynaklanıyordu. Piyadeleri hiçbir zaman bu silahı benimsemeye ikna edilemeyen[125] Türkler, tamamen ateşli silahlarına güveniyorlardı ve mızrak ve tüfek kombinasyonu tarafından kontrol ediliyorlardı.

Yeniçerilerin çakmaklı tüfeği nispeten erken bir tarihte kullanmaya başlamaları dikkat çekicidir. Hunyadi'nin Kosova'daki el tüfeklerinin çok işe yaramasının bir sonucu olarak, tüfeği alıp arbaleti attıklarını görüyoruz. Ama her halükarda Osmanlılar bu değişimi Avrupa'da nihai olarak gerçekleştirilmesinden çok önce ve diğer Doğu uluslarından neredeyse bir yüzyıl önce tamamlamıştı[126].

Sultanlar topun öneminin farkına varmakla kendi dönemlerinin de aynı derecede ilerisindeydiler. II. Mehmet tarafından Konstantinopolis'in ele geçirilmesi, muhtemelen sonucu topçu gücüyle belirlenen ilk büyük öneme sahip olaydı. Önceki yılların hafif topları hiçbir zaman Fatih'in kuşatmakafilesinin elde ettiği sonuçlarla karşılaştırılabilecek bir başarı elde edememişti. Onlarca yıl sonra, Yeniçerilerin arkebüz hattının, genellikle büyük sayılarda getirilmiş ve süvarilerin toplar arasındaki boşluklardan hücum etmesini engellemek amacıyla birbirine zincirlenmiş sahra toplarının ateşiyle desteklendiğini görüyoruz [127]. Bu tertibatın, Dolbek ve Çaldıran'da olduğu gibi, atlılarının sayıca üstün olduğu bir düşmana karşı büyük bir başarıyla kullanıldığı söylenir.

Türk ordularının yükselişi, çeşitli nedenlerin bir araya gelmesiyle sona erdi. Bunların en önemlisi, Orta Avrupa'da büyük ölçüde disiplinli piyadelerden oluşan daimi orduların yükselişiydi.

Ancak Süleyman'ın hükümdarlığından sonra Osmanlıların askeri becerilerdeki ilerlemeye ayak uydurma konusunda çağdaşlarının gerisinde kalmasının, Yeniçerilerin yavaş yavaş bir birlikten bir kast haline gelmesiyle ilişkilendirilebilecek bir değişiklik olduğu da şüphesizdir. Ayrıca Hıristiyan âleminin sınırlarının artık Belgrad'da olduğu gibi üstün öneme sahip tek bir kaleyle değil, varlığı Türklerin hızla ilerlemesini ya da bir önceki yüzyılda mümkün olduğu gibi tek bir savaş ya da kuşatmadan başarı elde etmesini zorlaştıran ikili ya da üçlü güçlü şehir hatlarıyla dolu olduğu da unutulmamalıdır.

Doğu Avrupa'nın diğer uluslarının savaşları üzerinde durmaya gerek yoktur. Rusya'nın askeri tarihi kendi içinde ilginç olsa da, Savaş Sanatı'nın genel gelişimi üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır. Güneybatı Avrupa'da yeni taktik yöntemlerin daha önemli gelişimini, İsviçrelilere ve düşmanlarına ayrılan bölümde İspanyol piyadelerini anlatırken ele almıştık.

Gerçek ağırlığı olan ve dikkate alınan tüm sistemler ele alınmış oldu. Feodal süvarilerin üstünlüğünün yıkılmasında ani saldırılar ve uzun menzilli silah kullanımı etkili olmuştu: hangisinin daha etkili olduğunu söylemek zordur. Ancak ikisi de görevini başarıyla tamamlanmıştır. Tüm Avrupa'yı kıskacına almış olan bu sistemin askeri gücü paramparça olmuştu. Savaş becerisi artık bir sınıfın değil, tüm ulusların özelliğiydi; ve savaş, feodal şövalyeliğin zevk aldığı, toplumun geri kalanının ise mahvolduğu bir uğraş olmaktan çıkmıştı. 'Savaş Sanatı' bir kez daha yaşayan bir gerçeklik, bir gelenek değil bir deney meselesi haline gelmişti ve 16. yüzyılın enerjisi ona hızla yeni biçimler ve varyasyonlar ekliyordu. Ortaçağ nihayet sona ermişti ve modern dünyanın heyecan verici ve bilimsel ruhu askeri konularda öyle bir dönüşüm yaratıyordu ki, Ortaçağ savaş yöntemleri kendi yüzyılımızın stra-

tejisinden, eskilerin Yunan ve Roma'nın büyük günlerindeki operasyonlarından bile daha uzak görünüyordu.

Dipnotlar

1- Bkz. Vegetius ve Maurice.

2- Lord Mahon, "Life of Belisarius" adlı eserinde lejyonun Justinianus zamanında artık bilinmediğini iddia ederken yanılmaktadır. Bu terim, nadiren de olsa, lejyoner birliklerini daha sık οἱ ἐκ τῶν καταλόγων {hoi ek tôn katalogôn} olarak adlandıran Procopius'ta geçmektedir.

3- Cf. Tacitus, Annals, ii. 21.

4- Birinci yüzyılın eski lejyonları üçüncü yüzyılın sonunda tüm canlılığıyla ortaya çıkar. Britanyalı Carausius'un sikkelerinde, Claudius'un hükümdarlığının başlarında Britanya ve Galya'da konuşlanmış olan lejyonların birçoğunun onun emrinde hizmet ettiği anılır.

5- 132 lejyonu ve birliğinin yanı sıra 100 bağımsız kohortu vardı.

6- Bkz: Gibbon, ii. cap. xvii.

7- Bkz. Tacitus, Annals, ii. 14.

8- Romalılar saldırıyı tamamen bıraktıklarında, akınlara karşı tutulan bir sınırın her noktada korunması gerektiğinden, ordunun artırılması gerekli hale geldi. Konstantin dönemindeki zorunlu askerlik ve büyük miktarda para toplanması bu nedenle ortaya çıkmıştır. Kuvvetlerinde yaklaşık yarım milyon adam olduğu söylenir.

9- Bkz. ΌΥΡΒΙΚΙΟΥ ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ {OURBIKIOU EPITÊDEUMA}, Arrian'ın Paris, 1598 baskısının sonunda basılan dördüncü yüzyıl eseri.

10- Piyade ve süvari liderleri, Saray Kontu ve 45 farklı kolordu komutanı.

11- Bkz. Ammianus Marcellinus'un, El Teb'in ilk savaşındaki Mısırlı kalabalık hakkında verdiği bilgilerle birlikte.

12- Maurice's Stratêgikon, vi.

13- Kışkırtıcı bir savaşta, Eugenius'un ordusu, Theodosius'u neredeyse yenilgiye uğratmışken, Maximus'un mağlubiyetinden sadece yedi yıl sonra, Arbogast'ın barbar süvarilerinin Batı İmparatorluğu'nun başlıca gücü haline geldiğini görüyoruz

14- Vegetius, bkz. i; ii. (15) and iii. (14).

15 -This Germen terimi altıncı yüzyılda kabul görmüştür.

16- Agathias.

17 — Her ne kadar sıklıkla "bipennis" olarak adlandırılsa da mutlaka iki bıçağı olması gerekmiyordu; bu kelime "balta"nın yalnızca genel adı haline gelmişti.'

18- Bkz. Hewitt, Ancient Armour, cilt i. 8.

19- 'Buzla donmuş dünyalar' tarihçinin sözleridir.

20 -Resmi düzenleme ve kanunlar, ed. Baluz, i. 508.

21 — daha sonra ulusal silah haline gelen uzun Danimarka baltası değil, 'francisca' gibi kısa bir silahtı.

22 Bunlar Hastings'li Norman tarihçinin İngiliz silahları olarak bahsettiği "linis imposita saxa" olabilir.

23 — Anglo-Saxon Chronicle, MS 866

24 Bkz. Roman de Rou, ii. 262:--

'Hoem ki od hache volt ferir,
Od sez dous mainz l'estuet tenir.
Ne pot entendre a sei covrir,
S'il velt ferir de grant aïr.
Bien ferir e covrir ensemble
Ne pot l'en fair ço me semble.'

25 -Kendisini rahatsız eden piyadeleri uzaklaştırmak için mevzilenmeye çalışan Wellington'ın bölüklerinden sadece birinin kaderi, Harold'ın askerlerininkiyle karşılaştırılabilir. "Bu yakın avcı hattının yoğun ateşi şimdi Alten'in tümeninin sadık meydanlarını ağır bir şekilde vuruyordu. Bununla birlikte, La Haye Sainte yakınlarındaki çukurda düşmanın bir süvari birliği bekliyordu, bu yüzden mevzilenmek imkânsızdı. Sonunda Kral'ın Alman Lejyonu'nun 5. hat taburu, kare düzenini terk ederek açıldı ve tirailleur kitlesine karşı ilerledi. Tabur hücuma geçerken Fransızlar geri çekildiler; hemen ardından tabur bir alay süvarinin şiddetli saldırısına uğradı ve taburu yanlardan ele geçirerek darmadağın ettiler. Verilen kayıp o kadar ağırdı ki, tüm taburdan 30'dan fazla asker ve birkaç subay yavaş yavaş eski yerlerinde toplanabildi. (Siborne, History of the Waterloo Campaign, ii. s. 114-15.)

26- Πελεκυφόρος {Pelekuphóros} Konstantinopolis'teki İngilizler için o kadar sık kullanılıyordu ki, Anna Comnena Normandiyalı Robert'i 'Πελεκυφόροι {Pelekuphóroi} Kralının kardeşi' olarak tanımladığında onu yeterince anlattığını düşünüyordu.

27- For these details see Anna Comnena's Life of Alexius. She calls the commander of the Varangians Ναμέτης {Namétês} or Ναμπέτης {Nampétês}: what English or Scandinavian name can this represent? Considering the remote resemblance of some of Anna's Western names to their real forms, it is perhaps hopeless to expect an answer.

28- See especially:--Maurice's Stratêgikon (Upsala 1664), written about A.D. 595; Leo's Tactica (Leyden 1612), written about A.D. 900; Nicephorus Phocas' ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ {PERI PARADROMÊS POLEMOU} (in Migne's Patrologia), written about A.D. 960.

29- Gibbon, v. p. 382.

30- Nic. Pho. Περὶ παραδρόμης πολέμου {Peri paradromês polemou}, 17.

31 Nothing better attests the military spirit of the Eastern aristocracy than their duels: cf. the cases of Prusian, etc., in Finlay's Greece.

32- Leo, Tactica, § 18. The paragraphs here are a condensation of Leo's advice, and sometimes an elucidation, not a literal translation.

33- σκουτάτοι {skoutátoi}, one of the curious Latin survivals in Byzantine military terminology. In translitterating Latin words the Greeks paid no attention to quantity.

34- Much confusion in military history has been caused by writers attributing the archery of the Turks to the Saracens: the latter were not employers of archery-tactics, but lancers. Battles like Dorylæum, which are given as examples of Saracen warfare, were fought really by Turks.

27- Bu ayrıntılar için Anna Comnena'nın Life of Alexius adlı eserine bakınız. Vareglerin komutanını Ναμέτης {Namétês} ya da Ναμπέτης {Nampétês} olarak adlandırır: bu hangi İngiliz ya da İskandinav ismini temsil edebilir? Anna'nın bazı Batılı isimlerinin gerçek biçimleriyle olan uzaktan benzerliği göz önüne alındığında, belki de bir cevap bulmak imkânsızdır.

28- Özellikle bakınız:-Maurice, Stratêgikon (Upsala 1664), yaklaşık M.S. 595'te yazılmıştır; Leo'nun Tactica'sı (Leyden 1612), yaklaşık M.S. 900; Nicephorus Phocas'ın ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ {PERI PARADROMÊS POLEMOU} (Migne'nin Patrologia'sında), yaklaşık M.S. 960 yılında yazılmıştır.

29- Gibbon, v. s. 382.

30- Nic. Pho. Περὶ παραδρόμης πολέμου {Peri paradromês polemou}, 17.

31- Doğu aristokrasisinin askeri ruhunu düellolarından daha iyi hiçbir şey kanıtlayamaz: Finlay'in Yunanistan'ındaki Prusyalı vb. vakalarına bakınız.

32 -Leo, Tactica, § 18. Buradaki paragraflar Leo'nun tavsiyelerinin bir özetidir ve bazen bir açıklama niteliğindedir, birebir çeviri değildir.

33 -σκουτάτοι {skoutátoi}, Bizans askeri terminolojisindeki ilginç Latince kalıntılardan biridir. Yunanlar Latince sözcükleri çevirirken niceliğe hiç dikkat etmemişlerdir.

34-Türklerin okçuluğunu Sarazenlere atfeden yazarlar askeri tarihte pek çok karışıklığa neden olmuştur: Sarazenler okçuluk taktiğinin değil, mızrakların uastasıydı. Sarazen savaşına örnek olarak verilen Dorylaeum(Şarhöyük) gibi savaşlar aslında Türkler tarafından yapılmıştır.

35- Leo, § 18. 124.

36- Aynı yerde.

37- Aynı yerde 120.

38- Leo, Tactica: § 18'de çeşitli dağınık notlar.

39 -Leo'nun zamanında Doğu temaları daha sonra oğlu Konstantin tarafından yapıldığı gibi alt bölümlere ayrılmamıştı. O zamanlar Anadolu'da, her biri aynı adı taşıyan bir askeri tümen içeren ve yaklaşık 4000 ağır süvari sayılabilecek sekiz tema vardı. Bunlar 'Armeniacon, Anatolicon, Obsequium, Thracesion, Cibyrrhœot, Bucellarion ve Paphlagonia' idi. Dokuzuncu tema olan Optimaton'da (Konstantin'in imparatorluk hakkındaki incelemesinde bize söylediği gibi) hiçbir askeri kurum yoktu.

40- Kuruluş planı için bu kitabın bir sonraki bölümüne bakınız, s. 45.

41- Leo, Tactica, 18. 118.

42- Aynı yerde 136.

43— Aynı yerde 118.

44 Bkz: Albay Clery, Minor Tactics

45- Leo, Tactica, 18.

46 Bununla, Austerlitz savaşından önce geri çekilme sırasında Rus ordusunun tehlikeye düşmüş bir konumdan kaçma stratejisini karşılaştırın. "Ateşkesi kabul ederken," diye yazıyordu Kutusof, Bizanslı bir üslupla,

"zaman kazanmaktan ve böylece düşmandan uzaklaşıp ordumu kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyordum. Dumas, xiv. 48.

47- Ortaçağ bunu belli belirsiz hissetmiştir ve (Gibbon'un bize söylediği gibi) İtalyan tarihçiler vonu 'Yunan İmparatorlarının ilki' olarak adlandırırlar.

48— Örneğin, 'Themata Orientis' üzerine yazdığı kitapta 'Theme' ve 'tagma'nın icadını Herakles'e atfeden İmparator Konstantin Porphyrogenitus gibi.

49 Βάνδον {Bandon}, bandum, Justinianus'un zamanında yaygın bir sözcük haline gelmişti: her iki anlamıyla da 'vexillum' için Germence bir eşdeğer olarak kullanılır.

50— Comes, Konstantin'in zamanında sadece beş büyük subay için kullanılıyordu.

51 Bu ilginç kelime ilk kez Vegetius'ta ortaya çıkar ve burada sadece barbar ordusunun kitlelerine uygulanır. (Bkz. İngilizce 'throng')

52- Sikkelerdeki kanıtlara bakınız: ΠΙΣΤΟΣ ΕΝ ΘΕΩ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ {PISTOS EN THEÔ BASILEUS TÔN RÔMAIÔN} unvanı sadece Amorian hanedanı döneminde yaygınlaşmıştır.

53- Bkz. Leo'nun Tactica'sı, xii.

54- Aynı yerde vi.

55— Leo, Tactica, vi.

56 Örneğin bir κελίκον {kelikon} ve bir ματζούκιον {matzoukion}.

57- Bir yüzlük birim 10 dekur içeriyordu, ama 'dekur' 10 değil 16 kişiydi: böylece yüzlük 160 kişi oluyordu. Bir 'bando'ya üç yüzlük düşüyordu, bu da yaklaşık 450 kişi demekti.

58- Altın sikke, metal değeri belki 12 şilin

59 -Nicephorus Phocas, ΠΑΡΑΔΡΟΜΗ ΠΟΛΕΜΟΥ {PARADROMÊ POLEMOU} adlı eserinde, 'Ermeniler asla bu savunma hattına yerleştirilmemelidir, çünkü geceleri uyuklama alışkanlıkları onları güvenilmez kılar' der.

60- Leo, Tactica, iv. § 1.

61- Bizans aristokrasisinin gerçek askeri karakteri hakkında hiçbir şey, onuncu yüzyıla ait, Ducas hanedanının bir üyesi olan, Toros geçitlerinin 'Klissurarch'ı olan ve güçlü gürzüyle bir şövalyenin kahramanlıklarını ser-

gileyen 'Digenes Akritas'ın ilginç romantizmini incelemekten daha iyi bir fikir veremez. Kendisi gerçekten yaşamıştır ve Basil Pantherios adını taşımaktadır. Bkz: Revue des Deux Mondes, cilt 118.

62- Örneğin, Poictiers savaşını kaybettiren delice tavsiyeyi veren Eustace de Ribeaumont'un yüksek yetenekli bir subay olduğu söylenir.

63- Örneğin Kara Prens'in Poictiers savaşından önce Güney Fransa'ya yaptığı sefer, muazzam ve yıkıcı bir akından ibaretti. Hiçbir önemli kenti kuşatmamış ve geçtiği ülkeyi yönetmek için herhangi bir mevzi kurmaya çalışmamıştır.

64- III. Edward ve V. Henry'nin Somme'u geçerken yaşadıkları zorluklar da aynı derecede dikkat çekicidir.

65- 'Capitales barones suos cum paucis secum duxit, solidarios vero milites innumeros.' Rob. de Monte, 1159.

66- İngiltere'de toprağı kazarak yeraltından ilerleme taktiğinin başarılı bir şekilde kullanılmasının klasik örnekleri 1215'te Rochester Kalesi'nin ve 1224'te Bedford Kalesi'nin ele geçirilmesidir.

67- Eski Roma tahkimat sisteminin yeniden canlandırılması.

68- Örneğin III. Edward'ın Calais'den önce yaptığı gibi. Kurtarma ordusu için geçilebilecek tüm yolları tahkim etti ve hatlarında sessizce bekledi.

69- Bu ya Bizanslılardan ya da Sarazenlerden ödünç alınmıştı: Hastings'de Piskopos Odo'nun elinde olduğu gibi, daha erken bir tarihte Batı'da zaman zaman görülen kaba sopadan oldukça farklıdır.

70 -Örneğin, Von Elgger'in, Kriegswesen der Schweizerischen Eidgenossen adlı eserinde bahsedilen vakaya bakınız: Konstanzlı bir asilzade bir bahis karşılığında Bern plappert'ini (küçük para) kabul etmeyi reddetmiş ve üzerinde temsil edilen ayıyı aşağılayıcı bir şekilde inek olarak adlandırmış. Konfederasyonlar da bunu ulusal bir hakaret olarak algılamış ve herhangi bir savaş ilanı olmaksızın Konstanz topraklarını yakıp yıkmışlardır.

71-Örneğin Novara'da, savaştan sonra birkaç yüz Alman esiri öldürdüler.

72- Montluc'un yorumlarına bakınız.

73- Morat'ta sadece Bern birliği (kantonun büyük sancağının yanı sıra) 24 kasaba ve bölgenin (Thun, Aarau, Lenzburg, Interlaken, Burgdorf, Haslithal, Emmenthal, vs. vs.) ve sekiz zanaat loncasının ve altı diğer derneğin

bayraklarını da yanlarında getirmişti.

74- Baltalı mızrak, İngiliz 'brown-bill'inden sadece bir çiviye sahip olmasıyla ayrılırdı.

75- 'Sabah Yıldızı' beş ayak uzunluğunda, ucuna kalın demir çiviler yerleştirilmiş bir sopaydı. Bu sopa 15. yüzyılın ortalarında ortadan kalkmıştı. 'Lucern Çekici' baltalı mızrağa benziyordu ama balta bıçağı yerine üç kıvrık ucu vardı: korkunç bir yara açıyordu.

76- Macchiavelli, Savaş Sanatı, trc. Farneworth, s. 32.

77- Macchiavelli kendi zamanındaki mızrakçıların çelik miğfer takmadıklarını, bunun tamamen baltalı mızrak askerlerine özgü olduğunu bile söyler. Ancak bunun bir abartı olduğu diğer kaynaklardan gösterilebilir.

78- Kirk'ün Charles the Bold adlı eserine bakınız, kitap iv. bölüm 2.

79- Commines'e göre Morat'ta neredeyse üçte bir oranında, 35.000'e 10.000 kişiydiler. Arbedo'da yedide birdiler: VIII. Charles'ın Napoli'ye yürüyüşüne katılan Konfederasyonlar arasında kuvvetin sadece onda biri vardı.

80- Örneğin Orman Kantonları Bern'in Cesur Charles'la savaşa girme politikasına şiddetle karşı çıktılar; ancak birlikleri Granson ya da Morat'ta diğerleri kadar iyiydi.

81- Rudolf von Erlach'ın Laupen'de başkomutan olması oldukça istisnai bir durumdu. Yukarıda bahsedilen vakalarda İsviçreli komutanlardan söz ediliyorsa, bunların eşgüdümlü otoriteler olduğunu, aralarında bir kişinin diğerinden daha fazla nüfuz sahibi olabileceğini, ancak bunun yasal hakla değil, yalnızca kişisel üstünlüğüyle mümkün olduğunu unutmamalıyız. Lorraine'li Réné'nin Morat ya da Nancy'de resmi olarak komuta ettiğini söylemek bir hatadır.

82- Macchiavelli'nin bu ilerleme biçimi hakkında çok açık bir anlatımı vardır, bkz: Arte de Guerra, trc. Farneworth, kitap iii.

83- Bkz: Elgger'in Kriegswesen der Schweizerische, vs. s. 280.

84- Daha önce olduğu gibi Elgger'e bakınız.

85— Arte de Guerra, trc. Farneworth, s. 57.

86 Elgger'de uzunca alıntılanmıştır.

87- Bannockburn'de İskoçlar süvarilerini iyi kullanmışlardı; bu süvariler güçlü olmasalar da onlara Laupen'de İsviçrelilerin sahip olmadığı bir avantaj sağlamıştı.

88- Benzer şekilde Standard savaşında da İngiliz şövalyeleri Galvegialıların öfkeli hücumunu karşılamak için atlarından inmişlerdi.

89- İsviçreli tarihçiler Sempach'taki sayıları az göstermektedirler. Dört kantonun tüm kuvvetleri oradaydı, ancak bize sadece 1500 kişiden bahsediliyor! Oysa 71 yıl önce üç kanton da aynı sayıda askerle savaşa katılmıştı ve kalabalık Lucern eyaleti de şimdi onlara katılmıştı.

90 -Leopold'un topçuları üzerlerine ateş açtığında, Konfederasyonlar Sempach Ormanı'nda saflarını oluşturuyorlardı.

"Uzun mızraklarını savaştan önce havaya kaldırarak durdular,

Ve toplarını ormanın içindekilere ateşlediler;

Sonra iyi Konfederasyonlar için savaş tatlı değildi,

Etraftaki güçlü dallar ayaklarının dibine düştüğünde.

[Halbshuter'in çağdaş 'Sempacherlied'inin kaba çevirisi]

91- Bu savaş hakkında tamamen İsviçre kaynaklarına dayanarak yazan Sismondi, Machiavelli'den çok farklı bir izlenim vermektedir. Sismondi, İsviçrelilerin karşılaştığı en büyük engel olarak Arbedo'yu gösterir ve kayıplarını birkaç bin olarak belirtir (Arte de Guerra, trc. Farneworth, s. 33). Müller açıkça bunu küçümsemeye çalışmaktadır; ancak İsviçre karakteri hakkındaki bilgilerimizden, bir Konfederasyon subayının teslim olmayı düşünmesi için gereken baskının ne kadar büyük olması gerektiğine karar verebiliriz. Lucern Kanton konseylerinin 44 üyesi savaşta ölmüştür: "Lucern birliği bu sefere çıkarken dört Kanton'un gölünü on büyük mavnayla geçmişti: iki mavnayla geri döndü!" İsviçrelilerin kendileri tarafından da kabul edilen bu gerçekler, kayıpları için verilen 400 kişi rakamının saçma bir şekilde düşük tutulduğunu göstermektedir.

92- 1422 tarihli bir Lucern 'Raths-Protocoll'undan, 'Da es den Eidgenossen nicht so wohl ergangen seie,' vs.

93- Yine de Dük bile 'İsviçrelilere karşı hazırlıksız yürümek asla işe yaramaz' demiştir. Panagirola, Kirk tarafından alıntılanmıştır, cilt iii.

94- Ulrich Kätzy İsviçre savaş konseyinde,"Romont'a saldırırsak, biz onu yenerken dükün kaçmak için zamanı ve fırsatı olacaktır; ana orduya karşı tepelerin etrafından dolaşalım ve bu bozguna uğradıklarında, ordunun geri kalanını saldırıya gerek kalmadan alacağız." demiştir. Bu gerçek bir taktik beceri göstermektedir.

95- Machiavelli, Arte de Guerra, kitap ii.

96- Landsknecht'lerin eski yüzbaşısı Frundsberg bu saldırıları soğukkanlı ve işbilir bir şekilde anlatır: "Wo unter den langen Wehren etliche Glieder zu grund gehen, werden die Personen, so dahinter stehen, etwas zaghaft," vs.

97 -15.yüzyılın sonunda iki elle kullanılan kılıç çok nadir görülüyordu, 'sabah yıldızı' ve 'Lucern çekici' ise tamamen kullanımdan kalkmıştı.

98 -Machiavelli, Arte de Guerra, kitap ii. s. 34.

99- Cetywayo'nun Zulular'ın kralı olarak seleflerinden biri olan Chaka'nın bu sorunu çözmeye koyulması ilginç bir gerçektir. Yüz adam aldı ve onlara kalkan ve 'kısa assegai', kullanımında mızraktan ziyade kılıca benzeyen bir saldırı silahı verdi. Daha sonra onları kalkan ve daha önce kabilesinin silahı olan ince cirit olan 'uzun assegai' ile silahlanmış başka bir yüz kişiyle savaşmaya hazırladı. Daha kısa olan silahı kullananlar kolaylıkla kazandılar ve kral bunun üzerine Zulu ordusunun tamamında bunun kullanılmasını emretti. Zululara komşuları karşısındaki üstünlüklerini kazandıran da bu değişiklik oldu.

100- Machiavelli, Arte de Guerra, kitap ii.

101- Bkz: Sismondi. Italian History cilt ix. s. 213.

102 —Örneğin, Ajax tarafından korunan Teucer gibi, bir komutanın kalkanının altına çömelen ufak tefek okçu.

103— Giraldus Cambrensis, Itin. Cambriæ, c. 3, Galli okçuların bir oku dört parmak kalınlığındaki bir meşe kapıdan geçirebildiklerinden bahseder. Gwent (Monmouth ve Glamorgan) halkı en iyi okçular olarak kabul edilirdi. Kuzey Galler'de yaşayanlar okçu değil, mızrakçıdır.

104 Stubbs' Select Charters, s. 374.

105— Rhuddlan kalesi garnizonunun 1281 tarihli ödeme listesinde, 'Geoffrey le Chamberlin'e 12 yaylı okçu ve 13 okçunun 24 günlük ücretleri için 7pound 8şilin ödendiğini, her yaylı okçunun günlük 4 pence ve her okçunun 2 pence aldığını' görüyoruz.

106 Nic. Trivet, Annales, 282.

107-Sayıları yüzlerle ifade edilen bir kuvvetin, sayıları binlerle ifade edilen bir kuvvet tarafından bozguna uğratılmasını açıklamak için -tarihçilerin sık sık yaptığı gibi- ihaneti bahane etmek kesinlikle gereksizdir.

108- İçinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci on yılında onların soyundan gelenlerin karakteristik özelliği.

109- 18 günde 320 mil; son yıllarda kaydedilen tüm kesintisiz yürüyüşleri aşan bir hız.

110- Henry'nin rota kolları için Viollet-le-Duc'ün Tactique des Armées Françaises au Moyen Age adlı eserine bakınız.

111- Bkz. Viollet-le-Duc'ün Tactique des Armées Françaises au Moyen Age, s. 300.

112- 'Gladio ad usum fossarum verso, et ungue verrente tellurem concavant: et ante se campum equis inadibilem mira hostium astucia efficiebat. Blondel, iv. 6.

113- 'Et si Anglici, incaepto conflictu praestantes, Gallos retrogressos insequi ansi fuissent,' vs. Blondel, iv. 7.

114- 'Fusis enim Anglorum bellis robusti quingenti sagittarii in hortum sentibus conseptum prosiliunt ... ac inexorabili Gallorum ferocitate, ut quisque genu flexo arcum traderet, [teslimiyet işareti olarak] omnes (nec unus evasit) gladio confodiuntur. Blondel, iv. 8.

115- Grafton, VI. Henry, yıl xxvii.

116- Hall.

117 -Bütün ülke huzursuzdu ve sonbahardaki olayların da kanıtladığı gibi Warwick ya da VI. Henry lehine ayaklanmaya hazırdı, Lincolnshire ayaklanmasının bastırılması ve Kralı tahta çıkaran greubun kovulması dikkate değer başarılardı.

118- Edward Wooton-under-Edge'den Stroud ve Painswick üzerinden Cheltenham'a doğru yürürken bu olay Stroudwater'da gerçekleşmiş olmalıydı.

119- Somerset bunu, eski bir Lancasterlinin değil Warwick'in takipçisi olan 'merkez savaşının' komutanı Lord Wenlock'un ihanetine bağladı. İlerleyen Yorkçulardan kaçarak Wenlock'a yaklaştı ve tek kelime etmeden savaş baltasıyla onun beynini dağıttı.

120- Grafton.

121- IV. Edward'ın 1470 yılında ateşli silahları olan küçük bir Alman birliğine sahip olduğu söylenmektedir. Lincoln Kontu'nun 1487'de Stoke'a getirdiği 2000 kişilik tüfekçi grubu daha iyi bilinmektedir. Liderleri Martin Schwart'ın adı o günün baladlarında yaşamaktadır.

122- Hussit taktiklerinin mükemmel bir açıklaması için bkz. Denis, Hus et la Guerre des Hussites.

123- İlk Kossova savaşında müttefik Sırpların ve Bosnalıların sayıca Türklerden üstün olduğunu biliyoruz.

124— Zaten 15. yüzyılın ortalarından beri 'Hussars' olarak bilinmektedir.

125- Montecuculi, kendi zamanında bile 17. yüzyıla kadar Türklerin henüz mızrak kullanmadıklarını belirtmektedir.

126 -Kayı Bey'in hikâyesine güvenecek olursak, 1517 gibi geç bir tarihte Memlûkler için ok ve top yeni bir şeydi.

127 -İngiltere Kralı III. Richard'ın Bosworth'da bu yöntemi benimsediği söylenir.

Savaş sanatı en basit şekliyle 'herhangi bir komutanın karşısındaki güçleri en kötü duruma düşürmesini sağlayan sanat' olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle çok çeşitli konularla ilgilidir: Strateji ve taktik, en önemli dallardan sadece ikisidir. Disiplin, organizasyon ve silahlanma ile ilgilenmenin yanı sıra, bir ordunun fiziksel ya da ahlaki etkinliğini arttırmak için uyarlanabilecek her türlü aracı araştırmak zorundadır. Çalışmasına 'bir başkomutanda tercih edilmesi gereken yaş' ya da 'piyade askerinin ulaşması gereken ortalama boy'1 üzerine bir tezle başlayan yazar, savaş sanatı ile, kendisini tamamen taktiksel spekülasyonlarla sınırlayan bir yazardan daha az uğraşmıyordu.

Konunun karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda, 'savaş sanatının belli bir dönemdeki durumunu tam olarak açıklamak için o dönemin sosyal ve siyasi tarihinin eksiksiz bir özetinin gerekli olacağı açıktır. Bu sanat, iki insan topluluğunun bir anlaşmazlığı güç kullanarak çözmek için öfkeyle karşılaştığı ilk günden beri ilkel bir biçimde var olmuştur. Ancak bazı dönemlerde askeri ve sosyal tarih, diğer dönemlere kıyasla çok daha sıkı bir şekilde birbirine bağlı olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda savaşlar bir halkın varoluşunda yalnızca birer bölümdür: ancak, tüm ulusal örgütlenmenin normal bir çatışma durumu varsayımı üzerine kurulduğu zamanlar olmuştur. Böyle durumlarda ırkın tarihi ile 'savaş sanatı' bir ve aynıdır. Sparta'nın ya da Eski Almanya'nın anayasasını detaylandırmak, askeri kurumların bir listesini vermekten biraz daha fazla çaba gerektirir. Diğer yandan, askeri bilimlerinin özelliklerinden bahsetmek, siyasi kurumlarının çoğundan bahsetmeyi gerektirir.

Bu iç içe geçme durumu, zamanımızın merkezi kısmını oluşturan dönemde eksiksiz şekilde vuku bulmuştur. Feodalizm, kökeninde ve gelişiminde toplumsal olduğu kadar askeri bir yöne de sahipti ve düşüşü hiçbir şekilde askeri düşüncelerden etkilenmemiş değildir. Feodalizmin tarihinin 'savaşta başlıca güç olarak ağır süvarilerin yükselişi, üstünlüğü ve çöküşü' olarak tanımlanabileceği bir bakış açısı vardır. Bir dereceye kadar bu tezin izini sürmek araştırmalarımızın konusunu oluşturacaktır. Ortaçağ'da askeri sanatın tarihini birbirine bağlı bir bütün haline getiren ipliği burada buluyoruz. Ortaçağ atlılarının zaferlerinin ilki olan Edirne ile sonuncusu olan Marignano arasında, bilimsel savaş tarihinin araştırmak üzere olduğumuz bölümleri yer almaktadır.

9 786256 005594

/ sarmalkitabevi